HUKUKTA

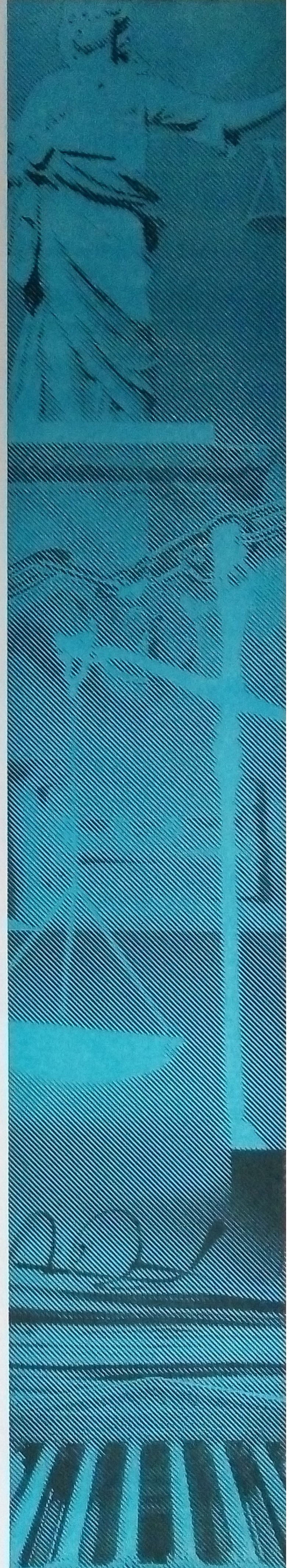
HAKLAR
ve
KİŞİLİK

Prof.Dr.
Turgut Akıntürk

2002

Hakkın Tanımı ve Türleri

1

HAKKIN TANIMI

Hakkın ne anlama geldiğini saptayabilmek ve tanımını yapabilmek

Hak, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan yetkilerdir. Başka bir tanımla hak, "hukuk tarafından tanınan ve korunmasını isteme hususunda ferdin yetkili sayıldığı menfaattır".

Hak: Hukuken korunan yarardır.

Her hak mutlaka bir hukuk kuralına dayanır. Bu hukuk kuralının yazılı bir kural, örneğin kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik veya yazılı olmayan bir kural (örf ve adet hukuku) olması önemli değildir. Hukuk düzeninin tanımadığı bir yetki, korumadığı bir menfaat *hak* olarak nitelendirilemez.

Her hak bir hukuk kuralından doğduğu gibi, her hakkın bir sahibi de vardır; sahipsiz hak olmaz. Hukukta hak sahibi olan varlıklara kişi (şahıs) denir.

DİKKAT

Kişiler hakkında 3. ünitede ayrıntılı bilgi verilecektir.

Hak, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınmış olan bir yetki, bir hareket etme imkanı olduğuna göre, örneğin **mülkiyet hakkı** dediğimiz zaman bununla hak sahibinin (malikin) bir eşyaya sahip olmasını ve eşyasını dilediği gibi kullanmak, ondan dilediği gibi yararlanmak ve onunla ilgili dilediği tasarruflarda bulunmak yetkilerini elinde bulundurmasını ifade etmiş oluruz. Aynı şekilde, alacak hakkı deyimiyle de hak sahibinin (alacaklının), borçlusundan belli bir davranış biçiminde bulunmasını, yani kendisine birşey vermesini veya birşey yapmasını ya da birşey yapmaktan kaçınmasını istemek yetkisini belirtmiş oluruz.

Mülkiyet Hakkı: Kişinin bir şey üzerinde egemenliğidir.

Hakkın mahiyeti hukukçular arasında tartışmalıdır. Bu konuda birçok görüş ortaya atılmış, bunlardan her biri hakkın mahiyetini bir başka açıdan açıklamaya çalışmıştır. Biz burada bunlar üzerinde durmayacağız. Hakkın mahiyetini açıklamak üzere ortaya atılmış görüşlerden en önemlileri *İrade Teorisi, Menfaat Teorisi, Özgürlük Teorisi* ve *Karma Teori* dir.

SIRA SİZDE

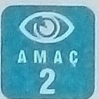
Hak ne demektir? Sahip olduğunuz haklardan birkaç tanesini boş bırakılan yerlere yazınız.

....

....

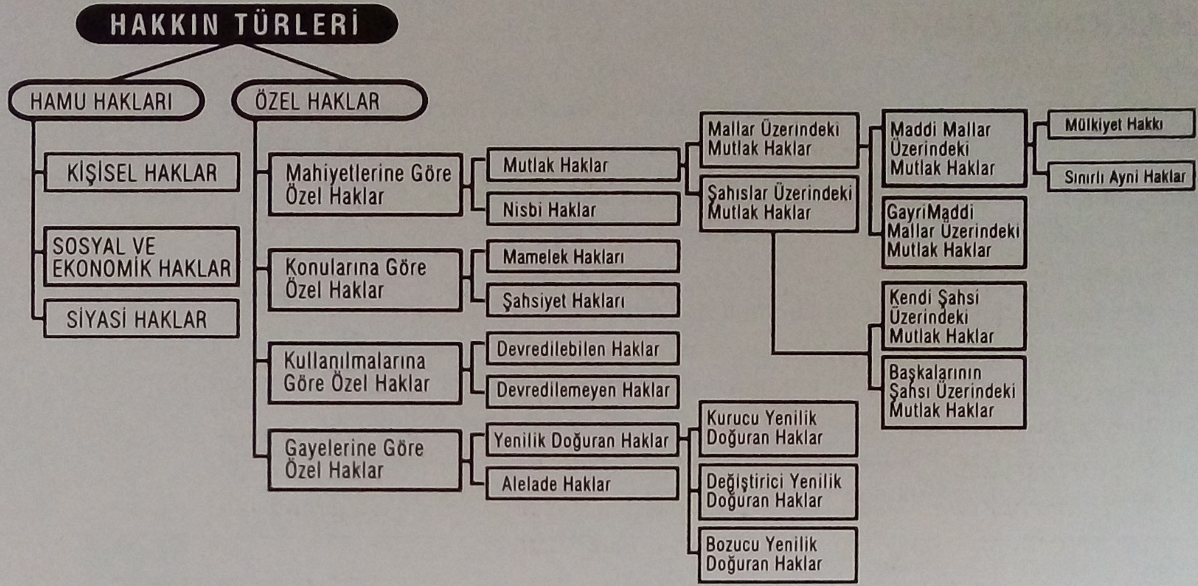
....

HAKKIN TÜRLERİ

Hakın türlerini ve bunlar arasındaki farklılıkları kavrayabilmek, hangi haklara sahip olduğumuzu ve bunları kimlere karşı ne şekilde ileri sürebileceğimizi saptayabilmek ve bunlara örnekler türetebilmek

Hukuk kurallarının düzenlemekte olduğu ilişkiler o kadar çeşitli ve birbirinden o kadar farklıdır ki, sonuç itibariyle bu kuralların tanıdığı yetkiler, yani haklar da mahiyetleri bakımından birbirinden farklı ve çeşitlidir. Bunun la beraber hakları türlü ölçütlere (kıstaslara) göre gruplara ayırmak mümkündür.

Kamu Hakları: Kamu hukukundan doğan haktır.

Özel Haklar: Özel hukuktan doğan haktır.

Hakları öncelikle doğdukları hukuk kurallarının mahiyetine göre **kamu hakları** ve **özel haklar** olmak üzere iki ana gruba ayırırız.

Kamu Hakları - Özel Haklar Ayırımı

Kamu hakları, kişiler ile devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarından, yani kamu hukukundan doğan haklardır. Diğer bir deyişle kamu hakları, vatandaşların devlete karşı sahip bulundukları haklardır. Bu haklara örnek olarak seçme hakkı, seçilme hakkı, memur olma hakkı, vatandaşlık hakkı gibi haklar ile özgürlükleri gösterebiliriz.

SIRA SİZDE

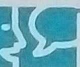
Kamu hakları deyince ne anlamamız gerekir? Sahip olduğunuz kamu haklarına örnekler veriniz.

....

....

....

Özel haklar ise, kişiler ile kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarından, yani özel hukuktan doğan haklardır.Bunları *medeni haklar* şeklinde isimlendirmek de mümkündür. Özel ya da medeni haklara örnek olarak mülkiyet hakkını, alacak.hakkını, fikri hakları veya kişilik haklarını gösterebiliriz. Özel haklar mahiyetlerine, konularına, kullanılmalarına ve nihayet amaçlarına göre çeşitli ayırımlara tabi tutulabilirler.

SIRA SİZDE

Özel haklar veya medeni haklar deyimi neyi ifade eder?

Gerek kamu haklarının, gerek özel hakların türlerini ele almadan önce kamu hakları ile özel haklar arasındaki farkları belirtmekte yarar vardır.

Kamu Hakları ile Özel Haklar Arasındaki Farklar

Kamu hakları ile özel haklar arasında birtakım farklar vardır. Bunlardan en önemlisi, bu haklardan yararlanma bakımından ortaya çıkar.

Gerçekten, özel haklardan (medeni haklardan) herkes yararlandığı halde, kamu haklarından herkes değil, ancak vatandaşlar yararlanabilirler. Diğer bir deyiş-

le, özel haklardan yararlanma bakımından kural olarak yerli-yabancı ayırımı yapılmaz. Bu nedenledir ki Türkiye'de bulunan bir yabancı, alacak hakkından, mülkiyet hakkından ve kişilik hakkından yararlanabildiği halde, kamu hakları niteliğinde olan seçme hakkından, seçilme hakkından ve memur olma hakkından yararlanamaz. Bu haklardan ancak Türk vatandaşı olanlar yararlanabilirler.

Diğer taraftan, özel haklardan yararlanma bakımından vatandaşlar arasında *eşitlik* ilkesi geçerli olduğu, yani yaş, cinsiyet, tahsil vb. gibi farklara yer verilmeksizin bütün vatandaşlar özel haklardan yararlanabildikleri halde, kamu haklarından yararlanma bakımından böyle bir eşitlik söz konusu olmaz. Gerçekten, seçme ve seçilme haklarından her vatandaş değil, ancak belli şartlara sahip bulunan vatandaşlar yararlanabilirler. Nitekim "seçme ve halkoylamasına katılma hakkı"ndan yararlanabilmek için 18 yaşını (Any.m.67/III), *milletvekili seçilme hakkından* yararlanabilmek için ise 30 yaşını bitirmiş olmak gerekir (Any.m.76/I). Aynı şekilde *memur olma hakkından* yararlanabilmek için belli bir yaşa gelmiş bulunmak ve belli bir ölçüde öğrenim görmüş olmak lazımdır.

SIRA SİZDE

Kamu hakları ile özel haklar arasında hangi bakımdan fark vardır? Bunu bir örnekle açıklayabilir misiniz?

....

....

....

Kamu Haklarının Türleri

Kamu hukukundan doğan ve kişilerin devlete karşı sahip bulundukları *kamu hakları* –ki bunlara *temel haklar* da denilmektedir- bazı yazarlar tarafından *kişisel haklar, sosyal ve ekonomik haklar* ve *siyasi haklar* olmak üzere üçlü bir ayırıma tabi tutulmaktadır. Hemen belirtelim ki, 1982 tarihli yeni Anayasamızın kamu haklarını düzenleme biçimi de bu ayırıma uymaktadır. Gerçekten, Anayasamız "Temel Hak ve Ödevler" başlığını taşıyan ikinci kısmının ikinci bölümünde *kişisel hakları*, üçüncü bölümünde *sosyal ve ekonomik hakları* ve nihayet dördüncü bölümünde de *siyasi hakları* düzenlemektedir. Aşağıda bunlara kısaca değineceğiz.

SIRA SİZDE

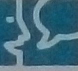
Kamu hakları nasıl bir ayırıma tabi tutulmaktadır? Bu ayırımın kaynağı nedir?

Kişisel Haklar

Kişisel Hak: Kişinin maddi ve manevi tüm varlığı ile ilgili olan ve bu varlığın serbestçe geliştirilmesi amacına yönelik olan haktır.

Kişisel hak ve özgürlükler, kişinin maddi ve manevi tüm varlığı ile ilgili bulunan ve bu varlığın serbestçe geliştirilmesi amacına yönelik olan hak ve özgürlüklerdir.

Anayasamız kişisel hakları 17-40'ncı maddeleri arasında düzenlemektedir. Bunlara örnek olarak "kişi dokunulmazlığı" (m.17), "kişi özgürlüğü ve güvenliği" (m.19), "özel hayatın gizliliği" (m.20), "konut dokunulmazlığı" (m.21), "haberleşme özgürlüğü" (m.22), "yerleşme ve seyahat özgürlüğü" (m.23), "din ve vicdan özgürlüğü" (m.24), "düşünce ve kanaat özgürlüğü" (m.25), "düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü" (m.26), "bilim ve sanat özgürlüğü" (m.27), "basın özgürlüğü" (m.28), "süreli ve süresiz yayın hakkı" (m.29), "dernek kurma özgürlüğü" (m.33), "toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı" (m.34), "mülkiyet hakkı" (m.35) gibi hak ve özgürlükleri gösterebiliriz.

SIRA SİZDE

Sahip olduğunuz kişisel hakları hatırlayınız. Bu haklara somut örnekler verebilir misiniz?

....

....

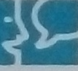
....

Sosyal ve Ekonomik Haklar

Sosyal ve Ekonomik Hak: Kişinin sosyal ve ekonomik faaliyetleriyle ilgili haktır.

Sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükler, kişinin sosyal ve ekonomik faaliyetleriyle ilgili bulunan hak ve özgürlüklerdir.

Anayasamız sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükleri 41-65'nci maddeleri arasında düzenlemektedir. Bunlara örnek olarak "eğitim ve öğrenim hakkı" (m.42), "çalışma ve sözleşme özgürlüğü" (m.48), "çalışma hakkı" (m.49), "dinlenme hakkı" (m.50), "sendika kurma hakkı" (m.51), "toplu iş sözleşmesi hakkı" (m.53), "grev hakkı ve lokavt" (m.54), "sağlık hakkı" (m.56), "konut hakkı" (m.57), "sosyal güvenlik hakkı" (m.60), gibi hak ve özgürlükleri gösterebiliriz.

SIRA SİZDE

Sosyal ve ekonomik haklar deyimi neyi ifade eder? Bunlara örnek verebilir misiniz?

....

....

....

Siyasal Haklar

Siyasal Hak: Devletin yönetimine ve siyasal kuruluşlara katılmaya yönelik haktır.

Siyasal haklar herhangi bir biçimde devletin yönetimine ve siyasal kuruluşlarına katılmaya yönelik haklardır.

Anayasamız siyasal hakları 66-74'üncü maddeleri arasında düzenlemektedir. Bunlara örnek olarak da "vatandaşlık hakkı" (m.66), "seçme ve halkoylamasına katılma hakkı" (m.67), "seçilme hakkı" (m.68), "kamu hizmetlerine girme (memur olma) hakkı" (m.70), "vatan hizmeti hakkı" (m.72) ve "dilekçe hakkı" (m.74) gibi hak ve özgürlükler gösterilebilir.

SIRA SİZDE

Ne tür siyasal haklarınız var? Bugüne kadar bunlardan hangilerini kullandınız? Boş bırakılan yerlere yazınız.

....

....

....

Özel Hakların Türleri

Özel hukuktan, yani eşit durumda olan kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarından doğan özel haklar ya da *medeni haklar* da tıpkı kamu hakları gibi çeşitli ayırımlara tabi tutulmaktadır. Gerçekten, özel haklar mahiyetlerine, konularına, kullanılmalarına ve amaçlarına göre bir tasnife uğramaktadırlar. Aşağıda bu konuları ele alacağız.

Mahiyetlerine Göre

Özel hakları mahiyetlerine göre biri *mutlak haklar,* diğeri ise *nisbi haklar* olmak üzere başlıca iki kısma ayırırız.

Mutlak Haklar

Mutlak Haklar, sahibine maddi ve maddi olmayan (gayri maddi) bütün mallar ile kişiler üzerinde en geniş yetkileri veren ve sahibi tarafından herkese karşı ileri sürülebilen haklardır.

Mutlak Hak: Sahibine maddi ve maddi olmayan bütün mallar ile kişiler üzerinde en geniş yetkiler veren ve herkese karşı ileri sürülebilen haktır.

Herkes mutlak haklara uymakla yükümlüdür. Mutlak hakkın sahibi hakkına saygı gösterilmesini herkesten talep edebilir. Mutlak haklar, hukuk düzeninin tespit ettiği sınırlar içerisinde kalmak şartıyla sahibi tarafından dilediği gibi kullanılır; hak sahibi bu hakkından dilediği gibi yararlanabilir.

Mutlak haklar ya mallar ya da kişiler üzerinde söz konusu olurlar.

Mutlak haklar deyiminden ne anlarız? Mutlak haklar neler üzerinde söz konusu olabilirler? Bunlara örnekler veriniz.

SIRA SİZDE

....

....

....

Mallar Üzerindeki Mutlak Haklar

Hukuki anlamda mal, para ile ölçülebilen ve başkalarına devredilebilen şeylerdir.

Mallar, biri *maddi mallar,* diğeri ise maddi olmayan mallar (gayri maddi mallar) olmak üzere iki çeşittir. Örneğin otomobil, tarla, ev, gözlük, saat, kalem gibi maddi bir varlığı olan şeyler maddi birer maldır. Buna karşılık bir sanatçının meydana getirdiği eser, örneğin bir heykel, bir yağlı boya tablo, bir şiir kitabı, bir roman veya bir beste maddi değil, maddi olmayan mallardandır. Bunlar fikir ve zeka ürünü olan mallar, yani eserlerdir.

Mallarla ilgili bu ayırıma uygun olarak mallar üzerindeki mutlak hakları da "maddi mallar üzerindeki mutlak haklar" ve "maddi olmayan mallar üzerindeki mutlak haklar" şeklinde bir ayırıma tabi tutmak gerekir.

Maddi olmayan mallara örnekler veriniz

SIRA SİZDE

....

....

....

Maddi Mallar Üzerindeki Mutlak Haklar: Maddi mallar; otomobil, bina, tarla, buzdolabı, radyo, kalem, gözlük vs. gibi bir cismi olan, yani elle tutulup gözle görülebilen şeylerdir. Maddi mallara hukuk dilinde **eşya** denir.

Maddi mallar, yani eşyalar üzerindeki mutlak haklara da "ayni haklar" (eşya üzerindeki hak) adı verilmektedir.

Ayni haklardan bazıları sahibine tam ve sınırsız yetkiler tanıdıkları halde, bir kısmının tanıdığı yetkiler sınırlıdır. İşte bu nedenledir ki ayni haklar, sahibine tanıdığı yetkilerin kapsamına ve mahiyetine göre *mülkiyet hakkı* ve *sınırlı ayni haklar* şeklinde bir ayırıma uğrarlar.

Maddi mallara ve bunlar üzerindeki mutlak haklara ne isim verilir?

SIRA SİZDE

Mülkiyet Hakkı: Ayni haklardan sahibine tam ve geniş yetkiler vereni, mülkiyet hakkıdır. Gerçekten, mülkiyet hakkına sahip bulunan kimse (malik), bu hakkın konusunu oluşturan eşyayı, hukuk düzeninin tespit ettiği sınırlar içerisinde kalmak şartıyla dilediği gibi kullanabilir, ondan dilediği gibi yararlanabilir ve ni-

hayet onunla ilgili olarak dilediği tasarruflarda bulunabilir; örneğin eşyasını satabileceği veya bağışlayabileceği gibi onu terk ve hatta tahrip dahi edebilir (MK. m.683).

O halde mülkiyet hakkı, hak sahibine o eşyayı *kullanma,* ondan *yararlanma* ve onunla ilgili her türlü maddi ve hukuki *tasarrufta bulunma* yetkilerini veren tam bir ayni haktır.

Sınırlı Ayni Haklar: Ayni haklardan bazıları, sahiplerine mülkiyet hakkı gibi tam ve geniş yetkiler vermeyip, sınırlı yetkiler tanımaktadır ki bunlara *sınırlı ayni haklar* diyoruz. Gerçekten sınırlı ayni haklar, sahiplerine mülkiyet hakkından doğan kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkilerinin hepsinin değil, bunlardan bir veya ikisini, örneğin yalnız kullanma veya yalnız yararlanma yetkilerini verirler.

Sınırlı ayni haklar, hak sahibine tanıdıkları yetkinin mahiyetine göre *irtifak hakları, taşınmaz yükü* ve *rehin hakları* olmak üzere başlıca üç gruba ayrılırlar.

İrtifak Hakkı: Bir eşyayı sadece kullanma ve ondan yararlanma yetkisi sağlayan ayni haktır.

İrtifak hakları, başkasına ait bir eşyayı kullanma veya ondan yararlanma yetkisini veren ayni haklardır. Diğer bir deyişle irtifak hakları, "bir hak veya malvarlığı (Hukuk dilinde malvarlığı (mamelek), bir kişinin para ile ölçülebilen hak ve borçlarının tamamını ifade eder.) üzerine yükletilmiş bir yüküm olup, mal sahibini, mülkiyete mahsus bazı hakların irtifak hakkı sahibi tarafından kullanılmasına katlanmaya veya bu hakları kullanmaktan sakınmaya mecbur kılar"

İrtifak hakları kendi aralarında *ayni irtifaklar, kişisel irtifaklar* ve *karışık irtifaklar* olmak üzere başlıca üç türe ayrılırlar. Ayni irtifak haklarına bir taşınmaz lehine kurulmuş olan "geçit hakkı"nı (MK.m.838); kişisel irtifak haklarına **intifa hakkı** (MK.m.794) ile "oturma hakkı"nı (MK.m.823), karışık irtifak haklarına, yani hem kişisel hem de ayni irtifak şeklinde kurulabilen irtifak haklarına da "üst hakkı"nı (MK.m.829) örnek gösterebiliriz.

İntifa Hakkı, yararlanma hakkı; başkasına ait malları kullanma ve bunlardan yararlanma yetkisi veren haktır.

Taşınmaz Yükü, bir taşınmazın malikinin yalnız o taşınmazla sorumlu olmak üzere diğer bir kimseye bir şey vermek veya yapmakla yükümlü kılınmasıdır (MK.m.839).

Rehin Hakkı: Bir alacağın yerine getirilmemesi durumunda, hak sahibine, belli bir malı sattırma yetkisi veren haktır.

Rehin hakları ise sahibine, alacağını borçlusundan alamadığı takdirde rehin verilmiş olan şeyi sattırarak paraya çevirtmek suretiyle alacağını tahsil etmek yetkisini veren ayni haklardır.

SIRA SİZDE

Sınırlı ayni haklar deyimi neyi ifade eder? Bunlara bir örnek verebilir misiniz?

....

....

....

Hakkın konusu olan eşyanın taşınır (menkul) veya taşınmaz (gayrımenkul) olmasına göre rehin, "taşınır rehni ve "taşınmaz rehni" olmak üzere ikiye ayrılır. Her iki rehin türünün de çeşitli alt türleri vardır. Örneğin taşınmaz rehninin "ipotek", "ipotekli borç senedi" ve "irat senedi" olmak üzere üç türü vardır (MK.m.850). Ancak, hemen belirtelim ki, üç tür taşınmaz rehninden ülkemizde sadece ipotek türü uygulanmaktadır.

SIRA SİZDE

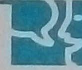
Ayni haklar tanıdıkları yetkilerin kapsamına göre nasıl bir ayırıma tabi olurlar?

Maddi Olmayan Mallar Üzerindeki Mutlak Haklar: Maddi olmayan (gayrı maddi) mallar, zeka ve düşünce ürünü olan şeyler yani eserlerdir. Örneğin bir bilim adamının yayınladığı bilimsel eser, bir romancının kaleme aldığı romanı, bir şairin şiir kitabı, bir heykeltraşın yarattığı heykel, bir bestecinin yaptığı beste, bir yazarın kaleme aldığı tiyatro eseri hep maddi olmayan mallardandır.

Maddi olmayan mallar üzerinde sahiplerine tanınmış olan mutlak haklara **fikri hak**lar adı verilmektedir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, bir eser üzerinde, o eseri yaratan kimseye mali ve manevi haklar tanımaktadır. Mali haklar, o eseri çoğaltmak, yaymak ve satmak gibi yetkileri içerir. Manevi haklar ise, eserin kamuya arzedilmesi, esere yapımcısının adının yazılması, eserde değişiklikler yapılması gibi yetkileri içerir. Hikaye, roman, şiir, beste gibi güzel sanatlara ilişkin eserlere fikri eserler, *fikri eserler* üzerinde yaratıcısının sahip bulunduğu haklara da **telif hakkı** (yazar hakkı) denilmektedir.

Fikri Hak: Bir kimse tarafından yaratılan yapıt üzerindeki düşünsel haktır.

Telif Hakkı: Yazar hakkıdır.

SIRA SİZDE

Maddi olmayan mal ne demektir? Bunlar üzerindeki haklara ne isim verilir? Bu haklara bir örnek verebilir misiniz?

....

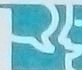
....

....

Fikri eserlerin yanında "sınai eserler" de vardır. Bunlar üzerindeki haklar daha önce İhtira Beratı Kanunu ile düzenlenmekteyken 08.06.1995 gün ve 4113 sayılı yetki kanununa dayanılarak çıkarılan 24.06.1995 tarihli ve 551 sayılı "Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile yeniden düzenlenmiştir. Sözü geçen kanun uyarınca "buluş (ihtira)", sanayide (endüstride) yeni bir sonuç veya yeni bir eser vücuda getirmek veya bunların meydana getirilmesi için yeni vasıtalar yaratmak veya bilinen vasıtaları yeni bir şekilde kullanmaktır. Bir buluş vücuda getiren kimse devletten (554 sayılı KHK ile kurulan "Türk Patent Enstitüsü"nden) bununla ilgili bir belge alır ki, bu belgeye **patent** (ihtira beratı) denir. Patent, buluşu vücuda getirmiş olan kimseye belli bir süreyle bundan ancak kendisinin veya mirasçılarının (haleflerinin) yararlanması hakkını sağlar. Buluş vücuda getiren kimsenin sahip olduğu bu hakka "buluş hakkı" denir.

Patent: Bulgu belgesidir.

Maddi olmayan mallar arasına *markalar* da dahil edilebilir. *Markalar*, sanayide, tarımda imal, ihzar veya istihsal olunan (üretilen) veya ticarette satışa çıkartılan her nevi malları başkalarınınkinden ayırt etmek üzere malın kendisi veya ambalajı yahut her ikisi üzerine konulan işaretlerdir. Markalar, 1965 yılında çıkarılan 551 sayılı Markalar Kanunu ile düzenlenmişken, 08.06.1995 gün ve 556 sayılı "Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile yeniden düzenlenmiştir. Markaların bu Kanun Hükmünde Kararname ile öngörülen haklardan faydalanabilmesi, ancak onların Türk Patent Enstitüsü'nce tescil edilmiş olmalarına bağlıdır. Markalara örnek olarak, Grundig, Arçelik, Turyağ, Piyale, ÇBS, Singer, AEG gibi isimleri gösterebiliriz.

SIRA SİZDE

Siz değişik markalara örnekler verebilir misiniz?

....

....

....

Kişiler Üzerindeki Mutlak Haklar

Kişiler üzerindeki mutlak hakları, biri *hak sahibinin bizzat kendi kişiliği üzerindeki mutlak haklar,* diğeri ise *başkalarının kişiliği üzerindeki mutlak haklar* olmak üzere ikiye ayırırız.

Kendi Kişiliği Üzerindeki Mutlak Haklar: Bu haklar, bir kimsenin maddi, manevi ve iktisadi bütünlüğü ve varlıkları üzerinde sahip bulunduğu mutlak haklardır ki bunlara *kişilik hakları* denir.

SIRA SİZDE **Bir kimsenin kendi kişiliği üzerindeki sahip olduğu mutlak haklara ne isim verilir?**

Başkalarının Kişiliği Üzerindeki Mutlak Haklar: Başkalarının kişiliği üzerindeki mutlak haklar, istisnai mahiyetteki haklardır; çünkü modern hukuk sistemleri ancak *mallar* üzerinde mutlak haklar tanıyıp, *kişiler* üzerinde böyle haklara kural olarak yer vermezler. Kişiler, hakkın konusu değil, sahibidirler. Mamafih hukuk düzeni, bazı sebeplerle korunmaya muhtaç durumda olan kimseler üzerinde de başkalarına birtakım mutlak haklar tanımaktadır.

Velayet Hakkı: Ergin olmayan çocuklar üzerinde ana ve babaya tanınmış olan mutlak haktır.

Başkalarının kişiliği üzerindeki mutlak haklara örnek olarak velayet hakkı ile vesayet hakkını gösterebiliriz. **Velayet hakkı,** henüz ergin olmayan çocuklar (küçükler) üzerinde ana ve babalarına tanınmış olan bir mutlak haktır. Ana ve babanın çocuklarının kişiliği üzerinde *egemenlik hakları* vardır; çocuk haksız olarak kendilerinden alındığı takdirde, ana ve baba bu haklarına dayanarak dava açma suretiyle çocuğun kendilerine geri verilmesini sağlarlar.

SIRA SİZDE **Başkalarının kişiliği üzerindeki mutlak haklara siz başka örnekler verebilir misiniz?**

....

....

....

Nisbi Haklar

Nisbi Hak: Belirli kişilere karşı ileri sürülebilen haktır.

Nisbi haklar, mutlak haklar gibi herkese karşı değil, ancak belli bir kişiye veya belli kişilere karşı ileri sürülebilen haklardır.

Nisbi haklar, özellikle *borç ilişkilerinden* doğarlar ve sahibine (alacaklıya), karşısındaki kişiden (borçludan) belli bir davranış biçiminde bulunmasını, yani birşey vermesini veya birşey yapmasını yahut da birşey yapmamasını (birşey yapmaktan kaçınmasını) istemek yetkisini verirler. Borç ilişkilerinden doğan nisbi haklarda (alacak haklarında) hak sahibi alacaklı, karşısandaki kişi ise, borçlu durumundadır. İki kimse arasında bir borç ilişkisi, ya hukuki işlemlerden veya haksız fiillerden yahut da sebepsiz zenginleşmeden doğabilir.

SIRA SİZDE **Nisbi haklar deyimi ne ifade eder? Nisbi haklar nereden doğarlar?**

Hukuki işlem, hukuki bir sonuç elde etmek üzere irade açıklamasında bulunmaktır. Hukuki işlemler, tarafları bakımından *tek taraflı hukuki işlemler* ve *çok taraflı hukuki işlemler* olmak üzere ikiye ayrılırlar. *Tek taraflı hukuki işlemler,* bir kimsenin sadece kendi iradesini açıklamasıyla meydana gelen hukuki işlemlerdir. Örneğin *vasiyet* böyle bir hukuki işlemdir; çünkü vasiyet, vasiyeti yapan kişinin iradesini kanunun aradığı biçimde açıklamasıyla tamamlanmış olur. Aynı şekilde *vakıf kurma* da tek taraflı bir hukuki işlemdir. Nitekim bir kişinin hayır yapmak

amacıyla bir malını vakfettiğini kanunda öngörülen biçimde açıklamasıyla hukuki işlem doğmuş olur. Başkalarının da iradelerini açıklamalarına lüzum yoktur. *Çok taraflı hukuki işlemler* ise, birden fazla kimsenin iradelerini açıklamalarıyla meydana gelebilen hukuki işlemlerdir. Bunların içinde en önemli olanı ve uygulamada en çok rastlanılanı iki tarafın karşılıklı ve birbirine uygun surette açıkladıkları iradeleriyle meydana gelen hukuki işlemlerdir ki, bunlara *sözleşme* (akit, mukavele) adı verilir. Örneğin bir malın belli bir bedel karşılığında mülkiyetini karşı tarafa kesin surette devretme taahhüdünü içeren satım; bir eşyanın kullanılma hakkının bir bedel karşılığında belli bir süre için bir başkasına devredilmesi taahhüdünü içeren kira hep birer sözleşmedir, yani *iki taraflı hukuki işlemlerdir*.

Nisbi haklar, yukarıda incelediğimiz hukuki işlemlerden doğabildiği kadar, hukuk düzeninin izin vermediği zarar verici fiiller demek olan **haksız fiiller**den (örneğin bir kimsenin otomobilinin camını kırmak, bir çiftçinin tarlasındaki ekinlerini çiğnemek, bir kimseyi yaralamak veya öldürmek hep birer haksız fiildir) veya bir kimsenin malvarlığının başka birinin malvarlığınınaleyhine olarak çoğalması (zenginleşmesi) demek olan *sebepsiz zenginleşmeden* de doğabilir. Öte yandan "aile ilişkileri"nden veya "miras ilişkileri"nden doğan nisbi haklar da vardır. Örneğin mirasbırakan (muris) yaptığı bir vasiyetname ile herhangi bir kimseye belli bir mal bırakmış ise, lehine vasiyet yapılan kimsenin (vasiyet alacaklısının) bu malı mirasçılardan talep etmek bakımından bir nisbi hakkı vardır.

Haksız Fiil: Bir kimsenin, hukuk kurallarına aykırı ve zarar verici davranışıdır.

Nisbi haklar herkese karşı ileri sürülemeyip, sadece belli kişiye karşı, örneğin kira sözleşmesinden kiralayan (mal sahibi) lehine doğan kira bedelini isteme hakkı sadece borçlu kiracıya karşı ileri sürebildiği içindir ki, kiracı kira borcunu ödemezse, kiralayan bu alacağını kiracının babasından veya yakınlarından isteyemez. Eğer bu hak nisbi hak değil, bir mutlak hak olsaydı, o zaman kiralayan bu hakkını kiracıdan başka kişilere karşı da kullanabileceğinden, kiracının yakınlarından kira borcunu ödemelerini isteyebilecek idi.

SIRA SİZDE

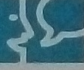
Nisbi haklar ilşe mutlak haklar arsındaki farkı bir örnekle açıklayabilir misiniz?

Mutlak haklar ile nisbi haklar arasındaki farkı, örneğin mülkiyet hakkı ile alacak hakkı arasındaki farkı şöyle bir örnekle açıklayabiliriz:

Ali, dolmakalemini Veli'ye satmış olsun. Bu satış sözleşmesinden hem satıcı Ali, hem de alıcı Veli birer nisbi hak kazanırlar. Gerçekten alıcı Veli, satıcı Ali'den dolmakalemi kendisine teslim etmesini; satıcı Ali ise alıcı Veli'den kararlaştırılmış olan bedeli (semeni) ödemesini istemek hususunda birer *alacak hakkına* sahip olmuşlardır. Burada Veli'nin hakkı *nisbi* bir hak olduğu içindir ki, Veli bu hakkını sadece satıcı Ali'ye karşı ileri sürebilir. Eğer satıcı Ali bu dolmakalemi alıcı Veli'ye teslim etmeden Mehmet isimli bir başkasına ikinci defa satar ve teslim ederse, Veli yeni alıcı Mehmet'ten kalemi kendisine vermesini talep edemeyeceği gibi, ondan tazminat da isteyemez; çünkü Veli'nin bu hakkı nisbi bir haktır ve satıcı Ali'den başkasına karşı ileri sürülemez. Bu durumda Veli'nin yapacağı tek şey, kalemi kendisine teslim etmeyip başkasına satan ve dolayısıyla zarara uğramasına sebebiyet veren Ali'den zararının giderilmesini istemekten (tazminat talep etmekten) ibarettir.

Oysa bu dolmakalem satıcı Ali tarafından alıcı Veli'ye teslim edilmiş olsaydı ve teslimden sonra da Veli'den çalınmış olsaydı, bu durumda Veli kaleminin kendisine geri verilmesini hırsızdan isteyebilecekti; çünkü kalem satıcı Ali tarafından

kendisine teslim edildiği anda Veli onun üzerinde *mülkiyet hakkını* kazanmış olacaktı. Mülkiyet hakkı ise mutlak haklardan olduğu içindir ki, Veli hakkını herkese, bu arada pek tabii hırsıza karşı da ileri sürebilecek ve kalemin geri verilmesini sağlayabilecekti.

SIRA SİZDE

Nisbi haklar ile mutlak haklar arasında ne fark vardır? Bu farkı bir başka örnekle açıklayabilir misiniz?

....

....

....

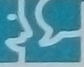
Konularına Göre

Özel haklar konularına, yani korudukları menfaatin maddi veya manevi oluşuna göre *malvarlığı hakları* ve *kişilik hakları* şeklinde bir ayırıma tabi tutulurlar.

Malvarlığı Hakları

Malvarlığı hakları, kişilerin maddi menfaatlerini koruyan haklardır. Hukuk dilinde malvarlığı (mamelek), bir kişinin para ile ölçülebilen hak ve borçlarının tümünü ifade eder. O halde malvarlığı hakları da, para ile ölçülebilen, paraya çevrilebilmesi mümkün olan, başkalarına devredilebilen ve mirasçılara geçen haklardır.

Malvarlığı haklarına örnek olarak eşyalar üzerindeki mutlak hakları, yani ayni hakları (örneğin mülkiyet hakkını), nisbi hakları (örneğin alacak hakkını) ve fikri hakları (örneğin telif hakkını) gösterebiliriz.

SIRA SİZDE

Malvarlığı hakları ne demektir? Bir örnek verebilir misiniz?

....

....

....

Kişilik Hakları

Kişilik hakları, kişilerin manevi menfaatlerini koruyan haklardır. Bu haklar, para ile ölçülemeyen, paraya çevrilemeyen, sahibi için sadece manevi bir değer ifade eden haklardır. Kişilik hakları başkalarına devredilemedikleri gibi, miras yoluyla mirasçılara da geçmezler.

Kişilik hakları, kişinin maddi (bedensel), manevi ve iktisadi bütünlüğü üzerindeki mutlak haklardır. O halde bir kimse, kişilik haklarına, örneğin sağlığına, vücut tamlığına, şeref ve haysiyetine, sırlarına, ismine, resmine, özgürlüklerine karşı haksız saldırılarda bulunmaktan kaçınmalarını herkesten isteyebilir. Gerçek kişiler kadar tüzel kişiler de, mahiyetleriyle bağdaştığı ölçüde kişilik haklarına sahiptirler.

SIRA SİZDE

Özel haklara konularına göre birer örnek veriniz.

....

....

....

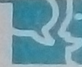
Kullanılmalarına Göre

Özel haklar, kullanılmalarına göre *devredilebilen haklar* ve *devredilemeyen haklar* olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Devredilebilen Haklar

Özel haklardan bazıları sağlararası bir hukuki işlemle, örneğin satım, bağışlama veya alacağın temliki yoluyla başkalarına devredilebildikleri gibi, hak sahibinin ölümünden sonra miras yoluyla da mirasçılara geçebilirler . Bu mahiyette olan özel haklara *devredilebilen haklar* adını veririz. Başkalarına devri veya geçmesi mümkün olan bu haklara örnek olarak malvarlığı haklarından çoğunu gösterebiliriz. Gerçekten, malvarlığı haklarından büyük bir kısmı, örneğin mülkiyet hakkı, telif hakkı ve alacak hakları hukuki bir işlemle başkalarına devredilebildikleri gibi, miras yoluyla da mirasçılara geçerler. Ancak, malvarlığı haklarından bazıları, örneğin sınırlı ayni haklardan olan *intifa hakkı* ile *oturma hakkı* ve bir alacak hakkı olan *nafaka hakkı* bu kuralın dışında kalırlar, yani başkalarına devredilemeyecekleri gibi, miras yoluyla da geçmezler (intifa hakkı, sahibine hakkın konusu olan taşınır veya taşınmaz eşyadan veya haktan yararlanmak ve onu kullanmak yetkisini veren bir sınırlı ayni haktır. Oturma hakkı, sahibine bir evde oturmak veya onun bir kısmını işgal etmek yetkisini veren sınırlı ayni haktır. Nafaka hakkı, sahibine nafaka borçlusundan kendisine yardım edilmesini, bakılmasını istemek yetkisini veren bir haktır.).

Devredilebilen haklar ne demektir? Bunlara bir örnek verebilir misiniz?

SIRA SİZDE

....

....

....

Devredilemeyen Haklar

Özel haklardan bazıları, örneğin kişilik hakları ile bir kısım malvarlığı hakları başkalarına devredilemedikleri gibi, miras yoluyla da mirasçılara geçmezler. Devredilemeyen ve mirasçılara geçmeyen bu haklara *kişiye bağlı haklar* adı verilmektedir.

Başkalarına devredilemeyen ve miras yoluyla da geçmeyen haklardan bir kısmı ise sahibine çok sıkı surette bağlıdır ki, bunlara da *kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar* denilmektedir (MK.m.16). Bu haklar, "başkalarına devrolunamayan, miras yoluyla geçmeyen, hak sahibinin kişiliğini yakından ilgilendiren hakların ileri sürülmesine yarayan bizatihi mali bir mahiyet taşımayan ve esas itibariyle kanuni temsil yoluyla kullanılmaları mümkün bulunmayan haklardır". Bunlara örnek olarak "ergin kılınmayı talep etme hakkı"nı (MK.m.12), "nişanı bozma hakkı"nı (MK.m.120), "boşanma davası açma hakkı"nı (MK.m.161 vd.) ve "soybağının reddi hakkı"nı (MK.m.286) gösterebiliriz.

Özel haklar kullanılmalarına göre nasıl bir ayırıma uğrarlar?

SIRA SİZDE

Amaçlarına Göre

Özel haklar amaçlarına göre bir tasnife tabi tutularak *yenilik doğuran haklar* ve *alelade haklar* olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Yenilik Doğuran Haklar

Bir kısım haklar sahibine tek taraflı bir irade açıklamasıyla yeni bir hukuki durum yaratmak veya mevcut bir hukuki durumu değiştirmek ya da mevcut bir hukuki durumu tamamen ortadan kaldırmak yetkisini verirler ki, bu haklara *yenilik doğuran haklar* veya *inşai haklar* denilmektedir.

Yenilik doğuran haklar kural olarak sahibi tarafından tek taraflı bir irade açıklamasıyla kullanılır ve bu açıklamanın karşı tarafa ulaşmasıyla da sonuçlarını doğururlar. Bu haklar istisnai olarak *dava yoluyla* kullanılırlar.

Yenilik doğuran haklar kendi aralarında üçe ayrılırlar.

- **Kurucu Yenilik Doğuran Haklar:** Kurucu yenilik doğuran haklar, sahibi tarafından irade açıklamasıyla kullanılmaları halinde bir hukuki durumun kurulması sonucunu doğururlar. Örneğin bir sözleşme yapılırken taraflardan birinin yapmış olduğu öneriyi (icabı) karşı tarafın kabul etmesi, yani kabul beyanında bulunması, bu nitelikteki bir yenilik doğuran haktır; çünkü kabul açıklamasıyla birlikte taraflar arasında o sözleşme doğmuş olur.
- **Değiştirici Yenilik Doğuran Haklar:** Değiştirici yenilik doğuran haklar, mevcut bir hukuki durumun değiştirilmesi sonucunu sağlayan haklardır. Bu haklar sahibi tarafından kullanıldığı takdirde, mevcut hukuki durum eskisi gibi gene devam eder, fakat hukuki durumda bir değişiklik meydana gelir. Örneğin satış sözleşmesinde satılan mal ayıplı olduğu takdirde alıcının bu malın ayıpsızı ile değiştirilmesini veya satış bedelinden (semenden) indirim yapılmasını isteme hakkı, bu nitelikteki bir yenilik doğuran haktır; çünkü alıcının bu hakkını kullanmasıyla mevcut durumda bir değişiklik meydana gelir.
- **Bozucu Yenilik Doğuran Haklar**: Bozucu yenilik doğuran haklar ise, hak sahibi tarafından kullanılmalarıyla mevcut bir hukuki durumu ortadan kaldıran haklardır. Örneğin kira, hizmet ve adi şirket sözleşmelerindeki feshi bildirme (feshi ihbar) hakkı, vekaletten azil veya istifa hakkı bu nitelikte bir yenilik doğuran haktır; çünkü hizmet sözleşmesinde işçi, kanunda yazılı sebeplerden biri dolayısıyla işe devam edemeyeceğini işverene bildirdiği takdirde, hizmet sözleşmesi sona ermiş olur. Aynı hak kira sözleşmesinde kiracıya ve kiralayana da tanınmış bulunmaktadır.

SIRA SİZDE

Yenilik doğuran hak deyimi neyi ifade ediyor? Yenilik doğuran haklar kaça ayrılır? Bunlara birer örnek veriniz.

....

....

....

Alelade Haklar

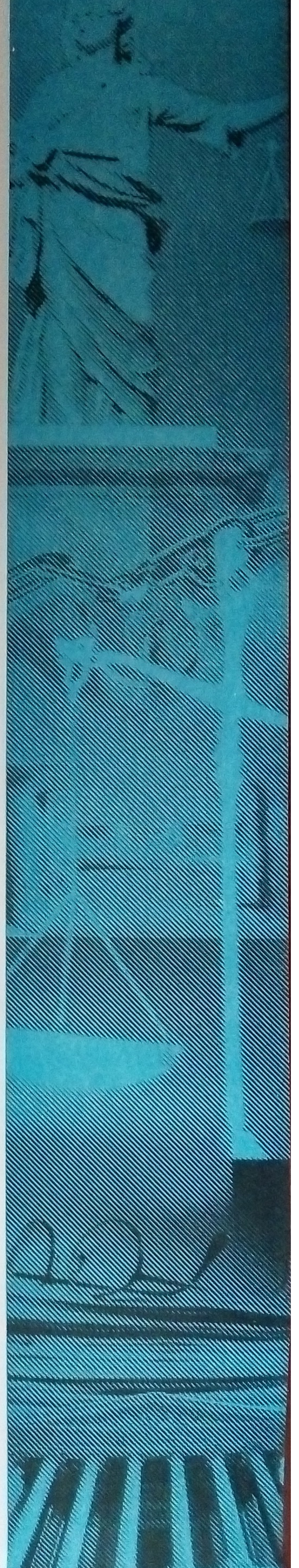
Kullanılmalarıyla yeni bir hukuki durum meydana getirmeyen haklardır. Örneğin velayet hakkı böyle bir haktır. Medeni Kanunumuzun ergin (reşit) olmamış çocuklar (küçükler) bakımından sadece ana ve babalara tanımış olduğu velayet hakkının kapsamına çocuğa öğüt vermek, ihtarda bulunmak veya çocuğun mallarını yönetmek, onu temsil etmek hakkı da girer. Ana ve babanın bu haklarını kullanmalarıyla yeni bir hukuki durum meydana gelmediği gibi, mevcut durumda bir değişiklik de olmaz veya mevcut durum ortadan kalkmaz.

SIRA SİZDE

Özel haklar amaçlarına göre nasıl bir ayırıma uğrarlar?

Hakkın Kazanılması, Kaybedilmesi, Kullanılması ve Korunması

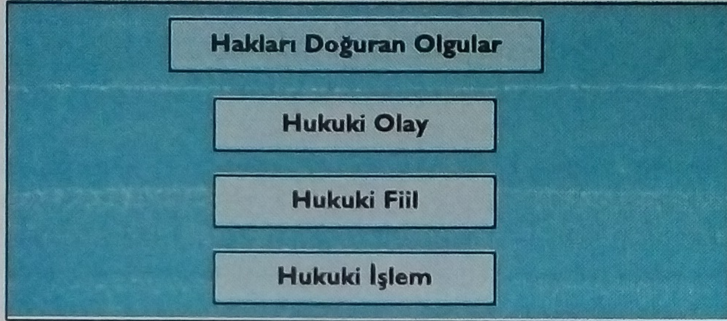
2

HAKKIN KAZANILMASI

Hakları doğuran olguların neler olduğunu, kişilerin hakları ne şekilde kazandıklarını ve hakların kazanılmasında iyiniyetin işlevini kavrayabilmek

Daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi hak, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkiler veya kişilerin hukuk düzeni tarafından korunmakta olan menfaatleri demektir.

Hakkın Kazanılması: Bir hakkın bir kişiye bağlanması.

Hakkın kazanılması deyimi, bir hakkın bir kişiye bağlanmasını, yani bir hak ile bir kişi arasında bir bağlantı kurulmasını ifade etmektedir. Her hakkın bir sahibi vardır; sahipsiz hak olmaz. Ancak, bir hakkın herhangi bir kimseye bağlanmasıve böylece o kimsenin hak sahibi kılınması kendiliğinden gerçekleşmez; bu sonucun doğabilmesi, bir takım olgulara (vakıalara) bağlıdır. Başka bir deyişle, hakları doğuran başlıca üç olgu vardır ki, bunlar da *hukuki olay*, *hukuki fiil* ve *hukuki işlemdir*.

SIRA SİZDE

Hakkın kazanılması deyiminden ne anlarız? Hakları doğuran olgular nelerdir?

....

....

....

Hukuki Olay: Hukuki sonuç doğuran ve insan iradesi dışında gerçekleşen olay.

Hukuki olay, hukuk düzeninin kendilerine hukuki sonuçlar bağladığı olaylardır. Günlük yaşantımızda çok çeşitli olaylarla karşılaşırız. Bunlardan bir kısmı hukuk bakımından önemli olmayan olaylardır; örneğin bir kimsenin denizde sandalla gezmesi, dostlarıyla sohbet etmesi, evinin bahçesindeki gülleri budaması, televizyon seyretmesi o kimsenin iradesiyle meydana getirdiği olaylar olup hukuku ilgilendirmezler. Aynı şekilde, hukuku ilgilendirmeyen ve insan iradesi dışında gerçekleşen tabii olaylar da vardır; örneğin yağmur yağması, ay tutulması, ağaçların çiçek açması, güneşin doğması gibi. Bunların yanında hukukun ilgilendiği ve sonuçlar bağladığı olaylar da vardır. İşte gerek insanın iradesiyle, gerek kendiliğinden meydana gelen olaylardan hukukun kendilerine sonuçlar bağladığı olaylara hukuki olay adını veririz. Örneğin doğum ve ölüm birer hukuki olaydır; çünkü hukuk düzeni her ikisine de birer sonuç bağlamaktadır. Gerçekten, bir kimsenin ölümüyle kişiliği sona ermekte, fakat aynı zamanda mirasçıları lehine hak doğmaktadır. Keza doğum ile gerçek kişilik başlamakta ve aynı zamanda kişilik hakları da doğmakta ve kazanılmaktadır.

SIRA SİZDE

Hukuki olay ne demektir? İnsan iradesi ile ve kendiliğinden meydana gelen hukuki olaylara birer örnek verebilir misiniz?

....

....

....

Hukuki Fiil: Hukuki sonuç doğuran ve insan iradesi ile gerçekleşen olaydır.

Hukuki fiil, insan iradesinin ürünü olan ve kendisine hukuki sonuçlar bağlanan olaylardır. O halde, hukuki olaylar içinden sadece insanların faaliyetleri ürünü olanlar hukuki fiil oluşturu; tabii olaylar hukuki fiil değildirler. Buna karşılık bir kimsenin belli bir yerde sürekli kalmak niyetiyle oturması, başkasına ait tahtalardan bir masa yapması birer hukuki fiildir; çünkü hukuk düzeni sürekli kalmak niyetiyle oturmaya yerleşim yeri kurma (MK.m.19), başkasına ait tahtaları kullanarak masa yapmaya (işlemeye) bazı şartlarla bunun üzerinde mülkiyet hakkı kazanma (MK.m.775) sonuçlarını bağlamaktır. Hukuki fiillerden bazıları *hukuka uygun fiiller* olduğu halde, bazıları *hukuka aykırı fiillerdir.* Diğer bir deyimle hukuki fiiller, hukuka uygun fiiller ve hukuka aykırı fiiller şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Hukuka aykırı fiiller, hukuk düzeninin uygun bulmadığı fiiller olup, bunlar da *haksız fiil* ve *borca aykırılık* olmak üzere ikiye ayrılırlar.

SIRA SİZDE

Ozan sahibi bulunduğu bisikleti Doğan'a satmış, bedelini almasına karşın bisikleti teslimden kaçınmıştır. Ozan ile Doğan arasındaki ilişkinin niteliği nedir? Ozan'ın bisikleti teslimden kaçınması hukuksal olarak nasıl ifade edilir?

Hukuki İşlem: Bir veya birden fazla kimsenin hukuki bir sonuca yöneltilmiş irade açıklamasıdır.

Hukuki işlem, bir veya birden fazla kimsenin hukuki bir sonuca yöneltilmiş irade açıklaması demektir. Diğer bir deyimle hukuki işlem, bir veya daha fazla kimsenin hukuki bir sonuç elde etmek üzere irade açıklamasında bulunmaları demektir. Hukuki işlemler, irade açıklamasında bulunan tarafın sayısına göre *tek taraflı hukuki işlemler* ve *çok taraflı hukuki işlemler* olmak üzere ikiye ayrılır.

DİKKAT

Bu konularda daha önce .. ünitede "nisbi haklar" başlığı altında vermiştik.

SIRA SİZDE

Sizin tarafı bulunduğunuz hukuki fiil ve hukuki işlemlere birer örnek veriniz.

....

....

....

Demek ki, bir hakkın doğumu veya kaybı yukarıda kısaca değindiğimiz hukuki olaylar, hukuki fiiller ve hukuki işlemler dolayısıyla sözkonusu olabilmektedir. Haklar. Biri *aslen*, diğeri *devren* olmak üzere iki yolla kazanılabilir.

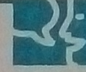
Aslen Kazanma

Aslen Kazanma: Bir hakkın, kimseye ait olmayan bir hakkı kendi fiiliyle elde etmesidir.

Bir hakkın aslen kazanılması demek, bir kimsenin o zamana kadar hiç kimseye ait olmayan bir hakkı kendi fiiliyle elde etmesi demektir. Gerçekten, bir kimse ormanda avladığı tavşan veya denizde yakaladığı balık üzerinde mülkiyet hakkını *aslen* kazanmış olur. Sahipsiz taşınır mallar üzerinde bu yolla mülkiyet hakkının kazanılmasına *sahiplenme* denir (MK.m.767). Sahipsiz bir taşınmaz üzerinde bu yolla mülkiyet hakkının kazanılması ise *işgal* olarak isimlendirilir (MK.m.707).

Hakların aslen kazanılması yolu, sadece *eşya* dediğimiz maddi mallar üzerindeki haklara özgü değildir. Maddi olmayan mallar veya kişiler üzerindeki hakla-

rın da aslen kazanılması mümkündür. Gerçekten, bir bilim adamı yayınlamış olduğu eseri üzerindeki telif hakkını; ana ve baba doğan çocukları üzerindeki velayet hakkını aslen kazanmaktadırlar; yani bu haklar bir başkasından devir yoluyla değil, doğrudan doğruya kazanılmış olmaktadır.

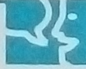

SIRA SİZDE

Sevinç daha önce sahip olduğu kedisini bakmaktan usandığı için sokağa atmıştır. Bülent acıyarak kediyi sahiplenmiş ve bakmaya başlamıştır. Bu olayda Sevinç kedinin mülkiyetini kaybetmiş midir? Kaybetmiş ise hangi yolla kaybetmiştir? Bülent kedinin mülkiyetini hangi yolla kazanmıştır?

Devren Kazanma

Bir hakkın devren kazanılması ise, bir kimsenin o hakkı o zamana kadar sahibi bulunan kişiden elde etmesi demektir. Diğer bir deyimle, **devren kazanma** yolunda bir hak eski sahibinden yeni bir hak sahibinin malvarlığına geçmektedir. O halde, devren kazanmada bir kimse bir hakkı kazanırken, diğer kimse o hakkı kaybetmektedir. Örneğin bir kimsenin dolmakalemini bir başkasına satması veya bağışlaması (hediye etmesi) halinde dolmakalem karşı tarafa teslim edildiği zaman dolmakalem üzerindeki mülkiyet hakkı *alıcı*, veya *bağışlanan* tarafından devren kazanılmış olmakta, buna karşılık *satıcı* veya *bağışlayan* da o zamana kadar sahibi bulunduğu mülkiyet hakkını kaybetmektedirler. Yukarıda vermiş olduğumuz örnekte tavşan üzerindeki mülkiyet hakkını onu avladığı anda aslen kazanmış olan avcı, bu tavşanı şehre getirip herhangi bir kimseye sattığı ve teslim ettiği takdirde, bu kimse o tavşan üzerindeki mülkiyet hakkını devren kazanmaktadır; çünkü mülkiyet hakkı o anda avcıya ait bulunmakta, fakat avcı ile müşteri arasındaki satım sözleşmesi ve tavşanın avcı tarafından alıcıya teslim edilmesiyle avcıdan çıkıp, müşteriye geçmektedir.

Devren Kazanma: Bir hakkın, sahibi bulunan kişiden elde edilmesidir.

SIRA SİZDE

Bir hakkın devren kazanılması ne demektir? Bunu bir örnekle açıklayabilir misiniz?

....

....

....

Hakkın devren kazanılması, genellikle hakkın bir hukuki işlem ile başkasına geçirilmesi veya miras yoluyla geçmesi suretiyle olmaktadır. Devren kazanma yolunda *hakkın hangi anda kazanılmış sayılacağı* konusu da önemlidir. Hukuk düzeni bu yolla başkasına geçen hakların hangi anda kazanılmış olacağını, hakkın konusu olan şeyin mahiyetine göre farklı şekilde düzenlemiştir. Gerçekten, taşınmaz dediğimiz, bir yerden başka bir yere taşınamayan eşyalar üzerindeki ayni hakların kazanılma anı, tapu siciline tescil anıdır. Taşınır eşyalar üzerindeki ayni hakların kazanılması, eşyanın teslimi, daha doğru deyimle zilyetliğinin karşı tarafa devredilmesi anında gerçekleşir. Mirasa ilişkin haklar mirasbırakanın ölümü anında mirasçılara geçmiş ve onlar tarafından kazanılmış olur.

SIRA SİZDE

Mirasa ilişkin haklar ne zaman kazanılmış olur?

Hemen belirtelim ki uygulamada hakların kazanılması çoğunlukla devren kazanma yoluyla olmakta, aslen kazanma bunun yanında pek önemsiz ve istisnai bir yol olarak kalmaktadır.

SIRA SİZDE

Çevrenize bakınız. Haklar daha çok hangi yoldan ve ne zaman kazanılmaktadır?

Hakkın Kazanılmasında İyiniyetin Rolü

İyiniyet Kavramı

Bir hakkın, örneğin taşınır veya taşınmazlar üzerindeki mülkiyet hakkının geçerli bir şekilde devren kazanılabilmesi için, kanunen gerekli olan şartların mevcut bulunması veya kazanmaya(iktisaba) engel olan bir durumun mevcut bulunmaması gerekir. Eğer gerekli şartlardan biri bulunmuyor veya hakkın geçişini engelleyici bir sebep mevcut bulunuyorsa, o hak geçerli surette kazanılmış olmaz. Örneğin bir eşya üzerindeki mülkiyet hakkının devren kazanılabilmesi için, bu eşyayı devreden kimsenin *onun sahibi, maliki* olması, daha doğru bir deyimle *tasarruf yetkisine sahip* bulunması lazımdır. Eğer devreden, o eşya üzerinde mülkiyet hakkına veya tasarruf yetkisine sahip bulunmuyorsa, bu hak ondan devren kazanılmış olmaz. Oysa, Medeni Kanunumuz iyiniyet kurumu ile bu gibi hallerde hakkın geçerli surette kazanılmasını mümkün kılmaktadır. Bunun örneklerini daha aşağıda "İyiniyetin İşlevi" başlığı altında göreceğiz. Bundan önce iyiniyeti tanımlayalım:

İyiniyet: Bir hakkın kazanılmasında, buna ait engeli bilmemektir.

İyiniyet, bir hak kazanılırken hakkın kazanılmasına engel olan bir sebebin varlığı veya kazanma için gerekli olan bir unsurun yokluğu hakkında kişide mevcut, mazur görülebilen bir bilgisizlik veya yanlış bir bilgidir.

SIRA SİZDE

İyiniyet ne demektir? İyiniyete örnekler türetebilir misiniz?

....

....

....

İyiniyetin İşlevi

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi iyiniyet, bir hakkın kazanılması için gerekli olan şartların bulunmamasına veya hakkın geçişini önleyen sebeplerin bulunmasına rağmen, o hakkı geçerli bir surette kazanmayı sağlar. İyiniyetin işlevi, sadece mülkiyet hakkının, daha doğru bir deyimle sadece *ayni hakların* kazanılmasını sağlamaktan ibaret değildir. Başka bir ifadeyle iyiniyetli olmanın sonuçları sadece *eşya hukukunda* değil, medeni hukukun diğer dallarında , örneğin *aile hukuku, miras hukuku* ve *borçlar hukukundan* da görülür.

Eşya Hukukunda

İyiniyetli olmanın sonucu, kendisini en çok eşya hukukunda ayni hakların, özellikle mülkiyet hakkının kazanılmasında gösterir. İyiniyetin mülkiyet hakkının kazanılmasındaki işlevini *taşınırlar* ve *taşınmazlarda* ayrı ayrı inceleyelim.

Taşınırlar Üzerindeki Mülkiyet Hakkının Kazanılması

Taşınır Eşya: Bir yerden başka bir yere taşınabilen ve taşınmaz mülkiyetine girmeyen ve edinilebilen doğal güçlerdir.

Taşınır eşya, bir yerden başka bir yere taşınabilen eşya ile taşınmaz mülkiyetine dahil olmayan ve edinmeye elverişli bulunan doğal güçlerdir (MK.m.762). O halde, kitap, otomobil, hayvanlar, saat, halı, mobilya, kömür vs. hep *taşınır* eşyadandır. Aynı zamanda elektrik enerjisi, havagazı ya da doğal gaz da taşınır eşya hükmündedir.

Taşınırlar üzerindeki mülkiyet hakkının iyiniyet sayesinde kazanılıp kazanılamayacağı, o taşınır eşyanın *sahibinin elinden çıkış biçimine* göre belirlenir. O halde bu konuyu, *sahibinin elinden isteğiyle çıkan taşınırlar* ve *sahibinin elinden isteği olmadan çıkan taşınırlar* şeklinde bir ayırım yaparak incelemek gerekiyor.

Sahibinin Elinden İsteğiyle Çıkan Taşınırlarda: Bir taşınır eşyanın sahibinin elinden isteğiyle çıkmış olması demek, o eşyanın *bir hukuki işlem ile* sahibi tarafından belli bir süre için bir başkasına verilmiş olması demektir. Örneğin ben, bir süre kullanmak ve sonra geri vermek üzere dolmakalemimi bir arkadaşıma verirsem, bu dolmakalem benim elimden kendi isteğimle çıkmış olur; çünkü o arkadaş ile ben aramızda bir *ariyet sözleşmesi* yapmışızdır. Aynı şekilde, komşumuz yaz tatiline giderken saklamamız için mücevherlerini bize bırakmışsa veya bir lokantada paltomuzu vestiyere teslim etmişsek, mücevherler veya palto istekle elden çıkmıştır; çünkü burada da bir hukuki işlem, bir *saklama sözleşmesi* vardır. İşte sahibinin elinden kendi isteğiyle çıkmış olan bu eşyalara *bırakılmış eşyalar* denir. Kiraya verilmiş veya rehnedilmiş olan taşınırlar da sahibinin elinden isteğiyle çıkmış yani bırakılmış eşyalardır. İşte, iyiniyet esasen işlevini bu gibi taşınır eşyalar üzerindeki mülkiyet hakkının kazanılmasında yerine getirir.. Bunu örnekle açıklayalım.

SIRA SİZDE

Ahmet, kitabını bir süre okuyup geri vermek üzere arkadaşı Mehmet'e veriyor, yani iki arkadaş aralarında bir "ariyet sözleşmesi" yapıyorlar. Kitabı alan Mehmet bir süre sonra onu 3 milyon liraya Ali ismindeki bir kişiye satıyor. Acaba Ali bu kitap üzerinde mülkiyet hakkını kazanacak mıdır?

Bu sorunun cevabı, kitabı satınalmış olan Ali'nin iyiniyetli olup olmamasına göre farklı olur. Gerçekten, eğer Ali, satın almış olduğu kitabın onu kendisine satan Mehmet'e ait olduğunu zannediyorsa, diğer bir deyimle kitabın aslında Ahmet'e ait olduğunu bilmiyorsa ve bu bilgisizliği de "haklı görülebilecek" bir bilgisizlik ise, yani gerekli dikkat ve özeni göstermiş olmasına rağmen bu kitabın Mehmet'e ait bir kitap olmadığını öğrenememişse *iyiniyetlidir* ve kitap üzerindeki mülkiyet hakkını da geçerli bir şekilde kazanacaktır. Bu sonuç Medeni Kanunun 988. maddesi gereğidir. Sözü geçen maddeye göre "Bir taşınırın emin sıfatıyla zilyetinden o şey üzerinde iyiniyetle mülkiyet veya sınırlı ayni hak edinen kimsenin edinimi, zilyedin bu tür tasarruflarda bulunma yetkisi olmasa bile korunur".

Başka bir örnek verelim:

SIRA SİZDE

Hasan, saatini tamir edilmek üzere bir saatçiye bırakmıştır. Saatçi bu saati tamir ettikten sonra dükkanına gelen Hüseyin adındaki bir müşteriye 30 milyon liraya satsa, acaba müşteri Hüseyin bu saat üzerinde mülkiyet hakkını kazanacak mıdır?

Burada sonuç Hüseyin'in iyiniyetli olup olmamasına göre farklıdır. Eğer Hüseyin, satın aldığı saatin bir başkasına, yani Hasan'a ait olduğunu bilmiyorsa, onun saatçiye ait bir saat olduğunu zannetmiş ve gerekli dikkat ve özeni göstermiş olmasına rağmen yine de gerçek durumu tesbit edememişse, *iyiniyetlidir*, dolayısıyla da saat üzerinde mülkiyet hakkını kazanacaktır.

Görüldüğü üzere, her iki örnekte de üzerinde mülkiyet hakkı kazanılan eşya (kitap ve saat), sahiplerinin elinden istekleriyle çıkmış olan eşyadır. Bu eşyalar üzerinde mülkiyet hakkı kazanan kişiler (Ali ile Hüseyin) iyiniyetlidir, çünkü mülkiyet hakkının kazanılmasını önleyen durumu, yani bu eşyaları kendilerine devreden (satan) kişilerin (Mehmet ile saatçinin) gerçek hak sahibi olmadıklarını bilemiyorlar ve bu bilgisizlikleri de kendi kusurlarından ileri gelmiyor. Medeni Kanunumuz *iyiniyetli* olan bu kişileri korumakta ve mülkiyet hakkını *hak sahibi olmayan bir kimseden* kazanmalarını mümkün kılmaktadır. O halde, bu eşyaların

gerçek sahipleri olan Ahmet ve Hasan, Ali ve Hüseyin'e başvurarak kitabın veya saatin kendilerine geri verilmesini isteyemezler; çünkü onlar kendilerine ait olan eşyalar üzerindeki mülkiyet hakkını kaybetmişler, bu hakkı iyiniyetli olan Ali ve Hüseyin kazanmışlardır.

SIRA SİZDE

Bırakılmış mal ne demektir? Bırakılmış mallar iyiniyetle kazanılabilir mi? Örnekler veriniz?

....

....

....

SIRA SİZDE

Sahibinden çalınmış olan bir mal iyiniyetle kazanılabilir mi? Siz de örnekler türetiniz.

....

....

....

Sahibinin Elinden İsteği Olmadan Çıkan Taşınırlarda: Sahibinin elinden isteği olmadan çıkan eşya, *çalınmış, kaybedilmiş, gaspolunmuş* (zorla alınmış) eşyadır. Bu tür taşınırlar üzerinde iyiniyetle mülkiyet hakkının kazanılması mümkün değildir. Bunu, MK.m.989'dan anlıyoruz. Durumu bir örnekle açıklayalım:

Ahmet, kitabını otobüste unutmuştur. Bu kitabı Mehmet bulmuş ve Ali'ye satmıştır. Ali, iyiniyetli olsa, yani bu kitabın Ahmet tarafından otobüste unutulduğunu bilmese ve yanlış olarak onun Mehmet'e ait olduğunu zannetse bile, kitabın mülkiyetini kazanamaz; çünkü bu kitap, sahibi Ahmet'in elinden isteği olmadan çıkmıştır. O halde Ahmet, hala sahip bulunduğu mülkiyet hakkına dayanarak beş yıl içinde açacağı bir *istihkak davası* ile Ali'den kitabını geri alabilir.

Başka bir örnek verelim:

Ayşe'nin kolyesi bir hırsız tarafından çalınmıştır. Hırsız bu kolyeyi bir süre sonra Fatma'ya satmıştır. Burada Fatma, satın aldığı kolyenin bir başka kimseden çalınmış olduğunu bilmese, yani iyiniyetli olsa bile, yine de o kolye üzerinde mülkiyet hakkını kazanamaz; çünkü kolye, Ayşe'nin elinden isteği olmadan çıkmıştır. Öyleyse Ayşe kaybetmediği mülkiyet hakkına dayanarak beş yıl içinde Fatma'dan kolyesini kendisine geri vermesini isteyebilir.

Görüldüğü gibi Medeni Kanunumuz *sahibinin elinden isteğiyle çıkan taşınır eşyalar* bakımından iyiniyetli kimseleri koruduğu ve onlara ayni hakkı kazandırdığı halde, *sahibinin elinden isteği olmadan çıkmış olan taşınır eşyalar* söz konusu olunca iyiniyetli kimseleri değil, asıl hak sahiplerini korumakta ve ayni hakkın kazanılmasına imkan vermemektedir. Bu, gayet mantıki bir sonuçtur; çünkü bir taşınır eşyasını kendi isteğiyle başka bir kimseye bırakan asıl malik; günün birinde bu eşyasını tekrar elde edememek tehlikesini de hesaba katmalıdır. Nitekim, karşısındaki kişiye yeter derecede güvenemiyorsa, eşyasını ona bırakmamak elindedir. Buna rağmen eşyasını ona vermişse, artık bunun sonuçlarına da bizzat katlanmayı göze almış demektir. Oysa, eşyası kendi isteği olmadan elinden çıkmış olan kişilerin durumu böyle değildir. Bu eşyalar, sahipleri hiç de istemedikleri halde onların elinden çıkmıştır, örneğin çalınmış, kaybedilmiş veya gaspedilmişlerdir. Pek tabii burada hak sahiplerinin menfaatını, iyiniyetli kişilerin menfaatından üstün tutmak gerekecektir.

Sahibinin elinden isteği olmadan çıkan taşınır eşyalar üzerinde iyiniyetle ayni bir hak kazanmak mümkün değildir, kural budur. Ancak, kanunumuz bu kurala

bir istisna da getirmiştir. Gerçekten, MK.m.990 uyarınca "Zilyet, iradesi dışında elinden çıkmış olsa bile, para ve hamile yazılı senetleri iyiniyetle edinmiş olan kimseye karşı taşınır davası açamaz".

Demek ki, *para* ile **hamile yazılı senetler**, örneğin böyle bir poliçe veya hisse senedi, sahibinin elinden isteği olmadan çıkmış olsalar, yani çalınsalar, kaybedilseler veya gaspolunsalar dahi, bu durumu bilmeyen kimseler, yani iyiniyetli kişiler bunları edinebileceklerdir.

Hamile Yazılı Senet: Üzerinde belli bir kişinin ismi yazılı olmayan, elinde bulunduranın (hamilin) hak sahibi sayıldığı senettir.

Örneğin Ahmet cüzdanını yolda düşürse, bunu bulan Mehmet de cüzdandaki 30 milyon lira ile kunduracı Ali'den kendisine bir ayakkabı satın alsa, Ahmet durumu öğrenince kunduracı Ali'ye başvurarak bu parayı düşürmüş olduğunu, onu kendisine geri vermesini isteyemez; çünkü kunduracı Ali iyiniyetli olduğu, yani bu paranın bulunmuş bir para olduğunu bilmediği takdirde onu kazanmış olur.

Yukarıda sahibinin elinden isteği olmadan çıkmış olan taşınır eşyalar üzerinde iyiniyetle mülkiyet hakkının kazanılamayacağını belirtmiş ve kanunumuzun burada asıl hak sahibini korumakta olduğunu ifade etmiştik. Ancak, kanunumuz iyiniyetli olan kişileri tamamen korumasız da bırakmış değildir. Gerçekten, MK.m.989/II'ye göre, bir kimse sahibinin elinden isteği olmadan çıkmış olan bir taşınır eşyayı bu durumu bilmeyerek, yani iyiniyetle *açık artırmadan* veya *pazardan* ya da *benzeri eşyaları satanlardan* satın almışsa, bu takdirde yine de o eşya üzerinde mülkiyet hakkını kazanamaz; fakat bu eşya ondan, ancak ödemiş olduğu bedel kendisine verilmek şartıyla geri istenebilir. Buna doktrinde *bedel karşılığı geri verme* (bedel mukabili iade) denir.

Bunu bir örnekle açıklayalım:

Ahmet saatini çaldırmış, Mehmet çalınmış olan saati bir saatçi dükkanından 40 milyon liraya satın almıştır ve bunun çalınmış bir saat olduğunu da bilmemektedir. Günün birinde Ahmet çalınmış olan saatini Mehmet'te gördüğü zaman, saatin kendisine geri verilmesini isterse, Mehmet bu saat için saatçiye ödemiş olduğu 40 milyon lira Ahmet tarafından kendisine ödenmedikçe onu Ahmet'e geri vermek zorunda değildir.

SIRA SİZDE

Bedel karşılığı geri verme ne demektir? Ne zaman sözkonusu olur? Buna siz de bir örnek verebilir misiniz?

....

....

....

Taşınmazlar Üzerindeki Mülkiyet Hakkının Kazanılması

Taşınmaz, yerinde sabit olan, bulunduğu yerden başka bir yere taşınamayan eşya demektir. Medeni Kanunumuz nelerin taşınmaz olduğunu 704 üncü maddesinde saymıştır. Bunlar *arazi, tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar* ve *kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümlerdir.*

Taşınmaz üzerinde mülkiyet veya diğer bir ayni hakkın kazanılması kural olarak tapu siciline *tescil* ile mümkün olur (MK.m.705). Tapu sicili *resmi sicillerden* olduğu için, sicildeki kayıtların doğru olduğu hakkında adi bir karine mevcuttur (MK.m.7). O halde, herkes bu kayıtların doğruluğuna güvenilebilir ve bu güveni de kanun tarafından korunmaktadır. Gerçekten MK.m.1023 uyarınca "Tapu kütüğündeki tescile iyiniyetle dayanarak mülkiyet veya bir başka ayni hak kazanan üçüncü kişinin bu kazanımı korunur".

Bunu bir örnekle açıklayalım:

Ahmet'e ait bir tarla tapu sicilinde yanlışlıkla Mehmet adına kaydedilmiştir. Ali, tapu sicilindeki bu kayda dayanarak sözü geçen tarlayı tapuda halen malik olarak görünen Mehmet'ten satın alırsa, iyiniyetli olduğu, yani tapudaki kaydın yanlış olduğunu bilmediği takdirde tarla üzerinde mülkiyet hakkını kazanır. Tarlanın asıl maliki olan Ahmet istihkak davası açarak bunu Ali'den geri alamaz.

Aile Hukukunda

İyiniyetli olmanın aile hukukunda da işlevi vardır: Şöyle ki: Evli olan bir kimse ikinci bir evlenme yapamaz (MK.m.130). İkinci bir evlenme yapmış olursa, bu evlenme *mutlak butlan* ile sakatlanmıştır, yani *iptal davası* açılarak ortadan kaldırılabilir (MK.m.145 b.1; 146). Fakat ikinci evlilik henüz iptal edilmeden önce birinci evlilik ölüm ve boşanma sebebiyle ortadan kalkarsa ve ikinci evlilikteki eş de iyiniyetli ise, yani evlendiği kişinin halen evli olduğunu bilmiyor idiyse, artık ikinci evliliğin iptaline karar verilemez (MK.m.147/III).

Durumu bir örnekle canlandıralım:

Ahmet 1960 yılında Ayşe ile evlenmiş, aradan 4 yıl geçtikten sonra da Fatma ismindeki bir kadınla ikinci bir evlenme yapmıştır. Ahmet'in Fatma ile yaptığı bu ikinci evlilik *batıldır* ve *mutlak butlan davası* açılmak suretiyle ortadan kaldırılabilir. Hatta bu davayı *savcı* dahi açabilir. İkinci evlilik böyle bir davayla henüz ortadan kaldırılmadan önce ilk evlilik Ayşe'nin ölmesi sebebiyle sona erecek olursa, Fatma, Ali'nin daha evvelce Ayşe isminde biriyle evli olduğunu bilmediği, yani iyiniyetli olduğu takdirde artık bu ikinci evlilik mutlak butlan davası ile ortadan kaldırılamaz, böylece de Fatma'nın iyiniyeti korunmuş olur.

Borçlar Hukukunda

İyiniyetin borçlar hukukundaki önemini belirtmek üzere alacağın temliki ile ilgili bir örnek verebiliriz:

Alacağın temliki, bir alacağın alacaklı tarafından yazılı şekilde bir başkasına devredilmesidir (BK.m.163 vd). Alacağını başka bir kimseye devretmek isteyen alacaklı, bunun için borçlunun iznini (muvafakatını) almak zorunda değildir.

Borçlu, alacağın temlikinden haberdar olursa borcunu artık yeni alacaklıya ödemek mecburiyetindedir; fakat alacağın temlik edildiği kendisine bildirilmemişse, borcunu eski alacaklısına ödemekle borcundan kurtulur (BK.m.165). Burada borçlu, alacağın başkasına devredilmiş olduğunu bilmediği, kendisine bu hususta bilgi verilmediği için *iyiniyetlidir* ve kanun onu korumaktadır. Bu sebepledir ki, yeni alacaklı artık ondan borcu kendisine ödemesini isteyemez.

İyiniyetin Mahiyeti

Medeni Kanunumuz, 3.maddesinde "Kanunun iyiniyete hukuki bir sonuç bağladığı durumlarda, asıl olan iyiniyetin varlığıdır" demek suretiyle herkesin iyiniyetli olduğunu farz ve kabul etmiştir. Bu suretle de iyiniyet bir *karine* mahiyeti kazanmıştır.

Karine, mevcut ve bilinen olgulardan (vakıalardan) bilinmeyen bir olgunun (vakıanın) varlığı sonucunu çıkarmaktır. Karinelerin en önemli işlevi, iddiasını bir karineye dayandıran kimseyi *ispat yükünden* kurtarması, bunu karşı tarafa geçirmesidir.

İyiniyet karinesi de bir kimseyi *iyiniyetli olduğunu* ispattan kurtarır. Karşı taraf, bu kişinin iyiniyetli olmadığını, yani iyiniyet karinesinin bu kişi hakkında ge-

çerli olamayacağını ispat etmek zorundadır. Bu hususun ispatında MK.m.3 hükmünün ikinci cümlesi kendisine adeta yol göstermektedir.

Gerçekten MK.m.3c.2'ye göre, "Ancak, durumun gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse iyiniyet iddiasında bulunamaz".

O halde, karşı taraf, hak kazanmakta olan kişinin iyiniyetli olmadığını, onun *kendisinden beklenen özeni göstermemiş olduğunu* ispat etmek suretiyle ortaya koyacaktır. Bunu bir örnekle açıklayalım:

Mehmet, arkadaşı Ahmet'ten bir süre okumak üzere ariyet olarak aldığı kitabı Ali'ye satmıştır. Burada Ali'nin iyiniyetli olduğu, yani bu kitabın Ahmet'e ait olduğunu bilmediği karine olarak kabul edilmektedir. Ahmet'in kitabını Ali'den geri alabilmesi için, onun iyiniyetli olmadığını ispat etmesi gerekiyor. Ahmet, "eğer Ali biraz dikkat etseydi kitabın bana ait olduğunu farkedebilirdi; çünkü iç kapakta benim adım ve soyadım, hatta okul numaram yazılı idi. O, kendisinden beklenen dikkat ve özeni göstermemiştir", diyerek Ali'nin iyiniyetli olmadığını ispat edebilir ve böylece kitabını ondan geri alabilir.

İyiniyet karinesi ne demektir? Bir kimsenin iyiniyetli olmadığı nasıl ispat edilir?

SIRA SİZDE

HAKKIN KAYBEDİLMESİ

AMAÇ 2

Hakların kaybedilmesi ve hakların kaybedilmesine neden olan olguların neden ibaret bulunduğunu saptayabilmek ve bunları örneklendirebilmek

Hakkın Kaybedilmesi: Bir hakkın hak sahibinden ayrılması, onun elinden çıkması.

Hakkın kaybedilmesi, bir hakkın hak sahibinden ayrılması, onun elinden çıkması demektir.

Nasıl ki hakların kazanılmasında hukuki olaylar, hukuk fiiller ve hukuki işlemler söz konusu oluyorsa, hakların kaybedilmesinde de bunların rolü vardır.

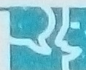
Gerçekten, bir hak bazen bir hukuki olay, bazen bir hukuki fiil, bazen de bir hukuki işlem dolayısıyla kaybedilmiş olur. Örneğin bir *hukuki olay* olan ölüm dolayısıyla hak sahibinin kişiliğine bağlı haklar ortadan kalkar. Diğer bir deyimle, kişiye bağlı haklar mirasçılara geçemeyeceğinden hak sahibinin ölümüyle birlikte bu tür haklar (velayet hakkı, kişilik hakları gibi) sona ererler. Hakkın konusunu oluşturan eşyanın yok olması da eşya üzerindeki hakkı ortadan kaldırır; örneğin bir kimsenin otomobili yanıp kül olursa veya beslemekte olduğu ineği ölürse, onlar üzerindeki mülkiyet hakkı da kendiliğinden sona ermiş olur. Bazen kanunda belirtilmiş olan belli bir sürenin hak kullanılmaksızın geçmiş olması da hakkı ortadan kaldırır. Bu süreye hukukta *hak düşürücü süre* (sukutu hak müddeti) denir; örneğin mirasçılar miras bırakanın ölümünü öğrendikleri tarihten itibaren üç ay içinde mirası reddetme hakkına sahiptirler (MK.m.606). Eğer bir yasal mirasçı bu süre içinde ret hakkını kullanmazsa, mirası kayıtsız şartsız kazanmış olur (MK.m.610). Bütün bu örnekler hakların bir *hukuki olay* dolayısıyla kaybedilebileceğini göstermektedir.

Haklar bir hukuki olay sonucu nasıl kaybedilir? Örnek verebilir misiniz?

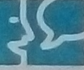
....

....

....

SIRA SİZDE

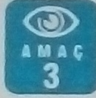
Haklar bir *hukuki fiil* sonucunda da kaybedilebilirler; örneğin bir kimse eskimiş olan ayakkabılarını çöplüğe atarsa veya bakmaktan usandığı kedisini sokağa bırakırsa, onlar üzerindeki mülkiyet hakkını kaybetmiş olur. Buna hukuk dilinde *terk* adı verilir (MK.m.778). Bu eşyalar artık *sahipsiz eşya* haline gelmiş olurlar. Mirasçılardan biri mirasbırakanı öldürdüğü takdirde, kanundan ötürü mirasçılık hakkını kaybeder (MK.m.578). Buna *mirastan yoksunluk* denir. Medeni Kanunumuz eşlerden birinin zina yapması halinde diğer eşe boşanma davası açma hakkı vermektedir (MK.m.161). Fakat dava hakkına sahip bulunan eş, diğerini affederse bu hakkını kaybetmiş olur.

SIRA SİZDE

Bir hukuki fiil ile bir hakkın kaybedilmesine bir örnek verebilir misiniz?

Nihayet *hukuki işlemler* de hakların kaybedilmesi sonucunu doğururlar ki, uygulamada en çok rastlanılan yol da budur. Gerçekten, bir hak, sahibi tarafından bir hukuki işlemle başka bir kimseye devredilmek suretiyle kaybedilir; fakat aynı hukuki işlem dolayısıyla diğer taraf bu hakkı kazanır; örneğin bir kimse maliki bulunduğu otomobilini başkasına satar ve teslim ederse, otomobil üzerindeki mülkiyet hakkını kaybeder, ancak bu hakkı alıcı kazanmış olur.

HAKKIN KULLANILMASI

Kişilerin sahip olduğu hakları hangi sınırlar içinde ve ne şekilde kullanabileceklerini belirleyebilmek

Hakkın Kullanılmasının Sınırları

Hakkı hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkiler veya koruduğu menfaatler olarak tanımlamıştık.

SIRA SİZDE

Bir hakka sahip bulunan kimse bu hakkını nasıl kullanacaktır? Daha doğru bir deyimle, acaba hukuk düzeni hakkın kullanılmasında hak sahibinin uyacağı belli sınırlar tespit etmiş midir, etmemiş midir?

Bir hak sahibinin hakkını kullanırken nasıl davranması, nelere dikkat etmesi gerektiği, bazen bir kanun hükmüyle belirlenmiş olabilir; örneğin Anayasamız 35.maddesinde mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı olarak kullanılmayacağını belirttiği gibi, Medeni Kanunumuz da taşınmaz malikinin hakkını kullanırken komşusuna zarar verecek her türlü taşkınlıklardan kaçınmak zorunda olduğunu belirtmiş ve komşular arasında hoşgörülebilecek dereceyi geçen gürültüler ve sarsıntıları yapmayı, duman, kurum ve rahatsızlık veren sair toz, buğu ve koku çıkarmayı yasaklamıştır (m.737). O halde, bir apartman dairesine malik bulunan kimse, mülkiyet hakkından doğan yetkimi kullanıyorum diyerek gece yarısı radyosunun sesini sonuna kadar açıp müzik dinleyemez, balkondan hergün halı, kilim silkeleyemez.

SIRA SİZDE

Hakların kullanılmasında belli davranış biçimlerini gösteren özel hükümler var mıdır? Buna bir örnek verebilir misiniz?

....

....

....

Hakkın Kullanılmasında Dürüst Davranma

Hakların kullanılmasında belli davranış biçimlerini gösteren bu tür özel hükümlerin yanında Medeni Kanunumuz genel bir kural da getirmektedir. Gerçekten, Medeni Kanunun 2. maddesine göre, "herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır".Kanun bu hükmüyle, bir hakkı kullanırken veya bir borcu yerine getirirken nasıl davranmamız gerektiğini gayet genel bir biçimde belirtmektedir. Bu kurala *dürüstlük* ya da *dürüst davranma* denilmektedir.

Dürüst Davranma: Bir hak sahibinin hakkını kullanırken veya bir borçlunun borcunu yerine getirirken iyi ve doğru hareket etmesi, yani dürüst, namuslu, aklı başında, davranışının sonucunu bilen, orta zekalı her insanın benzer olaylarda izleyecek olduğu yolda hareket etmesidir.

SIRA SİZDE

Dürüstlük kuralına uymak zorunda olduğumuz, hukuki ilişkilere örnekler veriniz.

....

....

....

Dürüstlük kuralları, herhangi bir makam tarafından konulmuş bulunan yazılı kurallar değildir. Bunlar "toplumdaki dürüst, namuslu ve orta zekalı kişilerin ahlak, dürüstlük ve karşılıklı güven esaslarına uygun olarak sürekli davranışları sonucunda meydana gelen ve toplum tarafından da toplumun menfaatlarına ve iş hayatı gereklerine uygun görülerek benimsenen kuralların tümüdür".

O halde, bir hak sahibi hakkını kullanırken veya bir borçlu borcunu yerine getirirken acaba dürüstlük kurallarına uygun davranmış mıdır, davranmamış mıdır sorusunu cevaplandırırken bakacağız: Eğer bu hak sahibi veya borçlu; namuslu, dürüst, güvenilir, orta zekalı ve makul (aklı başında) bir kimse gibi davranmışsa, dürüstlük kurallarına *uygun* hareket etmişdir, diyeceğiz. Aksi takdirde ise, bu kişinin *hakkını iyi kullanmadığı* sonucuna varacağız.

Bunu şu örnekle açıklayabiliriz.

Okul kafeteryasında oturmakta olan bir öğrenci, bozuk parası olmadığı için bir arkadaşından 250.000 lira borç (karz) almış ve borcunu ertesi gün ödeyeceğini söylemiştir. Borçlu öğrenci 250.000 liralık bu borcunu ertesi gün sabaha karşı saat 04'te alacaklı arkadaşının evine gidip onu uykudan uyandırarak ödemeye kalkışırsa, acaba dürüstlük kuralına uygun davranmış olacak mıdır? Bu soruya verilecek normal cevap da *hayır* olmak gerekir; çünkü borçlu öğrenci her ne kadar bu suretle borcunu yerine getirmek istemekteyse ise de, sabaha karşı alacaklıyı yatağından kaldırarak onu alacağını almaya davet etmek, orta zekalı, aklı başında dürüst bir kimsenin yapacağı davranış biçimi olamaz.

Dürüstlük kurallarının ayrıca *hukuki işlemlerin ve kanunların yorumunda, hukuki işlemlerin hakim tarafından tamamlanmasında* da işlevi vardır. Bu konuları ayrı ayrı incelemek faydalı olmakla beraber, derslerimizin sayısı buna imkan vermemektedir. Bu itibarladır ki, biz burada sadece *Emprevizyon Teorisi* üzerinde kısaca durmakla yetineceğiz.

SIRA SİZDE

Dürüstlük kuralları en çok ne tür ilişkilerde rol oynamaktadır? Sizin de taraf olduğunuz ve dürüslük kurallarının uygulandığı hukuki ilişkilere örnekler veriniz.

Bir sözleşme yapıldıktan sonra hal ve şartlarda büyük ölçüde değişiklikler meydana gelse ve bu yüzden borçlunun durumu çok ağırlaşsa (müşkülleşse) dahi kural olarak bu sözleşmenin aynen yerine getirilmesi gerekir; çünkü verilmiş olan söze sadakat göstermek, ondan dönmemek doğruluk icabıdır. Buna *ahde vefa ilkesi* denir. Ancak, bu ilkenin mutlak bir ilke olarak her zaman uy-

gulanması, bazen dürüstlük kurallarına aykırı sonuçlar doğurabilir. Gerçekten, sözleşme yapılırken önceden görülemeyen ve tahmin edilemeyen, dolayısıyla da hükme bağlanamayan "olağanüstü bir halin" sonradan ortaya çıkması yüzünden taahhüdün borçlu tarafından eski şartlarla aynen yerine getirilmesi, onun mahvolmasına sebep olur. Bu ise, dürüstlük kurallarıyla bağdaşmaz. İşte bu gibi hallerde hakimin borçlunun talebi üzerine sözleşmeyi yeni durum ve şartlara uydurmak maksadıyla değiştirebilmesi veya tamamen feshedebilmesi (ortadan kaldırabilmesi) mümkün olmalıdır. Bu görüşe *emprevizyon teorisi (öngöremezlik teorisi)* denilmektedir.

SIRA SİZDE **Emprevizyon teorisini bir örnekle açıklayabilir misiniz?**

Bunu bir örnekle açıklayalım:

Müteahhit Ahmet, devletle bir sözleşme yaparak 20 trilyon lira götürü bedelle 4 yıllık bir süre sonunda bir baraj inşa etmeyi taahhüt etmiştir. Sözleşme yapıldıktan bir yıl sonra demir ve çimento fiyatlarında olağanüstü bir yükselme olmuş, gümrük resmi de % 100 artmıştır diyelim. Bu yeni durumda müteahhitten taahhüdünü eski şartlarla, yani ek bir bedel istemeksizin yerine getirmesi istenirse, müteahhit bu barajın tamamlanması için belki de kendisine ödenecek 20 trilyon liradan 5 trilyon lira daha fazla masraf yapmak zorunda kalacak, böylece de muhtemelen iflasa sürüklenecektir. Emprevizyon teorisine göre, bu durumda müteahhit, hakime başvurarak sözleşmenin yeni durum ve şartlara göre değiştirilmesini veya tamemen feshedilmesini talep edebilmelidir; çünkü sözleşme yapılırken onun bir yıl sonra böyle olağanüstü bir durumun ortaya çıkabileceğini öngörmüş olması ve ona göre sözleşmeye gerekli hükümleri koydurtması ihtimali yoktu. Emprevizyon teorisinin bu görüşüne Türk hukukunda yer verilmiştir. Nitekim Borçlar Kanunumuzun 365.maddesinin 2.fıkrası istisna (eser) sözleşmesinde ücret götürü olarak tespit edilmiş olduğu takdirde şöyle diyor: "Fakat evvelce tahmin olunamayan veya tahmin olunup da iki tarafça nazara alınmayan haller, işin yapılmasına mani olur veya yapılmasını son derece işkal ederse (müşkülleştirirse) hakim, haiz olduğu takdir hakkı dolayısiyle ya takarrur eden (kararlaştırılmış olan) bedeli tezyid (yükseltir) veya mukaveleyi fesheder".

Hakkın Kötüye Kullanılması

Medeni Kanunumuz m.2/1'de herkesin haklarını kullanırken veya borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymasını emretmiş, aynı maddenin 2.fıkrası da bunun yaptırımını koymuştur. Gerçekten MK.m.2/II'ye göre "Bir açıkca kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz".

Bir hak, sahibi tarafından *iyi* kullanıldığı sürece korunmaya layıktır. Fakat hak sahibi hakkını *kötüye kullanıyorsa (suiistimal ediyorsa)*, artık hukuk düzeni bunu korumaz. İşte Medeni Kanunumuz da daha 2.maddesinde "genel yaptırım" ile hakların kötüye kullanılmasını korumayacağını belirtmiştir.

Hakkın Kötüye Kullanılması: Bir hakkın kullanılmasında dürüst davranılmamasıdır.

Bir hak ne zaman kötüye kullanılmış sayılacaktır? Doktrinde yazarların çoğunluğu tarafından kabul edildiği üzere, **bir hakkın kötüye kullanılması** demek, o hakkın dürüstlük kurallarına *apaçık* (aşikar) derecede aykırı surette ve özellikle amacı dışında kullanılmış ve bundan da başkalarının zarar görmüş veya zarar görme tehlikesiyle karşılaşmış olmaları demektir. Pek tabiidir ki, bir hakkın kullanılması başkalarının menfaatlarını zarara uğratınca hemen "bu hak kötüye kullanılıyor" demek doğru olmaz; çünkü bir hakkın kullanılması çoğu kez başka bir kim-

senin menfaatına dokunabilir; örneğin apartmanımızın yanındaki boş arsaya sahibi tarafından bir apartman yaptırılması, manzaramız kapanacağından dolayı menfaatımıza dokunur. Fakat arsanın sahibi burada hakkını kullanmaktadır. "Malik hakkını kötüye kullanıyor, bu arsaya apartman yaptırmasın" diyemeyiz; çünkü bu hakkın kullanılmasının ona sağladığı menfaat, bizim uğradığımız kayıptan çok fazladır. Amma bu kimse arsasında apartman yaptırmayıp onun etrafını 10 metrelik bir duvarla çevirtirse, durum değişecektir; çünkü bu halde 10 metre yükseklikte bir duvar çevirmenin malike sağlayacağı fayda, bizim bu yüzden uğradığımız kayıba oranla pek azdır. Arsanın maliki *bize zarar vermek kastıyla hareket etmemiş olsa bile* hakkını dürüstlük kurallarına uygun surette kullanmış sayılmamak gerekir. Bu kişi, arsasının etrafını 1 metre yüksekliğinde bir duvarla çevirtse, pekala amacını gerçekleştirmiş olur; duvarı ille de 10 metre yükseltmenin kendisine sağlayacağı menfaat nedir ki!...

Hakkın kötüye kullanılmasına örnek oluşturacak bir davranış söyleyebilir misiniz? Çevrenizdekiler bu tür davranışta bulunduklarında ne tür yaptırımlarla karşılaşırlar? SIRA SİZDE

Medeni Kanunumuz hakkın kötüye kullanılmasını korumaz; başka bir deyimle, hak sahibinin bu suretle erişmek istediği sonucunu ona vermez. Medeni Kanunumuz bu genel yaptırımın yanında, bir takım *özel yaptırımlar* da getirmiştir. Buna bir örnek verelim:

Medeni Kanun m.188'e göre, "eşlerden herbiri, ortak yaşamın devamı süresince ailenin sürekli ihtiyaçları için evlilik birliğini temsil eder". Ancak, "eşlerden biri birliği temsil yetkisini aşar veya bu yetkiyi kullanmada yetersiz kalırsa hakim, diğer eşin istemi üzerine temsil yetkisini kaldırabilir veya sınırlandırabilir" (MK.m.190).

Hakkın kötüye kullanılmasının özel yaptırımlarına bir örnek de siz verebilir misiniz? SIRA SİZDE

HAKKIN KORUNMASI

Kişilerin sahip oldukları hakları korumanın yollarını saptayabilmek

Hakkın Korunması Yolları

Günümüzde modern hukuk sistemlerinde haklar kural olarak devlet eliyle korunmaktadır. Oysa eski devirlerde hak, bizzat sahibi tarafından korunuyordu; yani hak, kuvvete dayanılarak hak sahibi tarafından bizzat elde ediliyordu. Ancak, *bizzat hak alma* (bizzat ihkakı hak) denilen bu yol, modern düşüncenin benimseyeceği ve kabul edebileceği bir yol değildi; çünkü bizzat hak alma yolunda hak sahibi, hakkını kuvvete başvurarak elde ettiği içindir ki, fiziki olarak kuvvetli olanlar daima hakkını alabiliyor, fakat zayıf ve güçsüzler haklarını elde etmekte başarılı olamıyorlardı. Kişiler arasında başgösteren bu eşitsizliğin giderilmesi, ancak bu görevin devlet tarafından üstlenilmesiyle mümkün olabilirdi. İşte bu nedenledir ki, modern hukuk sistemleri *hakların devlet eliyle korunması ilkesini* kabul etmişlerdir. Diğer bir deyimle hak sahibi, hakkını devletin yargı organları önünde dava açmak suretiyle ve gerektiğinde bu organların zorlamasıyla elde etmektedir.

Gerek özel hukukta, gerek kamu hukukunda genel kural böyle olmakla beraber, hukuk düzeni istisnai bazı hallerde hak sahibinin, hakkını bizzat korumasına imkan vermektedir. Aşağıda bu konuları kısaca ele alacağız.

SIRA SİZDE

Modern hukuk sistemlerinde hakların kişinin kendisi tarafından korunması kabul edilebilir mi?

Hakkın Devlet Eliyle Korunması

Hakkın devlet eliyle korunmasından maksat, hak sahibinin devletin ilgili organlarına başvurarak hakkının tanınmasını istemesidir. Hak sahibi bunu, dava açmak suretiyle yapar. O halde, hak sahiplerinin dava hakkı da vardır.

SIRA SİZDE

Siz ya da arkadaşlarınız herhangi bir hakkınızın korunması için devlet organlarına başvurdunuz mu? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Dava Hakkı: Bir kimsenin devletin bağımsız ve tarafsız yargı organlarına, yani mahkemelere başvurarak hakkının elde edilmesidir.

Talep Hakkı: Bir kişinin hakkını elde etmek veya hakkına saygı gösterilmesini sağlamak üzere karşısındaki kişiye yönelttiği isteme yetkisidir.

Dava hakkı, bir kimsenin devletin bağımsız ve tarafsız yargı organlarına, yani mahkemelere başvurarak hakkının elde edilmesini isteme yetkisidir. Bir kimsenin başvurarak hakkının korunması veya elde edilmesi için devletin harekete geçmesini istemesine *dava* denir. Bir kimsenin hakkını elde edebilmek için mutlaka da dava açması gerekmez. Gerçekten, bir hak sahibinin, dava hakkı yanında, talep hakkı da vardır. **Talep hakkı** bir kişinin hakkını elde etmek veya hakkına saygı gösterilmesini sağlamak üzere karşısındaki kişiye yönelttiği isteme yetkisidir. Hak sahibi ilk önce talep hakkını kullanarak hakkını elde etme yoluna gider. Eğer bu yoldan hakkını elde etme imkanını bulamazsa, o zaman dava hakkını kullanma zorunluluğu ortaya çıkar. Örneğin bir kimse herhangi bir malını satmışsa alıcıya karşı talep hakkını kullanarak satılan malın bedelini kendisine ödemesini ister. Alıcı bu talep karşısında olumlu davranır ve borcunu öderse artık dava açmaya lüzum kalmaz. Buna karşılık hak sahibinin talebi sonuç vermediği, yani alıcı borcunu ödemediği takdirde, satıcının dava hakkına dayanarak hakkını yargı organları vasıtasıyla elde etmesi zorunlu olur. O halde, dava hakkı talep hakkının mahkemeler önünde kullanılması demektir.

Devlet, yargı organı olan mahkemeler vasıtasıyla, önceden belirlenmiş usul ve kurallara göre kişinin talebini yerine getirerek, talepte bulunan kişiyi haklı bulduğu takdirde hakkı kendi kuvvetiyle korur ve hak sahibine verir.

SIRA SİZDE

Dava hakkı ve talep hakkı arasındaki farkı ortaya koyabilir misiniz?

Talep hakkı sözle veya yazılı olarak kullanılır; örneğin satıcı sattığı malın bedelini ödemesi için alıcıya telefon edebileceği gibi, mektup veya noter aracılığıyla göndereceği bir ihtarname (protesto) ile de hakkını talep edebilir.

SIRA SİZDE

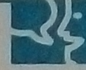
Bir kimse hakkını elde edebilmek için mutlaka dava açmak zorunda mıdır? Dava açmadan da bir hakkın elde edilmesi mümkün olabilir mi? Örnekler veriniz.

Hakkın Bizzat Sahibi Eliyle Korunması

Hakkın bizzat sahibi eliyle korunması yolu, daha evvelce de belirtmiş olduğumuz gibi, istisnai yoldur. Kural, hakkın devlet eliyle korunmasıdır. Hukuk düzeni bazı istisnai hallerde bir kimsenin, hakkını bizzat kendisinin korumasına izin vermek-

tedir. Bu istisnai hallere örnek olarak *meşru müdafaa*, *zaruret hali* ve *kuvvet kullanma* (bizzat ihkakı hak) hallerini gösterebiliriz.

Haklar sahibi eliyle nasıl korunur? Hak sahibi bizzat koruma yoluna her zaman gidebilir mi?

SIRA SİZDE

Meşru Müdafaa: Bir kimsenin, kendisine veya başkasına ya da mallarına yönelen, halen var olan haksız saldırıdan doğacak zararı önlemek için yapmak zorunda kaldığı eylemdir.

Meşru müdafaa (haklı savunma), Borçlar Kanunumuzun 52. ve Ceza Kanunumuzun 49. maddelerinde yer almıştır. Ceza Kanunumuza göre "gerek kendisinin gerek başkasının nefsine veya ırzına vukubulan taarruzu (saldırıyı) filhal defi (anında defetmek) zarureti ile yapılan müdafaa" meşru müdafaadır. Borçlar Kanunumuz ise 52.maddesinin ilk fıkrasında "meşru müdafaa halinde mütecavizin (saldırganın) şahsına(kişiliğine) veya mallarına yapılan zarardan dolayı tazminat lazım gelmez" demektedir.

Saldırılara karşı yapılacak her savunma meşru müdafaa (haklı savunma) olarak kabul edilebilir mi?

SIRA SİZDE

Meşru müdafaa, bir kimsenin, kendi kişiliğine veya malına ya da başka bir kimsenin kişiliğine veya malına karşı yapılan hukuka aykırı ve halen devam eden bir saldırıyı defetmek için yaptığı ölçülü ve uygun savunmadır.

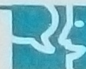
O halde, bir kimse kişilik haklarına, örneğin vücut tamlığına karşı yapılan haksız bir saldırı karşısında kalırsa, başkaca bir savunma imkanı bulamadığı takdirde kuvvet kullanmak suretiyle kendisini savunabilecektir ve bunun sonunda doğan zararları ödemek zorunda kalmayacağı gibi, herhangi bir cezayla da cezalandırılmayacaktır.

Zaruret Hali: Kendisini veya başkasını bilerek sebebiyet vermediği zarardan ya da derhel ortaya çıkabilecek bir tehlikeden kurtarmak için başkasının mallarına zarar vermedir.

Zaruret hali (ıztırar hali) kendisini veya başkasını bilerek sebebiyet vermediği zarardan yahut derhal vukubulacak bir tehlikeden kurtarmak için başkasının mallarına zarar vermektir. Örneğin bir kimse, içinde bulunduğu binada yangın çıkması üzerine canını kurtarmak için komşu evin damına atlar ve onun kiremitlerini kırarsa veya kendisine saldıran vahşi bir hayvandan canını kurtarmak için bir kimsenin evinin kapısını kırarak içeriye sığınırsa, her iki halde de *zaruret hali* (darda kalma hali) söz konusu olur. Ancak bu kimse verdiği zararı ödemekle yükümlüdür. (BK.m.52/I)

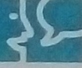
Kuvvet kullanma, yani bir kimsenin hakkını bizzat kuvvete başvurarak koruması, ancak Borçlar Kanunumuzun m.52/III hükmünde öngörülen şartların mevcudiyeti halinde hukuka aykırı sayılmaz. Gerçekten, BK.m.52/III'e göre, "Kendi hakkını vikaye (koruma) için cebri kuvvete müracaat eden kimse, hal ve mevkie nazaran zamanında hükümetin müdahalesi temin edilemediği yahut hakkının ziyaa uğramasını (kaybını) yahut haklarının kullanılması hususunun pek çok müşkül olmasını men için (gidermek için) başka vasıtalar mevcut olmadığı takdirde, bir gûna tazminat itasıyla (tazminat ödemekle) mükellef olmaz".

Bir hak sahibi hakkını korumak için hangi hallerde kuvvet kullanabilir? Bunlara siz de birer örnek verebilir misiniz?

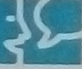

SIRA SİZDE

Buna benzer bir hüküm de Medeni Kanunumuzun 981.maddesinde yer almıştır. Sözü geçen hükme göre, zilyet bütün gasp ve saldırı fiillerini kuvvet kullanmakla defetmek hakkına sahiptir. Kanunun zilyetlere tanıdığı bu hakka *savunma hakkı* denir ki, bunu Borçlar Kanununun 52.maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkının özel bir hali olarak kabul edebiliriz. Zilyet, yani bir eşyayı fiili hakimiyet

alanı içinde bulunduran kimse, kendisine tanınmış olan hakkını, zilyetliğini saldırılara karşı korumak ve gaspedilen zilyetliğini yeniden ele geçirmek için kullanır. Zilyet rızası dışında alınan şeyi, taşınmazlarda el koyanı kovarak, taşınırlarda eylem sırasında veya kaçarken yakalananın elinden alarak zilyetliğini koruyabilir Ancak zilyet, kuvvet kullanırken durumun haklı göstermediği derecede kuvvet kullanmaktan kaçınmakla yükümlüdür. O halde, zilyet, elinden çantasını kapıp kaçan kişiyi derhal yakalayıp kolunu kıvırmak suretiyle çantasını geri alabilecek iken, onu bıçakla yaralayarak veya öldürerek çantasını geri almaya kalkışamaz.

SIRA SİZDE **Zilyete tanınan savunma hakkı ne demektir? Zilyet bu hakkını nasıl kullanmalıdır?**

Bu konuyu bitirirken tekrar belirtelim ki, bir kimsenin hakkını kuvvet kullanarak bizzat koruma yoluna gidebilmesi için, *hakkın kaybolması tehlikesinin mevcut olması ve o anda hükümet kuvvetlerine başvurmanın imkansız bulunması* şarttır. Eğer hükümet kuvvetlerinin müdahalesini sağlama imkanı mevcut olmasına rağmen kuvvete başvurulacak olursa, bu hareket hukuk çiğneyen bir fiildir ve failini meydana gelen zararı ödemek zorunda bırakır.

SIRA SİZDE **Bir kimse çantasını kapıp kaçan kişinin elinden çantasını almak için o kişiyi yaralayabilir mi? Bu nedenle meydana gelen zararı ödemek zorunda kalır mı?**

Hakkın Korunmasında İspat Yükü

Hak sahibinin hakkını bizzat koruması ancak istisnai hallerde sözkonusu olabilir. Modern hukuk sistemlerinde hakların korunması ancak devlet eliyle sağlanır. Bu da bir *dava yoluyla* gerçekleşir.

Davada taraflardan biri davacı, diğeri ise davalıdır. Dava, *iddia* ve *savunma* olmak üzere iki kısımdan oluşur. Davacının talebinin özünü iddia oluşturur. Böyle bir iddia karşısında kalan davalı, bu iddiaya karşı kendisini savunur. **Savunma**, davalının kendisine karşı ileri sürülmüş olan talebin tamamen veya kısmen doğru olmadığını ileri sürmesi demektir ki, buradan savunmanın özünü de iddianın oluşturduğu sonucu çıkar.

Savunma: Davalının, kendisine karşı ileri sürülmüş olan talebin tamamen veya kısmen doğru olmadığını ileri sürmesidir.

SIRA SİZDE **Siz herhangi bir davada iddiada bulundunuz mu? ya da savunma yaptınız mı? Bu iddia ve savunmalarınızın sonucu ne oldu?**

O halde, bir davada ortaya çıkan en önemli sorun, iddia ve savunma olarak ortaya atılan olguları kimin ispat edeceğidir. İşte bu önemli sorunu, Türk Medeni Kanunu bir ilkeye bağlamıştır ki, buna *ispat yükü* denir.

SIRA SİZDE **İspat yükü deyimi neyi ifade ediyor?**

Medeni Kanunumuzun 6.maddesinde düzenlenen bu ilkeye göre "Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür.". O halde, bir davada davacı iddiasını dayandırdığı olguları, davalı da savunmasını dayandırdığı olguları ispat etmek zorundadır. Örneğin davacı, açmış olduğu alacak davasında davalıdan kefalet borcu olarak yüz milyon lira alacağı olduğunu iddia ederse, aralarında kefalet sözleşmesi bulunduğunu ispat edecektir. Bu iddia karşısında kalan davalı, türlü savunma yollarına başvurabilir. Gerçekten davalı, ileri sürülen iddianın dayandığı olguyu kabul

etmez, yani davacı ile aralarında bir kefalet sözleşmesi bulunmadığını söyler ki, buna **inkar** denir. Davalı, iddianın dayandığı olguyu inkar etmemekle beraber, bu olgudan iddia edilen hakkın doğmadığını veya halen ortadan kalkmış olduğunu ileri sürebilir ki, buna **itiraz** denir. Örneğin davalı, davacı ile aralarında kefalet sözleşmesi bulunduğunu inkar etmez, ancak kanunun aradığı yazılı şekilde yapılmadığından bu sözleşmenin hükümsüz olduğunu söyler. Nihayet davalı, iddianın dayandığı olgudan iddia edilen bir hakkın doğmuş olduğunu kabul etmekle beraber, mevcut bir sebepten dolayı davacının bu hakkını dava yoluyla istemeyeceğini ileri sürebilir ki, buna da **def'i** denir. Örneğin davalı, kefalet sözleşmesinden doğan alacağın zamanaşımına uğramış olduğunu söyler.

İnkar: Kabul etmemedir.

İtiraz: Bir hakkın doğumuna engel olan veya o hakkı sona erdiren olgulardır.

Def'i: Davalının borcunu, özel bir nedenden dolayı yerine getirmekten kaçınmasına olanak veren haktır.

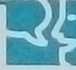
Davada hakim, itirazı davalı tarafından ileri sürülmesine gerek kalmaksızın kendiliğinden (resen) dikkate almak zorunda olduğu halde, def'iyi kendiliğinden (resen) dikkate alamaz; bunu mutlaka taraflardan birinin ileri sürmüş olması şarttır.

Medeni Kanunumuzun 6.maddesinde konulan ispat yükü ilkesinin istisnaları da vardı ki, bunlardan en önemlisi karinedir.

Karine, bilinen bir durumdan bilinmeyen bir durumun varlığı sonucunu çıkarmaktır. İddiasını kanuni bir karineye dayandıran taraf ispat yükünden kurtulur, karşı taraf karinenin aksini ispat etmek suretiyle onun doğru kabul edilen iddiasını çürütebilir. Örneğin, Medeni Kanunumuz, 3.maddesinde "iyiniyet karinesi"ne yer vermiş, yani hak sahibi olmayan bir kimseden bir hakkı kazanan kimseyi iyiniyetli kabul etmiştir. O halde, bu hakkı kazanan kimse iyiniyetli olduğunu ispat etmek zorunda değildir. Fakat karşı taraf onun iyiniyetli olmadığını ispat etmek suretiyle hakkındaki karineyi çürütebilir.

Karine: Bilinen bir durumdan bilinmeyen bir durumun varlığını çıkarmadır.

Karinenin ispat yükü bakımından önemi var mıdır? Bunu bir örnekle açıklayınız.

SIRA SİZDE

Medeni Kanunumuzun kabul etmiş olduğu karinelerden biri de, resmi sicil ve senetlerin doğruluğu hakkındaki karinedir. Gerçekten, MK.m.7 uyarınca, resmi sicil ve senetler belgeledikleri olguların doğruluğuna kanıt oluşturur. Bunların içeriğinin doğru olmadığının ispatı, kanunlarda başka bir hüküm bulunmadıkça, herhangi bir şekle bağlı değildir.

Resmi siciller, devlet memurları veya noter gibi resmi makamlar tarafından tutulan sicillerdir. Örneğin kişisel durum sicili (nüfus kütüğü), tapu sicili, ticaret sicili, evlenme sicili ve gemi sicili gibi.

Resmi Sicil: Resmi makamlar tarafından tutulan sicildir.

Ne tür resmi siciller vardır? Bu siciller ne işe yaramaktadırlar?

SIRA SİZDE

Resmi senet ise, noterler veya yetkili resmi makamlar tarafından düzenlenen yazılı belgelerdir. Örneğin noter tarafından düzenlenen vakıf senedi, tapu memuru tarafından düzenlenen taşınmaz satış senedi veya ipotek senedi gibi.

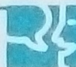
Resmi Senet: Noterler veya resmi makamlar tarafından düzenlenen belgedir.

Resmi senet ne demektir? Resmi senedi kimler düzenler?

SIRA SİZDE

İddiasını resmi sicil veya senetlere dayandıran taraf, bu iddiasını ispat zorunda kalmaz; çünkü resmi sicil ve senetlerin doğru olduğu hakkındaki kareneden yararlanır.

Resmi senet ve siciller hakkında bir karine var mıdır? Bu karinelerin sonuçları nelerdir?

SIRA SİZDE

Kişi, Kişi Türleri ve Gerçek Kişilerin Ehliyeti

3

KİŞİ VE KİŞİLİK KAVRAMLARI

Kişi ve kişilik kavramlarının tanımını yapabilmek

Kişi Kavramı

Kişi hukukun en önemli kavramlarından birisidir ve adeta hukukun temel taşıdır; çünkü hukuk *kişiler* içindir. Bunu, birinci ünitede yapmış olduğumuz *hukukun tanımından* çıkarabiliriz. Gerçekten hukuk, *kişiler* arasındaki ilişkileri düzenleyen maddi yaptırımlı kurallar bütünüdür. O halde hukuk, kişilerle var olmaktadır. Öte yandan, *haklar* da kişiler içindir. Nitekim hak, hukuk düzeninin *kişilere* tanıdığı yetkilerdir.

Kişi: Haklara ve borçlara sahip olabilen varlıklardır.

Hukukta *kişi* terimi, haklara ve borçlara sahip olabilen, yani hakları ve borçları bulunabilen varlıkları ifade eder. Diğer bir deyimle, hak sahibi, hak süjesi olan varlıklar hukuk açısından birer *kişidir.* Bu itibarladır ki, kişi terimi ile *hak ehliyeti* (medeni haklardan yararlanma ehliyeti) terimi aynı anlama gelmektedir. Gerçekten, hak ehliyetine sahip olan, yani haklardan yararlanabilen bütün varlıklar, kişidir.

Kişi kavramı, doğal bir kavram değil, hukuki bir kavramdır; yani hangi varlıkların hakları ve borçları bulunabileceği, dolayısıyla da *kişi* sayılacağı, hukuk düzeninin tayin ve tespit edeceği bir konudur. Nitekim modern hukuk düzenleri kişi olarak sadece *insanları* kabul etmiş değildir. İnsanların yanında, hukukun aradığı koşullara sahip bulunan *insan toplulukları* ile *mal toplulukları* da *kişi* olarak kabul edilmektedirler.

Sonuç olarak kişi kavramı, haklara ve borçlara sahip olabilme iktidarını, yani *hak ehliyetine* sahip bulunan varlıkları ifade etmektedir. Hukuk düzeni hangi varlıklara bu ehliyeti tanımışsa onları birer *kişi* olarak kabul edeceğiz.

SIRA SİZDE

Siz bir *kişi* tanımı verebilir misiniz?

....

....

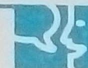
....

Kişilik Kavramı

Kişilik kavramının birbirinden farklı iki anlamı vardır.

Gerçekten, *dar anlamda kişilik* haklara ve borçlara ehil olmayı, yani hak ehliyetini ifade eder ki, bu da *kişi* terimi ile aynı anlama gelir.

Geniş anlamda kişilik ise, sadece hak ehliyetini değil, bundan başka *fiil ehliyeti* ile *kişisel durumları* ve *kişilik haklarını* da içine almaktadır.

SIRA SİZDE

Kişi ile kişilik kavramları arasındaki fark nedir? Bu farkı örneklerle ortaya koyabilir misiniz?

....

....

....

Kişisel durumlar bir kişiyi diğer kişilerden ayıran ve hukuk düzeninin kendilerine birtakım sonuçlar bağladığı niteliklerdir. Örneğin kişinin cinsiyeti, küçük, ergin veya kısıtlı olması, evli, bekar, dul veya boşanmış olması hep birer *kişisel durumdur.*

SIRA SİZDE

Kişisel durumlara örnekler türetebilir misiniz?

....

....

....

Kişilik hakları ise, kişilerin maddi, manevi ve iktisadi bütünlüğü ve varlıkları üzerinde sahip bulundukları mutlak haklardır. Örneğin bir kimsenin vücut bütünlüğü, sağlığı, şeref ve haysiyeti, resmi, özgürlükleri, sır çevresi, iktisadi ve fikri faaliyetleri üzerindeki hakları, *kişilik haklarındandır.*

SIRA SİZDE

Sahip bulunduğunuz kişilik haklarına örnekler veriniz?

KİŞİ TÜRLERİ

Hukuk düzenince hangi varlıkların kişi olarak kabul edildiklerini anlayabilmek

Yukarıda belirttiğimiz üzere, hangi varlıkların *kişi* sayılacağı, hukuk düzenine kalmıştır. Günümüzde modern hukuk düzenleri iki türlü kişi kabul etmektedirler. Bunlardan biri, *gerçek kişiler* diğeri ise, *tüzel kişilerdir.*

Gerçek Kişiler

Gerçek Kişi: İnsanlardır.

Gerçek kişiler, insanlardır. Günümüzün modern hukuk düzenleri cinsiyet, ırk, din, dil, vs. gibi farklar gözetmeksizin bütün insanları birer *kişi* olarak kabul etmektedirler.

Oysa eski devirlerde bütün insanlar kişi kabul edilmiyordu. Örneğin Roma hukuku sadece *hür* olanları kişi sayıyor, buna karşılık *köleleri* bunun dışında tutuyordu. Roma hukukunda köleler bir *eşya* (res mancipi) sayılıyor ve hukuki işlemlere konu oluyorlar; yani satılabiliyorlar, kiraya verilebiliyorlardı. Kölelik sadece Roma'da değil, fakat İbraniler'de, Barbarlar'da, Hind'de ve Eski Yunan'da da mevcuttu. Kölelik ortadan kalktıktan sonradır ki, insanlar artık *hür* ve *köle* şeklinde bir ayırıma tabi tutulmaksızın haklara ve borçlara ehil varlıklar, yani birer *kişi* olarak kabul edilmeye başlandılar. Bugün artık bütün insanlar hukukta birer *kişidir.*

Nitekim Medeni Kanunumuz da *kişiler hukukuna* ayırdığı birinci kitabının daha ilk maddesinde (m.8), "Her insanın hak ehliyeti vardır" "Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittir" demek suretiyle bütün insanları hak sahibi, yani *kişi* olarak kabul ettiğini açıkça belirtmektedir.

Gerçek kişiler, sadece *insanlardan* ibarettir. O halde *hayvanların* ve *bitkilerin* kişi olma niteliği yoktur. Bu itibarladır ki, bir hayvanın hakları ve borçları olamaz. Hayvanlar hak sahibi, yani kişi olamayacaklarına göre, herhangi birimiz sevdiğimiz kedimize, köpeğimize, yarış atımıza vasiyet yoluyla bir mal bırakamayız, onlar adına bankalarda hesap açtıramayız.

Gerçek kişiler kimlerdir?

SIRA SİZDE

Tüzel Kişiler

Hukuk düzeni, insanlardan ibaret bulunan *gerçek kişilerin* yanında *tüzel kişilere* de yer vermiştir. Bu, bir zorunluluğun sonucudur. Gerçekten, bazı amaçların gerçekleştirilmesine bir insanın ömrü ve mali gücü yetmez.. Bu gibi amaçların gerçekleştirilebilmesi için bir kısım insanların bir araya gelmeleri, faaliyetlerini ve mallarını bu amaca tahsis etmeleri (özgülemeleri) gerekir. İşte böylece kendisini meydana getiren insanlardan ayrı ve bağımsız varlıklar ortaya çıkar ki, bunlara **tüzel kişiler** diyoruz.

Tüzel Kişi: Başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları ve belli bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal topluluklarıdır.

Tüzel kişiler, ya belli bir amacın gerçekleştirilmesi maksadıyla bir araya gelmiş olan kişilerin meydana getirdikleri *kişi toplulukları* veya belli bir amaca tahsis olunmuş (özgülenmiş) bulunan *mal toplulukları* biçiminde ortaya çıkarlar.

Tüzel kişiler kaç şekilde ortaya çıkarlar? Çevrenizdeki tüzel kişileri inceleyiniz. Arkadaşlarınızla tartışınız.

SIRA SİZDE

GERÇEK KİŞİLİĞİN BAŞLANGICI

Gerçek kişiliğin başlangıç anını saptayabilmek

Medeni Kanunumuz, gerçek kişiliğin başlangıcı anını 28'inci maddesinde tespit etmiştir. Sözü geçen maddeye göre, "Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar..." O halde kişiliğin başlangıcı, sağ olarak tamamen doğum anıdır.

Çocuğun tamamen doğmuş olması, onun ana rahminden tamamen ayrılarak bağımsız bir varlık halinde dış aleme gelmiş olması demektir. Anasının vücudundan ayrılmış olan çocuğun göbeğinin kesilmiş olup olmamasının önemi yoktur.

Çocuğun sağ doğması ise, onun ana rahminden tamamen ayrıldıktan sonra bir saniye dahi olsa yaşamış olması demektir. Bu itibarladır ki, çocuk anasının vücudundan tamamen ayrılmış olsa bile, eğer sağ olarak doğmamış, yani *ölü* olarak dünyaya gelmiş bulunuyorsa kişilik kazanamaz.

Çocuğun sağ olarak anasının vücudundan ayrılmış olması, onun kişilik kazanması için yeterlidir. Ayrıca *yaşama kabiliyetine* de sahip bulunması gerekli değildir. Örneğin bir çocuk tek kollu veya tek bacaklı ya da gözleri oluşmaksızın doğmuş olsa bile, bir an yaşadığı takdirde yine de kişilik kazanmış olur. Çocuğun kişilik kazanmış olup olmaması özellikle *miras hukuku* bakımından önem arzeder; çünkü *mirasçı* olabilmek için, mirasbırakanın ölümü anında *hayatta olmak* gerekir. Eğer yeni doğmuş olan bir çocuk bir an yaşamış bulunuyorsa, o esnada ölen babasının veya anasının mirasçısı olur; fakat ölü doğmuşsa mirasçı olamaz.

Doğduktan birkaç saniye sonra ölen bir çocuk kişilik kazanabilir mi?

SIRA SİZDE

Gerçek kişiliğin başlangıcı *doğum anı* olmakla beraber, Medeni Kanunumuz m.28/II'de "Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder" demek suretiyle *hak ehliyetini* çocuğun doğumundan önceki bir andan başlatmaktadır. Ana rahmine düşmüş olan, yani kendisine gebe kalınmış bulunan ve doğumu beklenilen çocuğa hukukta **cenin** denir. Ce-

Cenin: Kendisine gebe kalınmış ve doğumu beklenilen çocuktur.

nin sağ doğduğu takdirde, hak ehliyeti onun doğduğu anda değil, fakat ana rahmine düştüğü, yani kendisine gebe kalındığı andan itibaren başlamaktadır. Bu hükmün bir takım pratik sonuçları vardır.

SIRA SİZDE **Cenin nedir? Medeni hukuk bakımından ceninin önemi nerededir?**

Gerçekten, eğer mirasın açıldığı tarihte mirasçı olabilecek bir cenin varsa paylaşma ceninin doğumuna kadar ertelenir (MK.m.643). Evlilik dışı cinsi ilişkiden olan cenin adına onun doğumundan önce de *babalık davası* açılabilir (MK.m.303). Cenin sağ doğduğu takdirde, kendisine henüz doğmadan önce verilenleri, örneğin vasiyet yoluyla yapılan bir bağışı kazanmış olur.

GERÇEK KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ

Gerçek kişiliğe son veren durumları belirleyebilmek

Gerçek kişilik **ölüm** ile sona erer (MK.m.28/I). Gerçek kişiliğe son veren bir başka hal ise, **gaiplik**tir. Bu iki hali ayrı ayrı inceleyelim:

Ölüm

Ölüm: Gerçek kişiliği sona erdiren hukuki bir olaydır.

Hukuki Olay: Hukuk düzeninin kendilerine bir sonuç bağladığı olaylardır.

Ölüm, gerçek kişiliği sona erdiren **hukuki olay**dır. Ölüm ile gerçek kişilik sona erince, ölenin *kişilik hakları* ve *kişiye bağlı hakları* da ortadan kalkar; fakat *malvarlığı hakları* mirasçılarına geçer. Ölen kişinin *cesedi* bir *eşya* niteliğine dönüşmez ve hukuki işlemlere konu yapılamaz, örneğin satılamaz. Ancak, bu kişi ölmeden önce düzenlenmiş olduğu bir vasiyetname ile cesedinin bilimsel incelemelerde bulunulmak üzere bir bilim kuruluşuna, örneğin tıp fakültesine verilmesini veya organlarının başkalarının hayatını kurtarmak üzere verilmesini arzu etmişse, mirasçıları onun bu son isteğini yerine getirebilirler.

Bir kişinin ölmüş olduğunun ispatı, bundan kendi lehine bir hak çıkaracak olan kimseye düşer (MK.m.29/I). Ölüm olayı kişisel durum sicilindeki (nüfus kütüğündeki) kayıtlarla veya yasal karinelerle ispat edilebilir. Medeni Kanunumuz bu konuda iki karine kabul etmiştir.

Ölüm Karinesi

"Bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır" (MK.m.31). Bu kimsenin kütüğüne "o yerin en büyük mülkiye amirinin emriyle" ölüm kaydı düşürülür (MK.m.44). Buna **ölüm karinesi** denir.

Ölüm Karinesi: Bir kimsenin ölümüne kesin gözle bakılacak bir durumda kaybolması halinde, ölmüş sayılması ve o yerin en büyük mülkiye amirinin emriyle kütüğüne ölüm kaydının düşülmesidir.

Medeni Kanunumuz, m.31'de öngörülen koşullarda kaybolan bir kimsenin ölmüş olduğunun ispatında ortaya çıkacak güçlüğü dikkate alarak bu konuda bir karine kabul etmiştir. Gerçekten, örneğin havada infilak edip parçalanarak denize düşen bir uçakta yolculuk etmekte olan ve cesedi de bulunamayan bir kimsenin ölmüş olduğunu ispat etmek, imkansız denecek kadar güçtür. Kanun bu halde *ölüm karinesi* ile ilgilileri ispat yükünden kurtarmaktadır.

1972 tarih ve 1587 sayılı Nüfus Kanunu da ölüm karinesiyle ilgili bir hüküm içermektedir. Gerçekten, sözü geçen Kanunun 40.maddesine göre, "bir kimse bir geminin torpil neticesinde batması, fırtına kazası, yanma, patlama, çarpışma ve savaş gibi ölümüne muhakkak nazarı ile bakılacak durumlar içinde gaip olup da

ölüsü bulunmamış ise, kayıtlı bulunduğu askerlik şubesi veya kıtası komutanlığınca, sivil ise olayın olduğu yer zabıtasınca durum belgelendirildiği takdirde o kimse gerçekten ölmüş sayılarak en büyük idare amirinin emri ile künyesine ölüm kaydı düşürülür... Künyesine ölü işareti verilenlerden sonradan sağ oldukları anlaşılanların mahkemeye başvurarak ölüm kaydının kaldırılması istenmezse, nüfus idaresince genel hukuk bakımından Cumhuriyet Savcılığına bildirilerek ölüm kaydı kaldırtılır".

Nüfus Kanunu ölüm karinesinin geçerli olacağı durumları sınırlı şekilde saymamış, sadece örnek kabilinden belirtmiştir. Bunu, maddede kullanılan "gibi" kelimesinden kolaylıkla anlayabiliriz. O halde sayılan durumlara benzer bir durum, o kimsenin ölümüne kesin gözle bakılacak nitelikte ise, o kimse hakkında da ölüm karinesi geçerli olacaktır. Nüfus Kanunu ayrıca asker ve sivil kişilerden bu durumda bulunanlar hakkında ölüm karinesinin geçerli olabilmesi için, durumun ne şekilde belgelendirileceğini de belirtmektedir.

Sezgin ve Okan 3 yaşında yitirdikleri çocukları Deniz'i aradan on yıl geçmesine karşın bulamamışlardır? Bu durumda ölüm karinesi geçerli olur mu?

SIRA SİZDE

Birlikte Ölüm Karinesi

Birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğü ispat edilemezse, hepsi aynı anda ölmüş sayılır (MK.m.29/II). Buna **birlikte ölüm karinesi** denir. Bu karine, özellikle birbirine mirasçı olabilecek kimseler bakımından önem arzeder. Gerçekten, bu durumda olan iki kimse, örneğin bir baba ile bir oğul aynı anda ölmüşlerse, birbirlerinin mirasçısı olamazlar. Eğer biri diğerinden bir süre sonra ölmüşse, öncekinin ölümü sırasında hayatta olduğundan onun mirasçısı olabilecektir.

Birlikte Ölüm Karinesi: Birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğünün ispat edilememesi durumunda hepsinin aynı anda ölmüş sayılmasıdır.

Gerek *ölüm karinesi* gerekse *birlikte ölüm karinesi* adi karinelerdir; yani bunların aksi her türlü delil (kanıt) ile ispat edilebilir.

Gaiplik

Gerçek kişiliği sona erdiren durumlardan bir diğeri de **gaip**liktir. Medeni Kanunumuz gaipliği m.32 ve devamında düzenlemiştir. MK.m.32'ye göre, "Ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir."

Gaip: Yok olan kişidir.

Nüfus Kanunu da 40.maddesinde gaipliğe ilişkin bir hüküm içermektedir. Sözü geçen maddeye göre, "Savaş halinde askere alınarak memleket içinde veya dışında bir tarafa gönderilip de savaşa katıldığı veya bir çarpışmada bulunduklarına dair şubelerince bir bilgi bulunmadan herhangi bir surette gaip olanlarla, sivillerin ilgilileri Medeni Kanun gereğince mahkemeye müracaatla gaip olan kimsenin ölü veya sağ olduğuna hakim tarafından hükmedilmesini isteyebilir".

Görüldüğü gibi, bir kimsenin gaipliğine iki halde karar verilebilir: Bunlardan biri, *ölüm tehlikesi içinde kaybolma*; diğeri ise *uzun zamandan beri haber alınamamadır.* Ancak, bu durumlarda bir kimsenin gaipliğine karar verebilmek için belli bir sürenin geçmiş olması da gerekir. Nitekim Medeni Kanun, 33.maddesinde bu süreleri, ölüm tehlikesi içinde kaybolma için bir yıl; uzun zamandan beri

haber alınamama durumu için ise son haber tarihinden itibaren beş yıl olarak tespit etmiştir.

Bir kimsenin gaipliğine karar verebilmek için, o kimsenin ölüm tehlikesi içinde kaybolmuş olması gerekir. Eğer bir kimse, ölümüne *kesin* gözle bakılabilecek bir durumda kaybolmuşsa, bu takdirde zaten onun hakkında *ölüm karinesi* geçerli olduğundan ayrıca gaiplik kararı alınmasına gerek yoktur. Örneğin havada parçalanarak denize düşmüş olan uçakta bulunan bir kimsenin ölümüne *kesin* gözle bakılabilirse de, ormanda avlanmakta olan bir avcının veya Uludağ'a kayağa gitmiş olan bir sporcunun kaybolması halinde, onların ölümüne ancak *kuvvetli olasılık* gözüyle bakılabilir.

Kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan kimsenin de ölmüş olması kesin değildir. Bu kimsenin hayatta olması pekala mümkün ve olasıdır. Örneğin çalışmak üzere yabancı bir ülkeye gitmiş olan bir kimseden ailesi ve yakınları uzun süredir haber alamamışlarsa, onun hayat ve akıbeti hakkında endişeye düşebilecekleri gibi, kendilerini ihmal ettiği ve unuttuğu sonucuna da varabilirler.

Kanunumuzun aradığı koşullar mevcut ve süreler geçmiş olsa dahi, gaiplik kendiliğinden, yani kanundan ötürü gerçekleşmez. Bunun için mahkemenin "gaiplik kararı" vermesi şarttır.

Mahkeme, gaiplik kararını kendiliğinden veremez. Bunun için *hakları ölüme bağlı bulunan kimselerden* birinin bir talepde bulunması gerekir. Bu talep gaibin Türkiye'deki son yerleşim yeri; eğer gaip Türkiye'de hiç yerleşmemişse nüfus sicilinde kayıtlı olduğu yer; böyle bir kayıt da yoksa babasının kayıtlı bulunduğu yerin mahkemesine yapılır (MK.m.32/II). Mahkeme, bu talep üzerine gaip hakkında bilgisi olan kimseleri belli bir süre içinde bilgi vermeleri için usulüne göre iki kez yapılan ilanla çağırır. Bu süre ilk ilanın yapıldığı günden başlayarak en az altı aydır (MK.m.33/III).

Yapılan iki ilandan da durumu bilinmeyen kişi hakkında bir bilgi elde edilemezse, mahkeme gaiplik kararı verir (MK.m.35/I). Bu karar hakimin bildirmesi üzerine nüfus siciline kaydolunur (MK.m.45).

Gaiplik kararı, o kişinin ölmüş olduğuna bir karine oluşturur. Gaiplik kararı, verildiği andan itibaren değil, ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı günden başlayarak hüküm doğurur; yani geçmişe sonuçlar doğurur (MK.m.35/II).

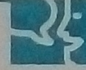
Gaiplik kararı ile gaibin (kaybolanın) evliliği kendiliğinden sona ermez. Gaipliğine karar verilen kişinin eşi, mahkemece evliliğin feshine karar verilmedikçe yeniden evlenemez (MK.m.131/I). Kaybolanın eşi *evliliğin feshini*, gaiplik başvurusu ile birlikte veya ayrıca açacağı bir dava ile isteyebilir (MK.m.131/II). Kaybolanın eşi, bu yollara başvurmadığı sürece evlilik devam eder. Ayrı bir dava ile evliliğin feshi, davacının yerleşim yeri mahkemesinden istenir.

SIRA SİZDE **Kaybolanın evliliği ne olur?**

Gaibin mirası, ölümünde olduğu gibi mirasçılara hemen geçmez. gaibin terekesi mirasçılara *teminat karşılığında* teslim edilir. Mirasçılar terekeye kanunda belirtilen süre için geçici zilyet olurlar; ölüm tehlikesi içinde kaybolma durumunda

5, uzun zamandan beri haber alınamama için 15 yıllık ve her halde en çok gaibin yüz yaşına varmasına kadar geçecek süreler sonunda onu kesin olarak kazanırlar (MK.m.584).

Gaibin mirası mirasçılara hangi koşullarla geçebilir?

SIRA SİZDE

HAK EHLİYETİ

AMAÇ 5

Hak ehliyetinin ne olduğunu ve bu ehliyete sahip olmanın koşullarını ortaya koyabilmek

Tanımı

Hak Ehliyeti: Hak ve borç sahibi olabilmedir.

Hak ehliyeti (medeni haklardan yararlanma ehliyeti) hak ve borç sahibi olabilme, yani hakların ve borçların süjesi olabilme iktidarıdır. Hak ve borç sahibi olabilme iktidarına sahip bulunan varlıklar ise, günümüzün modern hukuk sistemlerinde *kişilerdir*. Bu itibarladır ki, *hak ehliyeti* ile *kişi* kavramları aynı anlama gelmektedir.

Hak ehliyeti, pasif tir; yani bir kimsenin hak ehliyetine sahip olabilmesi için, bir işlem yapmasına, bir irade açıklamasında bulunmasına lüzum yoktur. Gerçek kişiler bakımından sadece *doğmuş olmak* hak ehliyetini kazanmak için gerekli ve yeterlidir. Hatta sağ doğmak koşuluyla *cenin* dahi hak ehliyetine sahiptir (MK.m.28/II). Tüzel kişilerin hak ehliyeti ise, onların kanunun öngördüğü şekilde kurulmuş olmalarıyla başlar (MK.m.47, 48). Bunu daha sonra ele alacağız.

Hak ehliyeti gerçek kişiler bakımından *doğumla* kazanıldığı içindir ki, birkaç dakika önce doğmuş olan bir çocuğun dahi haklara ve borçlara sahip olabilme iktidarı vardır. Gerçekten, eğer yeni doğmuş olan bir çocuğun babası veya anası doğumdan bir dakika sonra ölürse, bu çocuk onların *mirasçısı* olur ve terekedeki bütün hak ve borçlar kendisine geçer, yani bu hak ve borçların sahibi olur.

Hak ehliyeti nedir? Gerçek ya da tüzel kişilerde hak ehliyetini kazanma anı birbirinden farklı mıdır? Bunlara çevrenizden örnekler bulunuz.

SIRA SİZDE

Mahiyeti

Medeni Kanunumuz hak ehliyetini "kişiler hukuku" kitabının ilk maddesinde düzenlemiştir. MK.m.8'e göre, "Her insanın hak ehliyeti vardır." "Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler."

Yukarıdaki maddeden hak ehliyeti ile ilgili olan iki ilke çıkmaktadır. Bunlar *genellik* ve *eşitlik* ilkeleridir.

Genellik İlkesi

Bu ilke MK.m.8 hükmünün birinci fıkrasından çıkmaktadır. Gerçekten birini fıkraya göre, "Her insanın hak ehliyeti vardır". O halde, hak ehliyetine sahip olmak bakımından *insan olmak* yeterlidir. Diğer bir deyişle, hak ehliyetini kazanabilmenin tek koşulu, gerçek kişiler için *sağ olarak doğmuş olmak*, tüzel kişiler için ise, *kanunun öngördüğü şekilde kurulmuş olmak*, yani *kişilik kazanmış bulunmaktır*.

Genellik ilkesi, modern hukuk sistemlerinin kabul etmiş olduğu bir ilkedir. Eski devirlerde *bütün insanlar* hak ehliyetine sahip bulunmuyorlardı. Ni-

tekim Roma Hukukunda kölelerin kişiliği ve hak ehliyeti yoktu, onlar bir mal sayılıyorlardı.

SIRA SİZDE

Gerçek ve tüzel kişiler için, hak ehliyetini kazanabilmenin koşulları nelerdir?

....

....

....

Eşitlik İlkesi

Bu ilke de MK.m.8 hükmünün ikinci fıkrasından çıkmaktadır. Sözü geçen hükme göre, "bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler".

Eşitlik ilkesi gereği olarak, hak ehliyetine sahip olabilmek bakımından kişiler arasında herhangi bir ayırım yapılamaz. Örneğin yerli-yabancı, okumuş-cahil, kadın-erkek, zengin-fakir, ergin-küçük gibi farkların hak ehliyetine sahip olma bakımından hiç önemi yoktur. Herkes bu ehliyetten eşit şekilde yararlanır.

Bu ilke de modern hukuk sistemlerinin kabul etmiş olduğu bir ilkedir. Nitekim eski hukuklarda herkes hak ehliyetine eşit olarak sahip bulunmuyordu.

Hak ehliyeti ile ilgili açıklamalarımıza son vermeden önce bir noktayı belirtmek zorundayız. O da, yukarıda gördüğümüz *genellik* ve *eşitlik* ilkelerinin sadece *medeni haklar* bakımından söz konusu olduğudur. *Kamu hakları* dediğimiz ve daha önceki ünitelerde incelediğimiz haklardan yararlanma bakımından durum başkadır. Örneğin seçme ve seçilme hakları, memur olma hakkı gibi kamu haklarından (siyasi haklardan) *herkes* yararlanamaz. Bunlardan yararlanabilmek için, her şeyden önce *Türk vatandaşı olmak* lazımdır. Ayrıca, kanunların öngördüğü diğer koşullara da sahip bulunmak gerekir. Örneğin seçme hakkına sahip olabilmek için 18 yaşını bitirmiş olmak, milletvekili seçilebilme hakkından yararlanabilmek için 30 yaşını bitirmiş olmak lazımdır.

SIRA SİZDE

Hak ehliyetiyle ilgili ilkeler nelerdir?

....

....

....

FİİL EHLİYETİ

AMAÇ 6

Fiil ehliyetinin ne olduğunu ve bu ehliyete sahip olmanın koşullarını ortaya koyabilmek

Tanımı

Fiil Ehliyeti: Bir kişinin kendi fiil ve işlemleriyle kendi lehine haklar, aleyhine borçlar yaratabilme iktidarıdır.

Fiil ehliyeti (medeni hakları kullanma ehliyeti), bir kişinin bizzat kendi fiil ve işlemleriyle kendi lehine haklar, aleyhine borçlar yaratabilme iktidarıdır.

Fiil ehliyeti, daha önce gördüğümüz *hak ehliyetinden* farklıdır. Gerçekten, hak ehliyetine her kişi sahip bulunduğu halde, fiil ehliyeti bakımından durum böyle değildir. Fiil ehliyetine herkes değil, ancak kanunun aradığı bazı koşullara sahip bulunan kişiler sahiptirler; çünkü hak ehliyetinin pasif olmasına karşılık, fiil ehliyeti aktif bir ehliyettir.

Medeni Kanunumuz fiil ehliyetini m.9 ve devamında düzenlemiştir. MK.m.9'a göre, "Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir".

SIRA SİZDE

Fiil ehliyeti nedir? Fiil ehliyetinin kullanılmasıyla ilgili örnekler türetebilir misiniz?

....

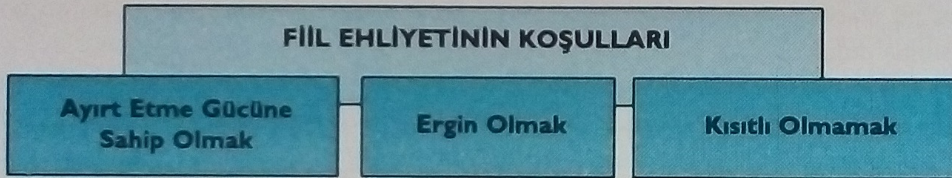
....

....

Koşulları

Fiil ehliyetinin koşullarını MK.m.10 ve 14 hükmünden çıkarabiliriz. Gerçekten, MK.m.10'a göre, "Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır". MK.m.14'de ise, "Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlılarının" denilmiştir.

O halde, fiil ehliyetinin ikisi *olumlu*, birisi de *olumsuz* olmak üzere üç koşulu vardır. Olumlu koşullar, *ayırt etme gücüne sahip olmak* ile *ergin olmak*, olumsuz koşul ise, *kısıtlı olmamaktır*.

SIRA SİZDE

Fiil ehliyetinin hangi koşulları vardır?

Olumlu Koşullar

Olumlu koşullar, fiil ehliyetine sahip olabilmek için *bulunması gereken* koşullardır. Bunlar da *ayırt etme gücüne sahip olmak* ve *ergin olmaktır*.

Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak

Medeni Kanunumuz, ayırt etme gücünü m.13'de olumsuz biçimde şöyle tanımlamaktadır: "Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir".

Maddenin ifade biçiminden anlaşılacağı üzere, **ayırt etme gücü**, "akla uygun biçimde davranma yeteneği"dir. O halde, akla uygun biçimde davranma yeteneği sahip bulunan kişiler, ayırt etme gücüne sahiptirler.

Ayırt Etme Gücü: Akla uygun biçimde davranma yeteneğidir.

Ancak, ayırt etme gücünü akla uygun biçimde davranma yeteneği şeklinde anlamak, çoğu zaman bizi yanlış sonuçlara götürebilir; çünkü belli bir olayda akla uygun biçimde davranmayan bir kimseyi hemen *ayırt etme gücünden yoksun* kabul edemeyeceğimiz gibi, bazı durumlarda akla uygun biçimde davranan bir kimseyi de *ayırt etme gücüne sahip* sayamayız. Bunu örnekle açıklayalım:

Bir öğrencinin sınıfta ders esnasında gazete okuması, mektup yazması veya uyuması *akla uygun bir davranış* değildir. Makul, yani akla uygun olan, onun dersi dinlemesi, bir şeyler öğrenmeye çalışmasıdır. Fakat derste gazete okuyan, mektup yazan veya uyuyan bir öğrenciyi *akla uygun biçimde davranmıyor* diye hemen ayırt etme gücüne sahip olmayan bir kişi saymak doğru olur mu?

O halde, ayırt etme gücünü *akla uygun biçimde davranma yeteneğinden* başka şekilde anlamak gerekir. Nitekim doktrinde hemen hemen bütün yazarlar bu noktada birleşmektedirler.

Ayırt etme gücü "bir kişinin fiil ve işlemlerinin sebebini, sonuçlarını, kapsam ve etkilerini önceden görebilme ve bunlara uygun olarak hareket edebilme yeteneği"dir.

Ayırt etme gücü, fiil ehliyetinin en önemli koşuludur; çünkü daha sonra göreceğimiz gibi, bir kimse diğer iki koşula sahip olsa dahi, ayırt etme gücünden yoksun bulunduğu takdirde, fiil ehliyetine sahip olamaz, yani *ehliyetsiz* bir kimse durumundadır. Medeni Kanunumuz bunu 15'nci maddesinde hükme bağlamıştır.

Ayırt etme gücü *mutlak* bir kavram olmayıp *nispi* bir kavramdır; yani bir kimsenin ayırt etme gücüne sahip olup olmadığını her somut olayın özelliklerine göre saptamak gerekir; çünkü bir kimse belli bir olayda ayırt etme gücüne sahip olabildiği halde, başka bir olayda bundan yoksun bulunabilir. Örneğin 7-8 yaşlarındaki bir çocuk, arkadaşının üzerine su dökerse onun ıslanacağını bilebilir; fakat bir şişe kezzap döktüğü zaman, bunun onu ıslatmaktan başka bir sonuç da doğuracağını, örneğin elbiselerini ve hatta vücudunu yakacağını pek anlayamaz; çünkü kezzap hakkında hiçbir bilgisi yoktur. Bu çocuk, birinci olayda fiilinin sonucunun ne olabileceğini önceden görebildiği halde, ikinci olayda bunu önceden görebilmiş değildir.

Medeni Kanunumuz, hangi durumlarda ayırt etme gücünün ortadan kalkacağını 13'ncü maddesinde saymıştır. Bunlar, *akıl hastalığı, akıl zayıflığı, yaş küçüklüğü* ve *sarhoşluktur.* Bu durumlar örnek niteliğinde olup "sınırlı" olarak sayılmış değildir. Nitekim maddede "bunlara benzer sebeplerden biriyle" denilmiş olması da bunu göstermektedir. Benzeri sebeplere örnek olarak, afyon, morfin, kokain, eroin gibi uyuşturucu maddeleri almış olmak; ateşli bir hastalığa tutulmuş olmak; manyatizma, ipnotizma ile uyutulmuş olmak gibi durumlar gösterilebilir. Bu durumlarda bir kimsenin ayırt etme gücünden yoksun olduğu bir karine olarak kabul edilmektedir ki, buna *ayırt etme gücünden yoksunluk karinesi* denir. Bu durumların dışında ise ergin bir kimse hakkında *ayırt etme gücüne sahiplik karinesi* geçerlidir.

SIRA SİZDE

Ayırt etme gücü kavramı neyi ifade eder? Ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilere örnekler veriniz.

Ergin Olmak

Ergin Olmak: Bir kimsenin kanunun belirttiği belli bir yaş sınırını aşmasıdır.

Fiil ehliyetinin olumlu koşullarından bir diğeri de *ergin olmaktır.* Fiil ehliyeti, bir kimsenin kendi fiilleriyle hak edinebilmesi ve borç altına girebilmesi olduğuna göre, bunun için belli bir "fikri olgunluğa" erişmiş bulunmak gerekir. Bu ise, insanların *belli bir yaşa* gelmeleri ile mümkün olur. İşte, fiil ehliyetine sahip olabilmek için bir kimsenin kanunun belirttiği belli bir yaş sınırını aşmasına *ergin olmak*, bu yaşa da *erginlik yaşı* denir. Bu yaş sınırını aşmış olan kimselere *ergin*, henüz aşmamış olanlara ise *küçük* denir.

Erginlik yaşının tespiti, hukuk düzeninin işidir. Bu sebepledir ki her devlet, erginlik yaşını kendi toplumunun koşullarına göre bizzat belirler. Nitekim kanun koyucumuz, önceki Medeni Kanunumuzu İsviçre'den aynen almış olduğu halde erginlik yaşını 18 olarak değiştirmişti. Yeni Medeni Kanun da aynı yaşı kabul etmiştir. Gerçekten MK.m.11 uyarınca "erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla baş-

lar". Oysa İsviçre Medeni Kanunu, erginlik yaşını *yirmi yaş* olarak tespit etmişti. Sonradan bu yaş on sekize indirildi.

Demek ki, ülkemizde erginlik yaşı *18'dir*, yani *ergin olmak* için 18 yaşını doldurmuş olmak gerekir. Bu yaşı doldurmuş, yani 19 yaşına girmiş olan kimseye *ergin* deriz. Medeni Kanunumuzun 11.maddesinde düzenlenmiş olan bu erginliğe *normal erginlik* adı verilir. Ancak, bazı durumlarda bir kimse henüz 18 yaşını doldurmamış olmasına rağmen ergin sayılabilir ki, buna da *erken erginlik* denir.

Erken erginlik, iki halde söz konusu olur. Bunlardan biri, *evlenme ile ergin olma*; diğeri ise *ergin kılınmadır*.

MK.m.11/II'ye göre "evlenme kişiyi ergin kılar". Medeni Kanunumuz bir kimsenin evlenebilmesi için de bir yaş sınırı belirlemiştir ki, buna *evlenme erginliği* deriz. Evlenme erginliği MK.m.124'e göre, erkek veya kadın için on yedi yaşın doldurulmasıdır. Ancak hakim, olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını bitirmiş erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir ki, buna da *olağanüstü evlenme erginliği* deriz (MK.m.124/II). Görüldüğü gibi evlenmedeki erginlik yaşı, genel erginlik (normal erginlik) yaşından daha küçüktür. İşte, normal erginliğe varmamış, yani 18 yaşını henüz doldurmamış olan, fakat evlenme erginliğine varmış bulunan bir kimse, örneğin 17 yaşındaki bir kadın veya erkek, ana ve babasının rızasıyla evlendiği takdirde MK.m.11/II uyarınca *ergin* olur. Evlenmeyle kazanılmış olan erginlik kesindir; yani bu suretle ergin olmuş kimse, evlenmenin ölüm, iptal veya boşanma gibi sebeplerle sona ermesi halinde tekrar önceki küçük (ergin olmamış) durumuna dönmez.

Erginlik nedir? Normal erginlik ve erken erginlik terimlerinden ne anlaşılır? Çevrenizde erken ergin kılınmış olan kişiler bulunuyor mu?

SIRA SİZDE

Ergin kılınma da bir erken erginlik halidir. Medeni Kanunumuz bunu 12.maddesinde düzenlemiştir. Sözü geçen maddeye göre, "On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir".

Yukarıdaki madde hükmüne göre, bir küçüğün erginliğine karar verilebilmesi için şu koşulların bulunması gerekir:

- Mahkeme hükmüyle ergin kılınacak küçüğün *on beş yaşını bitirmiş olması.*
- *Küçüğün istemi.* Erginliğine karar verilmesi isteminde bulunma, *kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan* olduğu içindir ki, bu istemin bizzat küçükten gelmesi gerekir. Küçüğün istemi olmadan onun ergin kılınmasına karar vermek mümkün değildir. O halde bu koşul ergin kılınmanın koşullarından en önemlisidir.
- *Ana ve babanın rızası.* Küçüğün ergin kılınmasına karar verilmesi, onun ana ve babasının velayeti altından çıkması sonucunu doğuracağından, kanunumuz burada velinin rızasını da aramaktadır.

Yukarıdaki koşullara bir de, *küçüğün menfaatinin bulunması* koşulunu ekleyebiliriz. Gerçekten hakim, ergin kılınma kararı vermeden önce, bunda küçüğün korunmaya değer bir menfaatinin bulunup bulunmadığını da araştırmalıdır.

Ergin kılınma kararı verecek olan mahkeme, küçüğün yerleşim yerinin bulunduğu yer asliye hukuk mahkemesidir.

Ergin kılınmasına karar verilen küçük, bu andan itibaren *ergin* olacağı için, velayet veya vesayet altından çıkar. Ergin kılınma kararı kesindir; yani kazanılmış olan erginlik artık bu kişiden geri alınamaz.

Ancak, ergin kılınma evlenme erginliğini etkilemez. Bu nedenledir ki, ergin kılınmasına karar verilmiş bulunan on altı yaşındaki bir küçük, bu yolla evlenme erginliğini de kazanmış olmaz; çünkü evlenme erginliği için on yedi yaşın doldurulmuş olması gerekir. Diğer bir deyişle ergin kılınmak demek, küçüğün yaşını büyütmek demek değildir, küçüğün yaşında bir değişme olmaz, o kaç yaşında ise yine o yaşta kalmakta devam eder, fakat artık *ergin* bir kimse sayılır.

Olumsuz Koşul: Kısıtlı Olmamak

Fiil ehliyetine sahip olabilmek için, ayırt etme gücüne sahip ve ergin olmak yeterli değildir. Bunlardan başka, o kişinin *kısıtlı olmaması* da gerekir. *Kısıtlı olmamak*, fiil ehliyetine sahip olabilmek için *bulunmaması gereken* bir durum olduğu içindir ki, bunu *olumsuz koşul* olarak nitelendiriyoruz.

Kısıtlılık: Bir kimsenin medeni hakları kullanma yetkisinin mahkemece kaldırılmasıdır.

Kısıtlı olmak, kanunun belirttiği sebeplerden birinin varlığı halinde ergin bir kimsenin fiil ehliyetinin mahkeme kararıyla sınırlandırılması veya tamamen kaldırılması demektir. Kısıtlama sebeplerinin neler olduğu MK.m.405-408'de sayılmıştır. Bunlar, "akıl hastalığı veya akıl zayıflığı", "savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim", "bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkum olma" ve "yaşlılığı, sakatlığı, deneyimsizliği sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemediğini ispat eden bir erginin kısıtlanmasını istemesi" hallerinden ibarettir.

Yukarıda belirttiğimiz sebeplerden biri yüzünden kısıtlanmış ve kendisine bir vasi atanmış olan kimseye *kısıtlı* denir. Bu kimse artık fiil ehliyetine tamamen sahip değildir; onun fiil ehliyeti, kısıtlama sebebinin mahiyetine göre ya tamamen kalkmıştır veya sınırlandırılmıştır.

SIRA SİZDE **Kısıtlı olmak ne demektir? Bir kimse ne zaman kısıtlanır?**

Sonuç olarak belirtelim ki, bir kimsenin fiil ehliyetine sahip olabilmesi için, *ayırt etme gücüne sahip* ve *ergin* olması, fakat aynı zamanda *kısıtlı bulunmaması* gerekir.

SIRA SİZDE **Fiil ehliyetinin koşulları nelerdir?**

İçeriği

Fiil ehliyeti kavramı gayet geniş bir kavramdır. Diğer bir deyişle, fiil ehliyeti kavramına girmekte olan çeşitli ehliyetler vardır. Bunu, fiil ehliyetinin tanımından çıkarabiliriz. Gerçekten, fiil ehliyeti deyince, bundan *bir kişinin kendi fiilleriyle hak edinebilmesini ve borç altına girebilmesini* anlıyoruz. Bir kişi kendi aleyhine bir borcu, *hukuka uygun bir fiil* ile yaratabileceği gibi *hukuka aykırı bir fiil* ile de yaratabilir. Hukuka uygun fiillerin en önemlisi *hukuki işlemlerdir*. Hukuka aykırı fiiller ise, *haksız fiil* şeklinde isimlendirilir. O halde *hukuki işlem ehliyeti* ile *haksız fiillerden sorumlu olma ehliyeti*, fiil ehliyetinin içeriğine girmekte olan ehliyetlerdir. Bunları ayrı ayrı inceleyelim:

Hukuki İşlem Ehliyeti

Hukuki işlem ehliyeti, bir kişinin hukuki işlemler yapabilme, hukuki işlemlerle kendi lehine haklar ve aleyhine borçlar yaratabilmesidir.

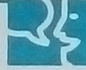
Hukuki İşlem Ehliyeti: Bir kişinin hukuki işlemler yapabilme, hukuki işlemlerle kendi lehine haklar ve aleyhine borçlar yaratabilmesidir.

Hukuki işlem, hukuki bir sonuç elde etmek üzere irade açıklamasında bulunmaktır. Hukuki işlemler, tarafları bakımından *tek taraflı hukuki işlemler* ve *çok taraflı hukuki işlemler* olmak üzere ikiye ayrılır.

Tek taraflı hukuki işlemler, sadece bir tarafın iradesini açıklamasıyla meydana gelen hukuki işlemlerdir. Örneğin *vasiyet* tek taraflı bir hukuki işlemdir; çünkü vasiyet, vasiyeti yapan kişinin iradesini kanunun belirlediği şekilde açıklamasıyla tamamlanmış olur. Aynı şekilde, *vakıf kurma* da tek taraflı bir hukuki işlemdir.

Çok taraflı hukuki işlemler ise, birden fazla kişinin irade açıklamalarıyla meydana gelen hukuki işlemlerdir. Bunların içinde en önemlileri, iki tarafın karşılıklı ve birbirine uygun surette açıkladıkları iradeleriyle tamam olan *sözleşmelerdir*. Örneğin bedel (semen) karşılığında bir malın mülkiyetinin kesin surette karşı tarafa devredilmesi taahhüdünü içeren *satım*, bir eşyayı kullanma hakkının bir bedel karşılığında belli bir süre için karşı tarafa devredilmesi tahhüdünü içeren *kira* hep birer sözleşme, yani *iki taraflı hukuki işlemdir*. İşte bu tür hukuki işlemler yapabilme gücüne *sözleşme ehliyeti* diyoruz, ki bu da "fiil ehliyetinin" içeriğine dahildir.

Hukuki işlem nedir? Kaç türlü hukuki işlem vardır?

SIRA SİZDE

Haksız Fiillerden Sorumlu Olma Ehliyeti

Doktrinde kısaca **haksız fiil** ehliyeti diye de isimlendirilen *haksız fiillerden sorumlu olma ehliyeti*, bir kişinin hukuka aykırı fiilleriyle başkalarına vermiş olduğu zararları bizzat ödemekle yükümlü tutulabilme ehliyetidir. Kişilerin bu ehliyeti de *fiil ehliyetinin* içeriğine dahildir.

Haksız Fiil: Hukuka aykırı zarar verici eylemlerdir.

Dava Ehliyeti

Fiil ehliyetinin içeriğine giren bir diğer ehliyet de dava ehliyetidir. Dava ehliyeti, bir kişinin mahkemelerde davacı veya davalı sıfatıyla yemin, ikrar, sulh, feragat, kabul vs. gibi yargılama (usul) hukukuna ait işlemleri bizzat yapabilme iktidarıdır.

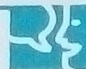
Dava ehliyetini, *hak ehliyetinin* içeriğine giren *taraf ehliyeti* ile karıştırmamak gerekir. Taraf ehliyeti, bir kişinin davacı veya davalı olabilme ehliyetidir. Taraf ehliyeti, hak ehliyetinin içeriğine girmekte olduğundan her kişinin taraf ehliyeti vardır. Örneğin üç yaşındaki bir çocuk adına bir dava açılabileceği gibi, başkaları da bu çocuğa karşı bir dava açabilirler. Oysa *dava ehliyeti*, fiil ehliyetine girmekte olduğundan, ancak fiil ehliyetinin koşullarına sahip bulunan kimselerin dava ehliyeti vardır. Bu itibarladır ki, üç yaşındaki bir çocuk mahkemelerde davalı veya davacı sıfatıyla yargılama (usul) hukuku işlemlerini bizzat yapamaz.

Dava ehliyeti ve taraf ehliyeti kavramları neyi ifade eder?

SIRA SİZDE

Fiil ehliyetinin içeriğine hangi ehliyetler dahildir?

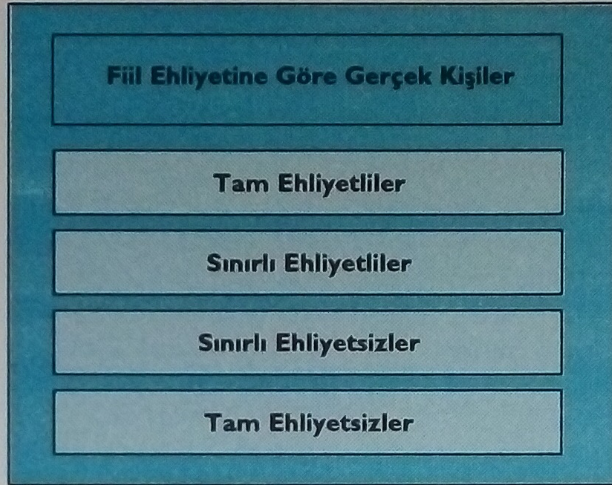

SIRA SİZDE

FİİL EHLİYETİNE GÖRE GERÇEK KİŞİLERİN HUKUKİ DURUMU

Fiil ehliyeti açısından, gerçek kişilerin hukuki durumlarını ve fiil ehliyetinin koşullarının tamamına veya bir kısmına sahip olan kişilerin hukuki durumunu ortaya koyabilmek

Fiil ehliyetine göre gerçek kişilerin hukuki durumu aynı değildir. Gerçekten, ayırt etme gücüne sahip ve ergin olan ve aynı zamanda kısıtlı da bulunmayan bir kişinin hukuki durumu ile ayırt etme gücüne sahip olmayan bir kişinin hukuki durumu birbirinden çok farklıdır. Öte yandan, ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilerin hukuki durumu ile ayırt etme gücüne sahip olan fakat ergin olmayan veya kısıtlı bulunan kişilerin durumu da aynı değildir. Bu itibarladır ki, fiil ehliyetinin koşullarına sahip olup olmamaları veya bunlardan bazılarına sahip olup, bazılarına sahip olmamaları bakımından gerçek kişileri dört kategoriye (gruba) ayırmak mümkündür: *tam ehliyetliler, sınırlı ehliyetliler, sınırlı ehliyetsizler* ve *tam ehliyetsizler.* Aşağıda bu kategorilere dahil bulunan kişilerin hukuki durumlarını ayrı ayrı inceleyeceğiz.

Tam Ehliyetliler

Tam Ehliyetli: Fiil ehliyetinin bütün koşullarına sahip olan kişidir.

Tam ehliyetliler kategorisine giren gerçek kişiler, fiil ehliyetinin bütün koşullarına sahip bulunan kimselerdir. Diğer bir deyişle *ayırt etme gücüne sahip* ve *ergin olan*, aynı zamanda *kısıtlı bulunmayan* bütün gerçek kişiler, fiil ehliyetine tam anlamıyla sahiptirler.

Tam ehliyetliler, fiil ehliyetine giren bütün ehliyetlere sahiptirler. O halde, tam ehliyetliler her türlü hukuki işlemleri hiç kimsenin iznine muhtaç olmaksızın yapabilirler ve kendi fiilleriyle haklar edinebilirler ve borç altına girebilirler. Tam ehliyetliler, haksız fiilleriyle başkalarına vermiş oldukları zararlardan da bizzat sorumludurlar. Bu kişilerin aynı zamanda dava ehliyetleri de mevcut olduğundan, mahkemelerde davacı ve davalı sıfatıyla bulunup her türlü yargılama (usul) hukuku işlemlerini de bizzat yapmaları mümkündür.

Tam ehliyetlilerle ilgili MK.m.10'da şöyle denilmektedir: "Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır".

Tam ehliyetliler kimlerdir? Bunların fiil ehliyetleri nasıldır?

SIRA SİZDE

Sınırlı Ehliyetliler

Sınırlı Ehliyetli: Tam ehliyetli olup, bazı sebeplerden dolayı ehliyetleri belli konularda kısıtlanmış olan kişidir.

Sınırlı ehliyetliler, aslında tam ehliyetli oldukları halde bazı sebeplerden dolayı ehliyetleri belli konularda sınırlandırılmış bulunan kişilerdir. Gerçekten, bu kategoriye giren kişiler ergin ve ayırt etme gücüne sahip oldukları gibi, kısıtlı da değillerdir. Fakat kanun koyucu bu kişilerin ehliyetlerini onları korumak amacıyla sayıca az fakat çok önemli bazı hukuki işlemler bakımından sınırlamıştır; bu kişilerde ehliyetlilik asıl, ehliyetsizlik ise istisnadır.

Sınırlı ehliyetliler kategorisine giren kişiler MK.m.199 gereğince "tasarruf yetkisi sınırlandırılmış evli kişiler" ile "kendilerine yasal danışman atanmış olan kişiler"dir.

MK.m.199'a göre "ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan mali bir yükümlülüğün yerine getirilmesi gerektirdiği ölçüde, eşlerden birinin istemi üzerine hakim, belirleyeceği malvarlığı değerleriyle ilgili tasarrufların ancak onun rızasıyla yapılabileceğine karar verebilir". "Hakim bu durumda gerekli önlemleri alır". "Hakim, eşlerden birinin taşınmaz üzerinde tasarruf yetkisini kaldırırsa, re'sen durumun tapu kütüğüne şerh edilmesine karar verir".

Kendilerine yasal danışman atanmış olanlar, kısıtlanmaları için yeterli bir sebep bulunmamakla beraber, korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlandırılması gerekli görülen ergin kişilerdir (MK.m.429). Bu gibi kişilere kanunda sayılmış olan önemli hukuki işlemlerde oyu alınmak üzere bir *yasal danışman* atanır. Bu kişiler, MK.m.429'da 9 bent halinde sayılmış olan şu işlemleri yasal danışmanlarının olumlu oyunu almaksızın yapamazlar:

Dava açma ve sulh; taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi ve bunlar üzerinde başka bir ayni hak kurulması; kıymetli evrakın alımı, satımı ve rehnedilmesi; olağan yönetim sınırları dışında kalan yapı işleri; ödünç verme ve alma; ana parayı alma; bağışlama; kambiyo taahhüdü altına girme; kefil olma.

Sınırlı ehliyetli kişi, bu işlemleri yasal danışmanının görüşünü almaksızın yapamaz; yaparsa bu işlemler *tek taraflı bağlamazlık* yaptırımına tabi olurlar; yani bu işlemlerle tam ehliyetli olan karşı taraf bağlı, fakat sınırlı ehliyetli kişi bağlı değildir.

Görüldüğü üzere, gerek tasarruf yetkisi sınırlandırılmış evli kişiler, gerek kendilerine yasal danışman atanmış olan kişiler ancak kanunda açıkça belirtilmiş bulunan işlemler bakımından ehliyetleri kısıtlanmış olan, fakat bunların dışında *tam ehliyetli* bulunan kimselerdir.

Sınırlı ehliyetliler kimlerdir? Bunların fiil ehliyetleri nasıldır?

SIRA SİZDE

Sınırlı Ehliyetsizler

Sınırlı Ehliyetsiz: Ayırt etme gücü bulunan ancak, ergin olmayan ya da kısıtlı bulunan kişidir.

Sınırlı ehliyetsizler, fiil ehliyetinin koşullarının tamamına sahip olmayan kişilerdir. Bu itibarla da kural olarak bunların fiil ehliyetleri yoktur. Fakat, kanun koyucu bu kişileri tam anlamıyla ehliyetsiz saymayı uygun görmeyerek onları bazı bakımlardan kısmen ehliyetli addetmiştir.

Sınırlı ehliyetsizler kategorisine giren kişiler, *ayırt etme gücüne sahip küçükler* ile *ayırt etme gücüne sahip kısıtlılardır.* Bu kişiler, fiil ehliyetinin en önemli koşulu olan *ayırt etme gücüne* sahiptirler. Fakat bunlardan bir kısmı ergin değildir, bir kısmı ise kısıtlıdır, yani bunlar fiil ehliyetinin ayırt etme gücü-

ne sahip olmak koşulu dışındaki diğer iki koşulundan birine sahip, diğerine sahip değildirler.

Sınırlı ehliyetsizlerin hukuki durumu MK.m.16'da düzenlenmiştir. Sözü geçen maddeye göre, "Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanmada bu rıza gerekli değildir". "Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar haksız fiilerinden sorumludurlar".

Görüldüğü üzere, sınırlı ehliyetsizler kanunda belirtilen istisnai durumlar dışında fiil ehliyetine sahip olmayan kişilerdir. Bu itibarladır ki, bunlarda ehliyetsizlik asıl, ehliyetlilik ise istisnadır.

Sınırlı ehliyetsizlerin hukuki durumunu, hukuki işlem ehliyeti, haksız fiillerden sorumlu olma ehliyeti ve dava ehliyeti bakımından ayrı ayrı inceleyelim:

SIRA SİZDE **Sınırlı ehliyetsizler kimlerdir? Bunların fiil ehliyetleri nasıldır?**

Hukuki İşlem Ehliyeti Bakımından

Sınırlı ehliyetsizlerin hukuki işlem ehliyeti bakımından durumlarını üç halde ayrı ayrı incelemek gerekir:

Bizzat Yapamayacakları İşlemler

Sınırlı ehliyetsizler satım, kira, eser (istisna) ve hizmet sözleşmeleri gibi kendilerini borç altına sokan işlemleri bizzat yapamazlar. Kural olarak bu gibi hukuki işlemler sınırlı ehliyetsizler adına onların *yasal temsilcileri* tarafından yapılır. Yasal temsilciler, *veli* ve *vasilerdir.* Sınırlı ehliyetsizler bu gibi işlemleri ancak yasal temsilcilerinin rızası ile yapabilirler. Yasal temsilci rızasını hukuki işlem yapılmadan önce açıklayabileceği gibi, işlem yapıldıktan sonra da açıklayabilir. Önceden belirtilen rızaya **izin**, sonradan açıklanan rızaya ise, **onama** denir. Rıza tek taraflı ve yöneltilmesi gerekli bir irade açıklaması olup, açık veya örtülü şekilde verilebilir. Yasal temsilci rızasını örneğin bir elbise satın alınması, bir kitap satılması biçiminde, belli bir işlemle sınırlayabileceği gibi, içerisine çeşitli hukuki işlemlerin girebileceği daha geniş çevre için dahi açıklayabilir. Örneğin öğrenimini Ankara'da yapmakta olan bir ayırt etme gücüne sahip bir küçüğün velisi ona her ay yüz milyon lira gönderirse; böylece onun bu parayla gerekli hukuki işlemleri yapmasına önceden rızasını açıklamış, yani izin vermiş olur.

İzin: Önceden belirtilen rızadır.

Onama: Sonradan açıklanan rızadır.

Sınırlı ehliyetsiz, kendisini borç altına sokan hukuki işlemleri yasal temsilcinin izni olmadan yaparsa, bu işlemler *tek taraflı bağlamazlık* yaptırımına tabi olurlar; yani tam ehliyetli olan karşı taraf bu işlemlerle bağlı olduğu halde, sınırlı ehliyetsiz bağlı değildir. Bu işlemlerin sınırlı ehliyetsizi de bağlayabilmesi için, yasal temsilcinin sonradan rızasını açıklaması yani işlemi *onaması* gerekir. Yasal temsilci onama verirse, bu işlemler artık yapıldıkları andan itibaren sınırlı ehliyetsizi de bağlayan, yani onun için de *geçerli olan* bir işlem haline gelirler (MK.m.451/I).

Sınırlı ehliyetsiz ile bir hukuki işlem yapmış olan kimse, ya bizzat belirleyeceği veya hakime tayin ettireceği uygun bir süre içinde bunu onama verip vermeyeceğini bildirmesini yasal temsilciden isteyebilir. Yasal temsilci bu süre içinde onama vermezse, işlem artık karşı tarafı da bağlamaz, yani *hükümsüz* olur (MK.m.451/II). Bu takdirde ise, taraflarca yerine getirilmiş olan edimlerin geri verilmesi gerekir.

Kendi Başlarına Yapabilecekleri İşlemler

Sınırlı ehliyetsizler, kendilerini borç altına sokmayan ve sadece menfaat sağlayan işlemleri, örneğin *karşılıksız kazanmaları* yasal temsilcilerinin rızasına gerek olmadan, bizzat yapabilirler.

Karşılıksız kazanmalar, hiçbir borç veya yükümlülük doğurmayan, bir karşılığı olmaksızın sadece hak ve menfaatler sağlayan kazanmalardır. Sınırlı ehliyetsiz, örneğin *bağışlama* yoluyla ve *bağışlanan* sıfatıyla karşılıksız bir kazanmada bulunabilir; çünkü bağışlama sözleşmesi sınırlı ehliyetsize bir borç yüklememekte, bilakis ona bedel ödemeksizin bir eşyanın mülkiyet hakkını kazandırmaktadır. Bu itibarladır ki ayırt etme gücüne sahip bir küçük, kendisine yapılan bağışı bizzat kabul edebilir. Ancak, bağışlamanın *mükellefiyetli bağışlama* olmaması gerekir; aksi takdirde yasal temsilcinin rızası lazımdır. Keza, bağışlayan bu bağışlamayla ahlaka aykırı maksatlar gütmekteyse, yasal temsilci sınırlı ehliyetsizi bunu kabulden men edebilir (BK.m.236/II).

Sınırlı ehliyetsizler, yönetimi kendilerine bırakılmış olan mallar (serbest mallar) ile ilgili hukuki işlemleri de kendi başlarına yapabilirler. Örneğin bir meslek ve sanatta uğraşması için, ana ve babası tarafından çocuğa kendi malından verilen kısmın veya kendi kişisel kazancının yönetimi ve bunlardan yararlanma hakkı çocuğundur (MK.m.359). Ayırt etme gücüne sahip kısıtlılar hakkında da bunlara benzer hükümler vardır (MK.m.453, 455).

Sınırlı ehliyetsizler, *kişiye sıkı sıkıya bağlı hakların kullanılmasında* da kural olarak yasal temsilcilerinin rızasına muhtaç değildirler. *Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar*, bizzat hak sahibi tarafından kullanılabilen, temsilci vasıtasıyla kullanılmaları mümkün olmayan, ölümle sona eren ve başkalarına devredilemeyen haklardır. Örneğin ergin kılınma isteminde bulunma, nişanlanma, nişanı bozma, evlenme, tanıma ve babalık davası açma hakkı gibi haklar, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır. Sınırlı ehliyetsizler bu haklarından bazılarını bizzat kullanırlar; yasal temsilciler onlar adına bu hakları kullanamazlar; istisnai olarak nişanlanma ve evlenme gibi haklarını ise, ancak yasal temsilcilerinin izniyle kullanabilirler.

Hiç Yapamayacakları İşlemler

Sınırlı ehliyetsizler bazı işlemleri hiç yapamazlar; yani bunları ne bizzat, ne de yasal temsilcilerinin rızasıyla yapmaları mümkündür. Hatta yasal temsilciler dahi bu işlemleri sınırlı ehliyetsiz adına yapamazlar. Bunlara *yasak işlemler* denir. Yasak işlemler, yapıldıkları takdirde hiçbir hüküm ifade etmezler, yani *batıldırlar*. Bunları MK.m.449 şöyle belirtiyor; "vesayet altındaki kişi adına kefil olmak, vakıf kurmak ve önemli bağışlarda bulunmak yasaktır".

O halde yasak işlemler, *önemli bağışlamalar, vakıf kurma* ve *kefalettir*. Bu işlemler ancak tam ehliyetli kişiler tarafından yapılabilir.

SIRA SİZDE

Sınırlı ehliyetsizlerin bizzat yapabilecekleri, bizzat yapamayacakları ve hiç yapamayacakları işlemler nelerdir?

....

....

....

Haksız Fiillerden Sorumlu Olma Ehliyeti Bakımından

Sınırlı ehliyetsizlerin haksız fiillerden sorumlu olma ehliyetleri vardır (MK.m.16/II), çünkü bunlar ayırt etme gücüne sahiptirler. O halde sınırlı ehliyetsizler haksız fiilleriyle başkalarına verdikleri zararlardan dolayı bizzat kendi malvarlıklarıyla sorumlu olurlar.

Dava Ehliyeti Bakımından

Sınırlı ehliyetsizler, kendi başlarına yapabilecekleri hukuki işlemler ve haksız fiilleriyle ilgili olmak üzere dava ehliyetine de sahiptirler.

Görüldüğü gibi, sınırlı ehliyetsizler kural olarak fiil ehliyetine sahip bulunmamaktadırlar. Ancak, bu kişiler *ayırt etme gücüne sahip oldukları* içindir ki, kanun koyucu onları tam anlamıyla ehliyetsiz saymak istememiş, istisnai olarak onlara bazı bakımlardan sınırlı da olsa bir ehliyet tanımayı uygun görmüştür.

Tam Ehliyetsizler

Tam Ehliyetsiz: Ayırt etme gücüne sahip olmayan kişidir.

Tam ehliyetsizler kategorisine giren kişilerin fiil ehliyetleri hiç yoktur; çünkü bunlar, fiil ehliyetinin en önemli koşulu olan *ayırt etme gücünden* yoksun kişilerdir. O halde "ayırt etme gücüne sahip olmayanlar" tam ehliyetsiz olan, yani fiil ehliyetleri bulunmayan kişilerdir. Bunların küçük veya ergin olmalarının da önemi yoktur (MK.m.14).

Tam ehliyetsizlerin hukuki durumu MK.m.15'de düzenlenmiştir. Sözü geçen maddeye göre, "kanunda gösterilen ayrık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fiilleri hukuki sonuç doğurmaz".

Tam ehliyetsizlerin *hukuki işlem ehliyeti* yoktur; çünkü hukuki işlemler, bir hukuki sonuç elde etmek üzere irade açıklamasında bulunmaktır. Oysa, tam ehliyetsiz kişiler, ayırt etme gücünden yoksun olduklarından, hukuken *iradeleri* de yok sayılır. Bu sebepledir ki bunlar, hiçbir hukuki işlem yapamazlar. Hatta yasal temsilcilerinin rızası ile dahi hukuki işlemlerde bulunmaları mümkün değildir. Yaptıkları hukuki işlemler hiçbir hüküm ifade etmez. Hatta bunlar, tam ehliyetsize sırf yarar sağlayan işlemler olsa dahi, durum değişmez. Öte yandan, bu hukuki işlemler yasal temsilcinin onaması ile de geçerli hale gelemezler. Karşı tarafın *iyi niyetli* olup olmamasının da hukuki işlemin geçerli olması bakımından önemi yoktur. Diğer bir deyişle, karşı taraf, kendisiyle hukuki bir işleme girişen kişinin ayırt etme gücünden yoksun bir kimse olduğunu bilmese dahi, yapılan hukuki işlem batıldır ve iyiniyetli kişi bu hukuki işlemden geçerli surette bir hak kazanamaz.

Tam ehliyetsizler, kişiye sıkı sıkıya bağlı olan haklarını da bizzat kullanamazlar. Yasal temsilcileri de bu hakları onlar adına kullanamazlar. O halde bir ayırt etme gücüne sahip olmayan bir kişi, evlilik dışı çocuğunu bizzat tanıyamayacağı gibi, velisi de onun adına tanıma yapamaz.

Tam ehliyetsizlerin *haksız fiillerden sorumlu olma ehliyeti* de yoktur. Bu itibarladır ki ayırt etme gücüne sahip olmayan bir kişi, örneğin bir akıl hastası, haksız fiilleriyle başkalarına vermiş olduğu zararlardan sorumlu olmaz. Kural bu olmakla beraber, bunun istisnaları da vardır. Bunlardan biri, *kusursuz sorumluluk durumlarında* görülür. Bu durumlarda tam ehliyetsizlerin de sorumlu olacakları kabul edilmektedir. O halde bir ayırt etme gücüne sahip,olmayan bir kişi *adam çalıştıran* (istihdam eden) durumunda ise, çalıştırdığı adamın (müstahdemin) (BK.m.55), *hayvan tutan*, hayvanın (BK.m.56) ve *taşınmaz sahibi* mülkiyet hak-

kını yasal kısıtlamalara aykırı kullanarak (MK.m.730) başkalarına vermiş oldukları zararları ödemekle yükümlü olacaktır.

Diğer bir istisna da *hakkaniyetten* doğmaktadır. Gerçekten, BK.m.54/I'e göre, hakkaniyet gerektiriyorsa, hakim, ayırt etme gücüne sahip olmayan kimseyi, vermiş olduğu zararı tamamen veya kısmen tazmine mahkum eder.

Hakim, özellikle tarafların mali durumuna göre, ayırt etme gücüne sahip olmayan kişi tarafından verilmiş olan zararların ödettirilmesinin hakkaniyet gereği olup olmadığını takdir eder. Bu konuda klasik bir örnek vardır. O da, zengin bir akıl hastasının fakir bir köylünün harmanını yakması olayıdır. Zarar veren kişinin mali durumunun gayet iyi, buna karşılık zarara uğrayanın ise son derece kötü olması, burada tam ehliyetsiz akıl hastasının bu haksız fiilinden dolayı sorumlu olmasını, yani vermiş olduğu zararı fakir köylüye ödemesini haklı gösterir.

Ayırt etme gücünden sürekli olarak değil de, *geçici olarak* yoksun bulunan kimseler, haksız fiillerinden dolayı sorumludurlar. Ancak bu kimseler, ayırt etme güçlerini geçici olarak kaldıran hale kendi kusurlarıyla düşmemiş olduklarını ispat ederlerse, sorumlu olmazlar (BK.m.54/II). O halde, ileri derecede sarhoşluk dolayısıyla ayırt etme gücünü geçici olarak kaybetmiş olan bir kimse, bu haldeyken başkalarına haksız bir fiiliyle vermiş olduğu zararları ödemek zorundadır. Fakat bu kimse, bu hale (sarhoşluk haline) kendi kusuruyla düşmediğini, buna başkalarının sebebiyet vermiş olduğunu, örneğin arkadaşlarının kendisini tabancayla korkutarak içki içmeye zorladıklarını ispat ederse, bu sorumluluktan kurtulur.

Tam ehliyetsizlerin *dava ehliyeti* de yoktur. Öyleyse ayırt etme gücüne sahip olmayan kişiler mahkemelerde davacı veya davalı sıfatıyla bulunup yargılama (usul) hukuku işlemlerini bizzat yapamazlar.

Tam ehliyetsizler kimlerdir? Bunların fiil ehliyetleri nasıldır?

SIRA SİZDE

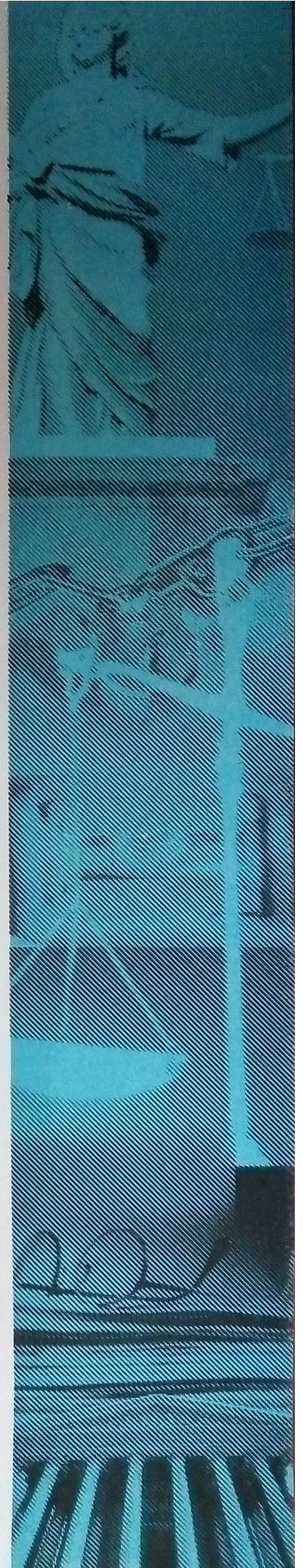
Fiil ehliyetlerine göre kişiler kaç gruba ayrılır?

SIRA SİZDE

Kişiliğin Korunması ve Tüzel Kişilik

4

KİŞİLİK HAKKI KAVRAMI

AMAÇ 1 *Kişilik hakkı kavramının ne anlama geldiğini ortaya koyabilmek.*

8. Ünitede **kişilik** kavramı üzerinde kısaca durmuş, bunun biri dar, diğeri geniş olmak üzere iki anlamının bulunduğunu belirtmiştik.Dar anlamda kişilik, haklara ve borçlara sahip olabilmeyi, yani hak ehliyetini ifade eder ki, bu da *kişi* terimi ile aynı anlama gelir.

Kişilik: Geniş anlamda hak ve fiil ehliyetlerini, kişisel durumları ve kişilik haklarını içeren bir kavramdır.

Geniş anlamda kişilik ise, sadece hak ehliyetini değil, onunla birlikte fiil ehliyetini, *kişisel durumları* ve *kişilik haklarınıda* ifade etmektedir. O halde kişiliği oluşturan unsurlar, *ehliyetler, kişisel durumlar* ve *kişilik haklarıdır.*

Kişilik Hakları: Bir kişinin maddi (bedensel), manevi ve iktisadi bütünlüğü ve varlıkları üzerindeki mutlak haklardır.

Kişilik hakları, bir kişinin maddi (bedensel), manevi ve iktisadi bütünlüğü ve varlıkları üzerindeki mutlak haklardır. O halde bir kimse, kişiliğine dahil olan unsurlara, örneğin sağlığına, vücut tamlığına, şeref ve haysiyetine, sırlarına, ismine, resmine ve özgürlüklerine karşı haksız saldırılarda bulunmaktan kaçınmasını herkesten talep edebilir.

Kişilik hakları, mutlak haklardandır, yani herkese karşı ileri sürülebilirler. Diğer taraftan kişilik hakları kişiye bağlı haklardandır; bu nedenledir ki, başkalarına devredilemedikleri gibi mirasçılara da geçmezler. Kişilik hakları, insanın doğumu ile kazanılıp ölümü ile birlikte ortadan kalkarlar. Gerçek kişiler kadar tüzel kişiler de, mahiyetleriyle bağdaştığı ölçüde, kişilik haklarına sahiptirler.

Sizin veya çevrenizden herhangi birinin kişilik haklarına bir saldırı oldu mu? Oldu ise bunlar hangi kişilik haklarıydı?

SIRA SİZDE

KİŞİLİK HAKLARININ KONUSU

AMAÇ 2 *Kişilik haklarının konusunu tespit edebilmek*

Kişilik hakları, bir kişinin *maddi, manevi* ve *iktisadi* bütünlüğü üzerindeki mutlak haklardır.

O halde, kişilik haklarının konusunu üç noktada toplayabiliriz.

Maddi Bütünlük Üzerindeki Haklar

Her kişinin maddi (bedensel) bütünlüğü üzerindeki kişilik hakkı vardır. Öyleyse herkes vücudunun, sağlığının ve hayatının her türlü haksız saldırılardan masun (dokunulmaz) kalmasını talep edebilir. Bu itibarladır ki bir kimsenin gözünü çıkarmak veya kulağını kesmek, o kimsenin kişilik haklarına haksız bir saldırı oluşturur.

Manevi Bütünlük Üzerindeki Haklar

Bu kategoriye giren haklarda; bir kişinin manevi varlıkları, örneğin şeref ve haysiyeti, ismi, resmi, özgürlükleri, sırları ve inançları söz konusudur. O halde herkes, başkaları tarafından şeref ve haysiyetinin zedelenmemesini, sırlarının açıklanmamasını, örneğin mektuplarının okunmamasını, telefon görüşmelerinin dinlenmemesini isteme yetkisine sahiptir.

İktisadi Bütünlük Üzerindeki Haklar

İktisadi bütünlükten maksat, bir kimsenin iktisadi hayata serbestçe katılabilmesidir. Aynı şekilde, bir kimsenin mali itibarının ve ödeme gücünün tanınması da buraya girer.

Kişilik hakları, sadece yukarıda üç noktada topladığımız haklardan ibaret değildir. Doktrinde daha birçok hakları, örneğin konut dokunulmazlığı (mesken masuniyeti) üzerindeki hakkı, yerleşim yeri üzerindeki hakkı da kişilik hakları içerisine sokan görüşler vardır.

KİŞİLİĞİN İÇE KARŞI (DAHİLEN) KORUNMASI

Hukuk düzenince kişiliğin içe karşı nasıl korunduğunu saptayabilmek

Kişiliğin içe karşı (dahilen) korunması demek, bir kişinin kişilik haklarının bizzat kendisine karşı korunması demektir. İlk bakışta, kişiliği bizzat kişinin kendisine karşı korumanın lüzumsuz ve hattâ mantığa aykırı olduğu sanılabilir; çünkü "insanoğlu daima kendi çıkarlarını kollamasını bilir, kendisini zarara sokan işlem yapmaz" denilebilir. Fakat insanlar zekâ, kuvvet ve maddi imkânlar bakımından birbirlerine eşit olmadıklarından, çaresizlik içinde kalan bir kimsenin kendi çıkarlarına aykırı işlemler yapması, yaşamak için büyük fedakârlıklara katlanması pekalâ mümkündür. Örneğin uzun zamandan beri bir türlü iş bulamamış ve açlıktan ölmek üzere olan bir kimse, bir çiftlikte boğaz tokluğuna ömrü boyunca çobanlık yapmayı veya paraya çok ihtiyacı olan bir kimse kendisine vaadedilen bir menfaat karşılığında ölünceye kadar hiç kimseyle evlenmemeyi ya da hiç bir derneğe üye olmamayı taahhüt edebilir.

Oysa hukuk düzeni bir kimsenin, kişiliğini zedeleyen bu gibi fedakârlıklara katlanmasına izin vermemekte ve bunlara engel olmak üzere kişiliği bizzat kişinin kendisine karşı korumayı lüzumlu görmektedir. Gerçekten, Medeni Kanunumuzun 23'ncü maddesi kişiliği dahilen koruyucu bir hüküm içermektedir. Sözü geçen maddeye göre "Kimse, hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez." "Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayamaz."

Kanunun 23'ncü maddesinin ilk fıkrasıyla ifade edilmek istenen şey, hiç kimsenin hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemeyeceğidir. O halde herhangi bir kimse, yapacağı bir hukuki işlemle, hiç bir zaman taşınır veya taşınmaz mallara malik olmayacağını, hiç bir zaman evlenmeyeceğini, hiç kimsenin mirasçısı olmayacağını vaadedemez; çünkü bütün bu vaadlerle hak ehliyetini kısıtlamış olur. Aynı şekilde herhangi bir kimse, yapacağı bir hukuki işlemle, hiç bir surette başkalarıyla sözleşme yapmayacağını, bir derneğe üye olarak girmeyeceğini, malvarlığı üzerinde tasarruflarda bulunmayacağını, bir kimseye karşı hiç bir zaman dava açmayacağını taahhüt edemez; çünkü bu suretle de fiil ehliyetini sınırlandırmış olur.

SIRA SİZDE

Deniz sahibi olduğu evini Gül'e kiralamış ve bir kira sözleşmesi yapmışlardır. Çocukları sevmeyen Deniz, sözleşmeye, Gül'ün kira süresi boyunca çocuk sahibi olamayacağına ilişkin bir madde koymuş ve Gül de bunu kabul ederek sözleşmeyi imzalamıştır. Sizce sözleşmeye böyle bir madde konulabilir mi?

Medeni Kanunumuz 23'ncü maddesinin ikinci fıkrasında *özgürlükler* ile ilgili bir hüküm getirmiştir. Buna göre, bir kimsenin özgürlüklerinden birini başkasına devretmesi veya onlardan vazgeçmesi mümkün değildir. Aksi halde o kimse *köle* durumuna düşer. Oysa bugün ülkemizde kölelik kurumunun yeri yoktur. Kaldı ki özgürlükler, bir kimsenin en değerli manevi varlığıdır. Öyleyse bir kimse, ölünceye kadar asla bir siyasi partiye girmeyeceğini, belli bir konuda asla yazı yazmayacağını, belli bir mesleği asla icra eylemeyeceğini, belli bir yerden asla alış veriş etmeyeceğini taahhüt edemez; çünkü bunlar özgürlüğünden vazgeçme anlamına gelir.

Ancak, kanunumuz özgürlüklerden vazgeçmeyi kesin olarak reddetmekle beraber, "özgürlüklerin sınırlanmasına" izin vermektedir. Gerçekten, MK. m. 23/II "Kimse özgürlüklerden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayamaz" dediğine göre, bunun zıt kavramından özgürlüklerin hukuka ve ahlâka aykırı düşmemek koşuluyla sınırlanmasının mümkün olduğu anlaşılmaktadır ki, bu hüküm hayat gerçekleri ve zorunlulukları ile de bağdaşmaktadır. Çünkü yaptığımız bir çok hukuki işlem ile zaten özgürlüklerimizi sınırlarız. Örneğin bir işveren ile hizmet sözleşmesi yaptığımız zaman özgürlüklerimiz sınırlanmıyor mu? Hattâ evlenmekle dahi özgürlüklerimizi sınırlamıyor muyuz? Önemli olan konu, özgürlüklerin sınırlanması değil, bu sınırlamaların *hukuka ve ahlâka aykırı olmamasıdır*. Özgürlüklerimize koyduğumuz sınırlamalar hukuka ve ahlâka aykırı düşmedikçe *geçerli,* fakat aykırı düştüğü takdirde *batıl,* yani hükümsüzdür.

4721 sayılı Medeni Kanun'nun m23/III'e göre de "Yazılı rıza üzerine insan kökenli biyolojik maddelerin alınması ve nakli mümkündür. Ancak, biyolojik madde verme borcu altına girmiş olandan edimini yerine getirmesi istenemez; maddi ve manevi tazminat isteminde bulunulamaz."

Görüldüğü üzere, kanun koyucu kişilerin kendi istekleriyle organlarını bağışlayabilmelerine imkân tanımış olmaktadır.

Özgürlükler sınırlandırılabilir mi? Bu sınırlamalar ne zaman geçerli, ne zaman geçersizdir? Örnekler veriniz. SIRA SİZDE

KİŞİLİĞİN DIŞA KARŞI (HARİCEN) KORUNMASI

Hukuk düzenince kişiliğin dışa karşı nasıl korunduğunu ve bunun için hangi hukuki yollara başvurulabildiğini saptayabilmek

Kişiliğin dışa karşı (haricen) korunması, kişilik haklarını dıştan, yani başkalarından gelebilecek olan haksız (hukuka aykırı) saldırılara karşı korumak demektir. Medeni Kanunumuz kişiliği dışa karşı da korumaktadır. Gerçi kişiliği dışa karşı koruyan hükümlerin bir çoğu "Ceza Kanunu"nda, hatta "Anayasa"mızda da mevcuttur; fakat biz burada sadece "Medeni Kanun"daki koruyucu hükümleri inceleyeceğiz.

MK. m. 24'e göre, "Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilir". "Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır"

Kanun koyucu bu madde ile, kişilik hakkı hukuka aykırı surette zedelenen kimselerin ilke olarak korunacağını açıkça belirtikten sonra, *hukuka aykırılık* kavramını da tanımlamaktadır.

MK. m. 25 ise, kişilik hakkını hukuka aykırı saldırılara karşı koruyan dâvaları belirlemektedir:

- "Davacı, hakimden saldırı tehlikesinin önlenmesini, sürmekte olan saldırıya son verilmesini, sona ermiş olsa bile etkileri devam eden saldırının hukuka aykırılığının tespitini isteyebilir.
- Davacı bunlarla birlikte, düzeltmenin veya kararın üçüncü kişilere bildirilmesi ya da yayımlanması isteminde de bulunabilir.
- Davacının, maddi ve manevi tazminat istemleri ile hukuka aykırı saldırı dolayısıyla elde edilmiş olan kazancın vekaletsiz iş görme hükümlerine göre kendisine verilmesine ilişkin istemde bulunma hakkı saklıdır.
  Manevi tazminat istemi, karşı tarafça kabul edilmiş olmadıkça devredilemez; miras bırakan tarafından ileri sürülmüş olmadıkça mirasçılara geçmez.
- Davacı, kişilik haklarının korunması için kendi yerleşim yeri veya davalının yerleşim yeri mahkemesinde dava açabilir."

Bu hükümlerden de anlaşılacağı üzere, kişiliği dışa karşı koruyan başlıca dört dâva vardır. Bunları aşağıda ayrı ayrı inceleyelim:

SIRA SİZDE

Kişiliğin dışa karşı (haricen) korunması ne demektir? Arkadaşlarınızla tartışınız. Örnekler türetiniz.

Tespit Davası

Tespit Davası: Bir saldırı sonucunda kişilik hakları zedelenmiş olan kimselere, sona ermesine rağmen etkisini devam ettirdiği takdirde, bu saldırının hukuka aykırılığını tespit ettirmek üzere açılacak davadır.

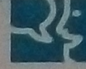
Medeni Kanunumuza göre, kişilik haklarına saldırıda bulunulan kişi, sona ermiş olsa bile etkileri hâlâ devam eden saldırının hukuka aykırılığının tespitini isteyebilir (MK. m. 25 /I), bununla birlikte düzeltmenin veya kararın üçüncü kişilere bildirilmesi ya da yayımlanması isteminde de bulunabilir (MK.m.25/II).

Bu hükümlerden de anlaşılacağı gibi, kanun koyucumuz, bir saldırı sonucunda kişilik hakları zedelenmiş olan kimselere, sona ermesine rağmen etkisini devam ettirdiği takdirde, bu saldırının hukuka aykırılığını tespit ettirmek üzere dâva açma hakkı tanımaktadır.

Tespit dâvasının açılabilmesi için, kişilik haklarına karşı yapılmış olan ve halen sona ermiş bulunan hukuka aykırı saldırının *etkilerini devam ettirmekte olması* gerekir.Bu itibarlardır ki, henüz gerçekleşmemiş, fakat çok yakın bir zamanda gerçekleşme ihtimali bulunan bir hukuka aykırı saldırıya karşı tespit dâvası açılamayacağı gibi, gerçekleşmiş fakat etkileri silinmiş bulunan hukuka aykırı bir saldırıya karşı da tespit dâvasının açılması mümkün olmayacaktır. Örneğin, bir kimse kendisi hakkında başkaları tarafından şurada burada söylenmiş olan sözlerin veya basın yoluyla kamuoyuna yansıtılmış bulunan birtakım iddia ve haberlerin, kişilik haklarına karşı gerçekleşmiş bulunan haksız bir saldırı olduğunu tespit ettirmek üzere, şayet bu iddia ve haberler veya söylenilmiş olan sözler kamuoyunu hâlâ meşgul etmekte, yani birçok kimse hâlâ bu konuyu konuşmakta ise, tespit dâvası açabilecektir.Buna karşılık, kamuoyu bu iddia ve haberler veya sözler üzerinde durmadığı, yani konu yeni olmakla beraber kamuoyunda ilgi uyandırmamış bulunduğu takdirde, tespit dâvası açılamayacaktır.Aynı şekilde, üzerinden uzunca bir zaman geçmiş olan ve unutulmuş bulunan saldırılara karşı da tespit dâvasının açılması mümkün olmayacaktır.

Bu dâvada dâvacı, yani kişilik hakkı hukuka aykırı saldırı sonucu zedelenmiş olan kimse, saldırının hukuka aykırılığının tespiti yanında, gerekiyorsa *kararın yayınlanmasını* veya *kararın üçüncü kişilere bildirilmesini* de talep edebilir.

Tespit dâvasının açılabilme koşullarını, bulacağınız bazı örnekler üzerinde düşününüz.

SIRA SİZDE

Saldırıya Son Verilmesi Dâvası

Bir kimsenin kişilik haklarına karşı hukuka aykırı bir saldırıda bulunulması ve saldırının devam etmekte olması halinde açılabilecek olan dâva, **saldırıya son verilmesi dâvası** (men dâvası)dır.

Saldırıya Son Verilmesi Dâvası: Bir kimsenin kişilik haklarına yapılan hukuka aykırı saldırının mahkemece ortadan kaldırılması için açılan davadır.

Saldırıya son verilmesi dâvası, yapılmış olan ve dâva açılması esnasında devam etmekte bulunan hukuka aykırı saldırılara karşı açılır; çünkü bu dâva ile erişilmek istenen gaye, kişilik haklarına karşı yapılmakta olan hukuka aykırı saldırıya son verilmesi ve bunun bir daha tekrarlanmasına engel olunmasıdır. O halde, eskiden gerçekleşmiş ve artık geçmişe karışmış bulunan bir hukuka aykırı saldırıya son verilmesi söz konusu olamayacağına göre, böyle durumlarda saldırıya son verilmesi dâvası açmanın pratik faydası da yoktur. Örneğin bir kimse, bir fotoğrafçının kendisinin izni olmadığı halde resmini dükkânının vitrininde reklâm olarak sergilediğini veya herhangi bir kişinin kendisinin şeref ve haysiyetini zedeleyici nitelikte el ilânları dağıtmakta olduğunu görürse, saldırıya son verilmesi dâvası açarak bu duruma son verilmesini ister. Bu dâva sonucunda hâkim, iddiayı haklı bulursa, dâvacının resminin vitrinden kaldırılmasına ve bir daha vitrine konulmamasına veya el ilânlarının toplattırılmasına ve bir daha dağıtılmamasına karar verir.

Önleme Dâvası

Önleme dâvası, halen mevcut olmamakla beraber birtakım belirtilerden pek yakın bir zamanda gerçekleşmesi beklenen bir hukuka aykırı saldırı tehlikesine karşı açılan dâvadır. Bu dâva ile, gerçekleşmesi muhtemel olan bir hukuka aykırı saldırının doğmasına engel olunur. Önleme dâvası bu bakımdan daha önce gördüğümüz tespit ve saldırıya son verilmesi dâvalarından ayrılmaktadır.

Önleme Dâvası: Halen mevcut olmamakla beraber, birtakım beklentilerden çok yakın bir zamanda gerçekleşmesi beklenen hukuka aykırı saldırının önlenmesi için açılan davadır.

Gerçekten, saldırıya son verilmesi ve tespit dâvaları, mevcut ve devam etmekte olan veya sona ermiş olmasına rağmen etkisi hâlâ devam eden bir hukuka aykırı saldırıya karşı açılabildikleri halde, önleme dâvası gelecekte (ileride) büyük bir ihtimalle gerçekleşmesi beklenen bir hukuka aykırı saldırı tehlikesine karşı açılmaktadır. Örneğin bir dergi pek yakında bir devlet adamının özel hayatıyla ilgili açıklamalarda bulunacağını, bu arada çok ilginç resimler de yayımlayacağını ilân etmekte ise, bu devlet adamı yakın bir zamanda bu dergi tarafından kişilik haklarına karşı hukuka aykırı saldırıda bulunulacağı iddiasıyla önleme dâvası açabilir. Hâkim, bu iddiayı haklı bulursa, o derginin böyle bir yazı serisini yayımlamamasına karar verir ve böylece muhtemel bir saldırı tehlikesi daha gerçekleşme imkânını bulamadan önlenmiş olur. Eğer bu dergi buna rağmen böyle bir yayına girişirse, bu takdirde kişilik hakları hukuka aykırı bir saldırıya uğramış olan devlet adamı "saldırıya son verilmesi" davasını açar, çünkü hukuka aykırı saldırı tehlikesi gerçekleşmiş olduğuna göre artık bundan kaçınmayı sağlayacak önleme dâvasına lüzum kalmamıştır.

Medeni Kanunumuz 25/I maddesinde "önleme dâvası"ndan da açıkça söz etmektedir.

Medeni Kanunumuzun kişilik haklarına yapılan haksız saldırılara karşı kişilere tanıdığı dâvalardan sonuncusuna, yani "tazminat dâvaları"na geçmeden önce, yukarıda gördüğümüz üç dâva ile ilgili ortak noktaları kısaca belirtmekte fayda vardır.

Tespit, saldırıya son verilmesi ve önleme dâvalarının açılabilmesi için, kişilik haklarına karşı yapılan veya yapılması muhtemel bulunan saldırının hukuka aykı-

rı olması gerekir. Hukuka aykırı saldırı, hukuk düzeni tarafından izin verilmeyen bir fiil veya davranıştır. Nitekim Medeni Kanunumuzun 24/II maddesi, kişilik hakkı zedelenenin rızasına, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarara veya kanunun verdiği bir yetkiye dayanmayan her saldırıyı hukuka aykırı saymaktadır. Fakat bu hukuka aykırı saldırının mutlaka da saldırganın *kusurundan* ileri gelmiş olmasına lüzum yoktur. Saldırgan, bu fiil veya davranışında karşı tarafın kişilik haklarını çiğnemek kast ve niyetiyle hareket etmemiş olsa bile, bu fiil ve davranışı kişilik haklarının çiğnenmesi sonucunun doğurduğu takdirde kendisine karşı bu dâvalar açılabilir.

Demek ki tespit, saldırıya son verilmesi ve önleme dâvalarının açılabilmesi bakımından en önemli koşul, kişilik haklarına karşı yapılan veya yapılması muhtemel bulunan saldırının hukuka aykırı olmasıdır. Bu nedenledir ki, hukuka aykırı bir saldırı niteliğinde olmayan fiil ve davranışlara karşı bu dâvalar açılamaz. Gerçekten, hukuk düzeni kişilik haklarına karşı yapılan saldırıları bazı durumlarda *hukuka aykırı* saymamaktadır. Örneğin MK. m. 24/II uyarınca, kişilik hakkı çiğnenmiş olan kimsenin *rızasına* veya *üstün nitelikte bir özel veya kamu yararına* veya *kanunun verdiği bir yetkiye* dayanan saldırılar ile *yasal savunma* (meşru müdafaa) ve bir *emrin icrasında* durum böyledir.

Yasal savunmada bir kimse, canını ve namusunu saldırgandan korumak maksadıyla ona karşı bir saldırıda bulunmaktadır; fakat bu saldırı *hukuka aykırı* bir saldırı değildir. Örneğin tenha bir yerde karşısına çıkan tabancalı kişi tarafından ölümle tehdit edilmekte olan bir kimse, atik davranarak canını kurtarmak maksadıyla bu kişiyi yaralarsa, bundan dolayı onun maddi bütünlüğüne karşı hukuka aykırı bir saldırıda bulunmuş sayılmaz; çünkü "Borçlar Kanunu" (m.52) ve "Ceza Kanunu" (m.49) yasal savunma halinde bu tür saldırılara izin vermektedirler.

Aynı şekilde bir *emrin icrasında* durum farklı değildir. Örneğin bir polis memurunun, hakkında tutuklama kararı verilmiş olan bir kimseyi yakalayıp bir süre karakolda alıkoyması, o kimsenin kişilik haklarına, diğer bir deyişle özgürlüğüne karşı *hukuka aykırı* bir saldırı oluşturmaz. Keza bir mahkeme kararına dayanılarak bir kimsenin mektuplarının açılıp okunması veya telefon konuşmalarının dinlenilmesi, o kimsenin sır çevresine karşı *hukuka aykırı* bir saldırı sayılamaz.

SIRA SİZDE

Önleme dâvasının açılabilirliğini, bulacağınız bazı örnekler üzerinde tartışınız.

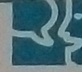
Tazminat Dâvası

Kişilik haklarına karşı hukuka aykırı saldırıda bulunulmuş olan bir kimsenin tespit, saldırıya son verilmesi ve önleme dâvalarını açmış olması, kendisini her zaman yeteri kadar tatmin etmez (doyum sağlamaz). Gerçekten, bu kimse hukuka aykırı saldırı dolayısıyla birtakım zararlara da uğramış bulunabilir. Bu zararlar *maddi* olabileceği gibi, *manevi* de olabilir. Kişiliğin dışa karşı tam anlamıyla korunabilmesi için, bu tür zararlara uğramış bulunan bir kimseye bu zararlarını veya saldırganın bu saldırıdan dolayı elde etmiş olduğu kazançları saldırgandan isteyebilmek imkânının da tanınması gerekir. Nitekim "Medeni Kanunu" diğer dâvaların yanında bu imkânı da vermiş, zarara uğramış olan kişiye tazminat dâvası açma hakkını tanıdığı gibi, elde edilmiş olan kazançları vekâletsiz iş görme hükümleri uyarınca talep etme hakkını da saklı tutmuştur (MK.m.25/III).

SIRA SİZDE

Tazminat davası ile diğer davalar arasında ne fark vardır?

Tazminat davası; biri "maddi tazminat", diğeri "manevi tazminat" olmak üzere iki türlüdür. Bunları ayrı ayrı inceleyelim.

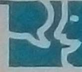

SIRA SİZDE

Kişiliği dışa karşı koruyan davalar nelerdir? Bu davalar ne zaman açılır?

Maddi Tazminat Dâvası

Maddi Tazminat Dâvası: Kişilik haklarına hukuka aykırı saldırıda bulunulan kimsenin, bu saldırıdan dolayı uğramış olduğu maddi zararların giderilmesi için açtığı davadır.

Maddi tazminat dâvası, kişilik haklarına karşı hukuka aykırı bir saldırıda bulunulan kimsenin bu saldırıdan dolayı gerçekten uğramış olduğu *maddi zararı* karşılayan dâvadır.Bu zarar, saldırıya uğrayan kişinin malvarlığının aktifinde bir azalma veya pasifinde bir çoğalma şeklinde ortaya çıkabilir.

SIRA SİZDE

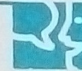
Seyyar satıcılık yapmakta olan bir kimse, başka bir kimse tarafından yaralanmış, bunun üzerine bir hastaneye kaldırılmış, orada ameliyat edilmiş ve 20 gün hastanede kaldıktan sonra tekrar eski sağlığına kavuşmuştur. Bu durumda bu kişi ne yapabilir?

Bu olay onun kişilik hakkına dahil olan maddi bütünlüğüne karşı hukuka aykırı bir saldırı oluşturmakta ve bu kişi yaralama olayı yüzünden birtakım zararlara uğramış bulunmaktadır. Bu zararlar *maddi zararlardır;* çünkü onun malvarlığında bir azalmaya sebep olmuşlardır. Örneğin bu kişi hastaneye ameliyat ve tedavi ücreti ödemiştir; 20 gün müddetle işini yapamamış ve bu süre zarfında elde edeceği muhtemel bir gelirden de yoksun kalmıştır; hastaneye giderken ve gelirken taşıtlar için bir ücret ödemiştir; ilâçları için masraf yapmıştır. Bütün bu zararlar, saldırganın onun maddi bütünlüğüne karşı yapmış olduğu hukuka aykırı saldırıdan doğmuştur. O halde, açacağı bir maddi tazminat dâvası ile bu zararlarının hepsini saldırgandan isteyebilecektir.

Maddi tazminat dâvası açabilmek için, başkaları tarafından kişilik haklarına karşı hukuka aykırı bir saldırıda bulunulmuş ve bu yüzden maddi bir zararın doğmuş olması yeterli değildir. Ayrıca, hukuka aykırı saldırıda bulunan kişinin kusurlu olması da gereklidir. Eğer saldırgana bir kusur yükletilmesi mümkün değilse, yani maddi zarar onun kast veya ihmalinden ileri gelmemişse, maddi tazminat dâvası açılamaz.

Manevi Tazminat Dâvası

Kişilik haklarına karşı hukuka aykırı bir saldırıda bulunulan kimse, maddi zararlarının yanında "manevi zarar"a da uğramış olabilir veya bu saldırı dolayısıyla maddi bir zarara uğramamış olduğu halde, sadece manevi, bir zarara uğramış bulunabilir. Örneğin bir kimsenin şeref ve haysiyetine, aile gizliliğine karşı yapılmış olan saldırılarda durum böyledir.

SIRA SİZDE

Özlem, bir dergide şeref ve haysiyetini küçültücü yazı ve resimlerin yayınlandığını görmüş ve çok üzülmüştür. Ayrıca aynı dergiyi okuyan tanıdıklarına karşı da utanca uğramıştır. Özlem bu durumda bir zarara uğramış mıdır? Uğradığı zararı ne şekilde giderebilir?

Manevi Tazminat Dâvası: Kişilik haklarına hukuka aykırı saldırıda bulunulan kişinin bu yüzden duymuş olduğu üzüntü ve utancı gidermek için açtığı davadır.

Gerçekten, bir dergide şeref ve haysiyetini küçültücü yazı ve resimleri yayınlanan bir kimse, bu yüzden büyük bir üzüntüye kapılabilir, ruhi bir sarsıntı geçirebilir, tanıdıklarına karşı büyük bir utanca uğramış bulunabilir.İşte, bütün bu durumlarda bu kişinin tatmin edilmesi, elem ve acılarının giderilmesi gerekir. Bu da, **manevi tazminat dâvası** ile mümkün olur. O halde "manevi tazminatın kabulü ile güdülen gayeyi, belli bir miktar para ile uğranılan manevi zararın karşılanmasından ziyade, kişilik haklarına olan saldırının hukuken kınanmış olduğunun bu

konuda en yetkili makam olan mahkemeler tarafından tespit edilmiş olmasında aramak lazımdır. Bu itibarladır ki, manevi tazminat dâvasında, maddi tazminat dâvasındaki gibi her zaman da mutlaka belli meblağa hükmedilmesi zorunluluğu yoktur. Hâkim bu tazminatın ödenmesi yerine diğer bir tazmin sureti ikame veya ilâve edebileceği, örneğin hukuka aykırı saldırıda bulunan kimsenin *diğerinden özür dilemesine, yazdıklarını tekzip etmesine* (yalanlamasına) da karar verebileceği gibi, saldırıyı kınayan bir karar vermekle yetinebilir ve bu kararın basın yoluyla ilânına da hükmedebilir.Bu sonuç esasen manevi tazminatı genel olarak düzenleyen "Borçlar Kanunu"nun 49'ncu maddesi hükmünden de açıkça anlaşılmaktadır.

Manevi tazminat dâvasını maddi tazminat dâvasından ayıran özellik ise, saldırganın kusurunun ağır olmasında görülüyordu. Nitekim BK. m. 49'da "kusurun özel ağırlığından" söz edilmekteydi. Ancak, m. 49'da 1988 yılında yapılan değişiklikle kusurun özel ağırlığı koşulu kaldırılmış olduğundan, iki dâva arasındaki fark da ortadan kalkmış oldu.

"Medeni Kanunu"muz, maddi tazminat dâvasına yer verdiği durumlarda, örneğin ismin gasbında (MK.m. 26), nişanın bozulmasında (MK.m. 120), boşanmada (MK.m. 174/II) manevi tazminat dâvasını da düzenlemiştir.

Manevi tazminat talebi karşı tarafça kabul edilmedikçe sağlararası işlemle başkalarına devredilemez, miras bırakan tarafından ileri sürülmüş olmadıkça mirasçılara da geçmez (MK. m. 25/IV).

TÜZEL KİŞİLİK

AMAÇ 5

Tüzel kişilik kavramından ne anlamamız gerektiğini kavrayabilmek

Tüzel Kişi: Belli bir amacı gerçekleştirmek üzere bağımsız bir varlık halinde örgütlenmiş, hak ve fiil ehliyetine sahip kişi ve mal topluluklarıdır.

Daha önce de gördüğümüz gibi hukukta kişi haklara ve borçlara sahip olabilen varlıkları ifade eder. Bu varlıklar ise, sadece insanlardan ibaret değildir. Hukuk düzenleri, insanlardan oluşan gerçek kişilerin yanında, belli bir amacı gerçekleştirmeye yönelmiş olan kişi ve mal topluluklarına da haklara ve borçlara sahip olabilme olanağı tanımışlardır ki, bunlara **tüzel kişiler** diyoruz.

SIRA SİZDE

Acaba gerçek kişilerden başka, bir de tüzel kişi denilen varlıklara neden gerek duyulmuş olabilir?

Gerçek kişilerin yanında, tüzel kişi denilen varlıkların da hak sahibi olarak tanınmasında büyük zorunluluk vardır. Bu zorunluluğu doğuran sebepler üzerinde kısaca duralım:

Sosyal hayatta öyle işler ve hizmetler ortaya çıkmıştır ki, bunların devamlı şekilde yürütülmelerinde toplumun büyük fayda ve menfaati vardır. Örneğin belediye hizmetlerini; bankacılık, sigortacılık hizmetlerini düşünelim. Bütün bu hizmetlerin aksamadan devam etmesinde büyük fayda vardır. Ancak, bütün bu hizmetlerin bir tek insan (gerçek kişi) tarafından yürütülmesi mümkün müdür? Her şeyden önce bu tür hizmetlerin görülmesine insanların mali gücü yetmez. Örneğin bütün felaketlerde, hatta yurt dışındakilerde bile yardıma koşan Kızılay'ın yerini bir gerçek kişi tutabilir mi?

Kaldı ki, ne kadar büyük mali güce sahip olursa olsun, bir insanın yaşamı da belli bir süreyle sınırlıdır. İnsanlar geçici (fâni) varlıklardır; er geç bir gün hayata veda ederler. Bu itibarladır ki, devamlılık arzeden hizmetlerin kesintisiz görülmesine bir insanın ömrü yetmemektedir.

Bütün bu sebeplerden dolayı, devamlılık arzeden iş ve hizmetlerin yürütülebilmesi, ancak yeteri kadar mali güce sahip olabilen ve ömrü de sınırlı olmayan ölümsüz varlıkların hukuk düzenince birer hak süjesi, birer kişi olarak tanınmasıyla mümkün olur. İşte bu varlıklar da tüzel kişilerden başkası değildir.

O halde, tüzel kişilik, belli bir amacı gerçekleştirmek üzere bağımsız bir varlık halinde örgütlenmiş olup, haklara ve borçlara sahip olma iktidarı hukuk düzenince tanınmış bulunan kişi ve mal topluluklarıdır.

Yukarıdaki tanımdan anlaşıldığı gibi, tüzel kişiler, kendilerini meydana getirmiş olan kişilerden ayrılarak başlı başına bağımsız bir varlık haline gelmektedirler. Onların kendilerine ait bağımsız bir malvarlıkları vardır. İnsanlar gibi hak sahibi olabilirler; hukuki işlem yaparak borç altına girebilirler; hukuka aykırı fiilleriyle başkalarına verdikleri zararlardan dolayı sorumlu olurlar; dâva açabilirler; kendilerine karşı dâva açılabilir; kişilik haklarından yararlanırlar.

Tüzel kişiler başlı başına bir varlığa sahip bulunduklarından dolayıdır ki, ömürleri de gerçek kişilerinki gibi sınırlı değildir. Kendilerini kurmuş olan gerçek kişiler ölmüş olsalar bile, onlar yine de yaşamlarına devam ederler; nitekim Kızılay'ın kurucuları bugün hayatta olmadıkları halde, bu dernek faaliyetlerine pekalâ devam etmektedir. Aynı şekilde, bir anonim şirketi kuranlar sonradan ondan ayrılsalar bile, şirket yeni pay sahipleri (hissedarlar) ile yaşamaya devam ederler.

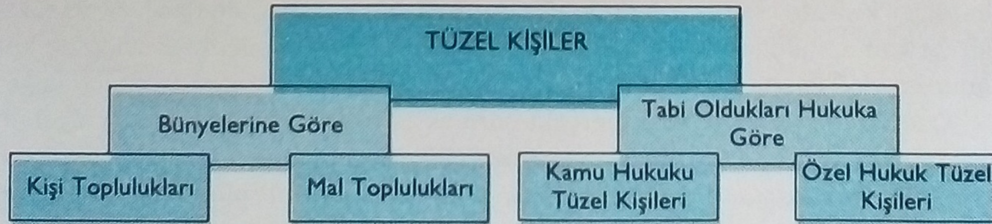
Tüzel kişiliklere gerek duyulma nedenlerini belirtiniz. SIRA SİZDE

TÜZEL KİŞİLERİN TÜRLERİ

Tüzel kişilik türlerini belirleyebilmek

Tüzel kişiler, çeşitli kıstaslara göre ayırıma tabi tutulabilirler.

Bünyelerine Göre

Tüzel kişiler her şeyden önce bünyelerine, yani iç yapılarına göre ikiye ayrılırlar: Kişi toplulukları, mal toplulukları.

Kişi Toplulukları

Bir tüzel kişi, belli bir gayenin gerçekleştirilmesi maksadıyla ve bağımsız bir varlığa sahip olmak üzere kişilerin bir araya gelmelerinden doğmakta ise, bu tüzel kişi bir *kişi topluluğu* niteliği arzeder; yani bu tüzel kişinin bünyesi *korporatiftir*. Onun bünyesini, kurmuş olan kişiler (kurucular) ve sonradan ona katılmış bulunan kişiler (üyeler, ortaklar) teşkil eder. Dernekler, şirketler, devlet, vilayet (İl Özel İdaresi), belediyeler ve köyler, kişi topluluğu niteliğindeki tüzel kişilerdir.

Kişi Topluluğu: Belli bir amacın gerçekleştirilmesi için kişilerin bir araya gelmesiyle oluşmuş, bağımsız varlığa sahip topluluklardır.

Mal Topluluğu: Belli bir amacın gerçekleştirilmesi için malların bu amaca özgülenmesiyle oluşturulmuş, bağımsız varlığa sahip topluluklardır.

Mal Toplulukları

Bir tüzel kişi, belli bir gayeyi gerçekleştirmek maksadıyla ve bağımsız bir varlığa sahip olmak üzere kişilerin belli bir malı veya malları bu gayeye özgülemelerinden meydana gelmekte ise, bu tüzel kişi **mal topluluğu** niteliğini arzeder; yani bu tüzel kişinin bünyesi *kurumsaldır.* Vakıflar ve kamu kurumları, örneğin üniversiteler mal topluluğu niteliğindeki tüzel kişilerdir.

SIRA SİZDE

Tüzel kişiler bünyelerine göre kaça ayrılırlar?

Tabi Oldukları Hukuka Göre

Tüzel kişiler bir de tabi oldukları hukuk kurallarına göre bir ayırıma uğrarlar: Kamu hukuku tüzel kişileri, özel hukuk tüzel kişileri.

Kamu Hukuku Tüzel Kişileri: Kamu Hizmetlerinin yerine getirilmesi için, kamu hukukuna ilişkin kanun ve hukuk kuralları çerçevesinde oluşmuş tüzel kişiliklerdir.

Kamu Hukuku Tüzel Kişileri

Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu hukukuna tabi bulunan tüzel kişilerdir. Bu tür tüzel kişiler kamu gücünü (amme iktidarını) temsil ederler; böylece özel hukuk kişileriyle olan ilişkilerinde eşit değil, üstün bir durumda bulunurlar. Diğer taraftan, bu tür tüzel kişiler kuruluş, işleyiş ve sona eriş bakımlarından da özel hukuk tüzel kişilerinden ayrılırlar. Örneğin bunlar bir kanunla kurulurlar ve özel hukuk tüzel kişileri gibi kendi iradeleriyle kendilerini ortadan kaldıramazlar (feshedemezler).

Kamu Yönetimleri (Amme İdareleri) denilen devlet, vilayet (İl Özel İdareleri), belediyeler ve köyler, kişi topluluğu niteliğindeki kamu hukuku tüzel kişileridir.

Kamu Kurumları (Amme Müesseseleri), örneğin üniversiteler, hastaneler ve "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu" (TRT) mal topluluğu niteliğindeki kamu hukuku tüzel kişileridir.

Özel Hukuk Tüzel Kişileri: Özel hukuka ilişkin kanun ve hukuk kuralları çerçevesinde oluşmuş tüzel kişiliklerdir.

Özel Hukuk Tüzel Kişileri

Özel hukuk tüzel kişileri, özel hukuka tabi olan tüzel kişilerdir. Bu tür tüzel kişiler diğer kişilerle olan ilişkilerinde eşit durumdadırlar. Diğer taraftan, bu tür tüzel kişiler kamu hukuku tüzel kişileri gibi bir kanunla değil, kişilerin iradeleri ile kurulur ve yine kendi iradeleriyle ortadan kaldırılabilirler.

Özel hukuk tüzel kişileri, gerçekleştirmek istedikleri gayelerinin mahiyetine göre, *iktisadi amaçlı tüzel kişiler* ve *iktisadi olmayan amaçlı tüzel kişiler* veya *kazanç paylaşma amacı güden tüzel kişiler* ve *kazanç paylaşma amacı gütmeyen tüzel kişiler* şeklinde bir ayırıma tabi tutulurlar.

Şirket: Kazanç paylaşmak amacı ile en az iki kişi ile kurulan özel hukuk tüzel kişisidir.

İktisadi amaç ya da kazanç paylaşma amacı güden tüzel kişilere **şirket** (ortaklık) denir ki, bunlar Ticaret Kanununa tabidirler. Örneğin bankalar bu tür tüzel kişilerdendir. Ticaret Kanunumuz "Ticaret Şirketleri" başlığı altında kollektif, komandit, anonim ve limited şirket türlerini düzenlemiştir.

Dernek: Kazanç paylaşmak dışında bir amaçla en az yedi gerçek kişi ile kurulan kişi topluluğu niteliğinde özel hukuk tüzel kişisidir.

İktisadi olmayan gaye ya da kazanç paylaşmaktan başka bir gaye güden tüzel kişilere ise **dernek** denir ki, bunlar Medeni Kanun ile özel bir kanun olan "Dernekler Kanunu" hükümlerine tabidirler. İktisadi olmayan gayelere örnek olarak siyasi, edebi ve ilmi gayeler ile hayır yapmaya, san'ata ve spora yönelik gayeleri gösterebiliriz

SIRA SİZDE

Özel hukuk tüzel kişilerinin gayelerinin hangi bakımdan önemi vardır? Dernekler ile şirketler birbirinden nasıl ayırabilirsiniz?